

Základy biochemie KBC / BCH

Metabolismus sacharidů

Inovace studia biochemie prostřednictvím e-learningu

CZ.04.1.03/3.2.15.3/0407

Tento projekt je spolufinancován Evropským sociálním fondem
a státním rozpočtem České republiky.

Osnova

- Přehled strukturních forem sacharidů.
- Glykoproteiny a glykosylace.
- Transportéry glukosy přes plasmatickou membránu.
- Glykolýza. Regulace glykolýzy.
- Glukoneogeneze.
- Regulace glykolýzy a glukoneogeneze.
- Substrátové cykly.
- Coriho cyklus.
- Pentosafosfátová dráha.

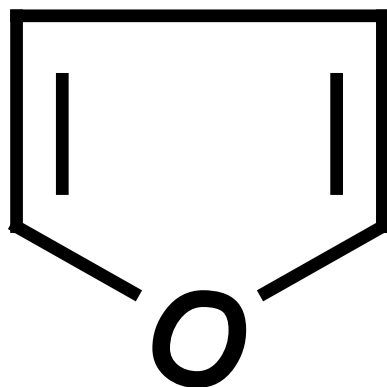
Proč právě glukosa je univerzálním zdrojem energie ??

- 1. Pravděpodobně první sacharid tvořený z formaldehydových jednotek za prebiotických podmínek.
- 2. Glukosa má nízkou tendenci neenzymově glykosylovat proteiny díky preferenci cyklické formy.
- 3. K relativně vysoké stabilitě glukosy přispívá to, že všechny hydroxylové skupiny v β -D-glukose jsou v ekvatoriální poloze.

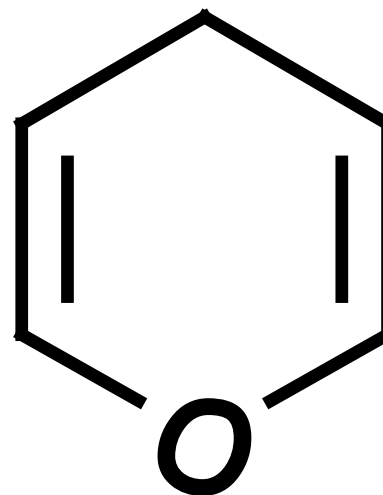
Převládajícími formami monosacharidů v roztoku jsou cyklické.

Aldehydy tvoří poloacetalové, ketony poloketalové.

Podle heterocyklů furanu - furanosy, pyranu - pyranosy.

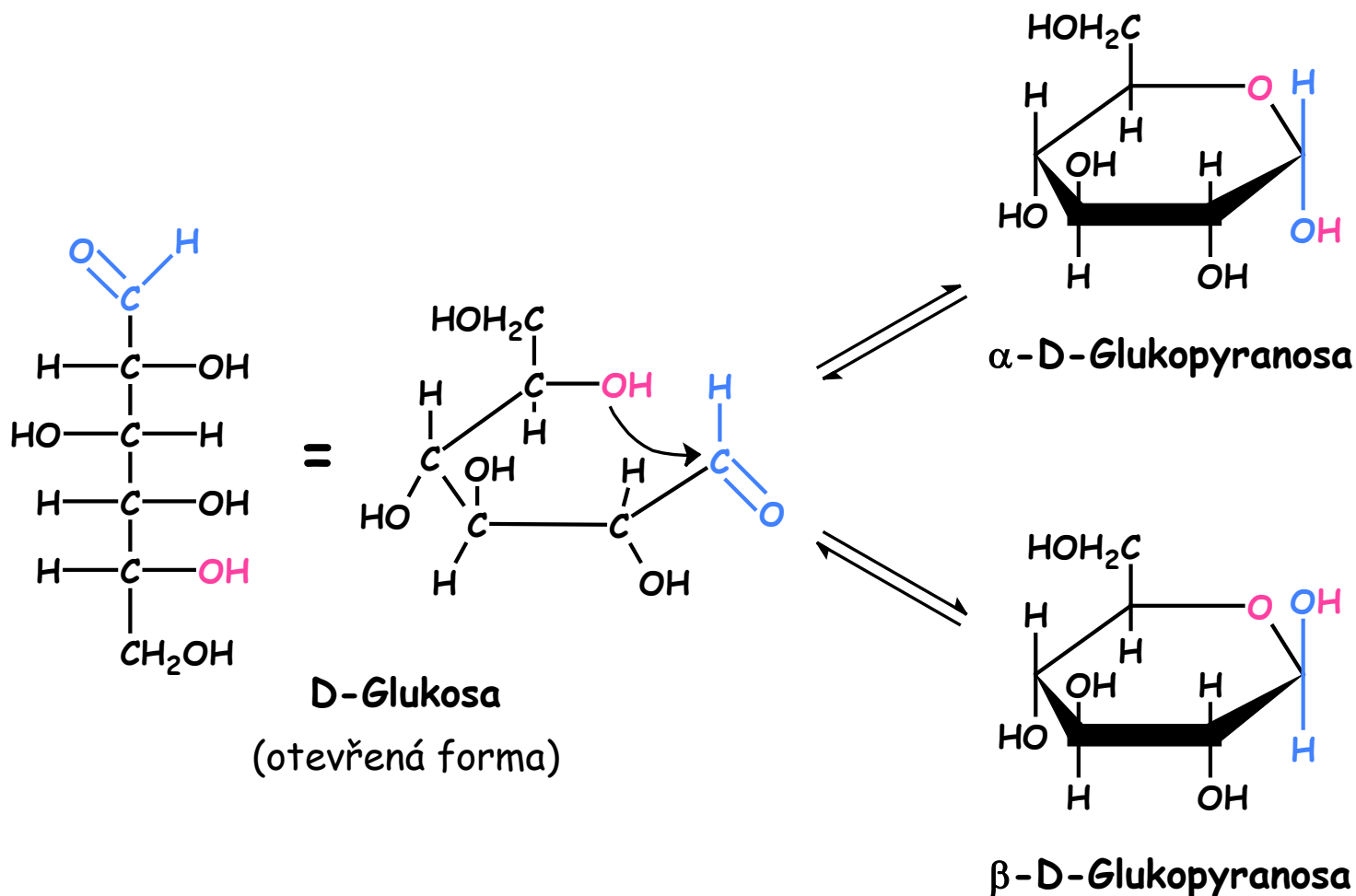
Furan

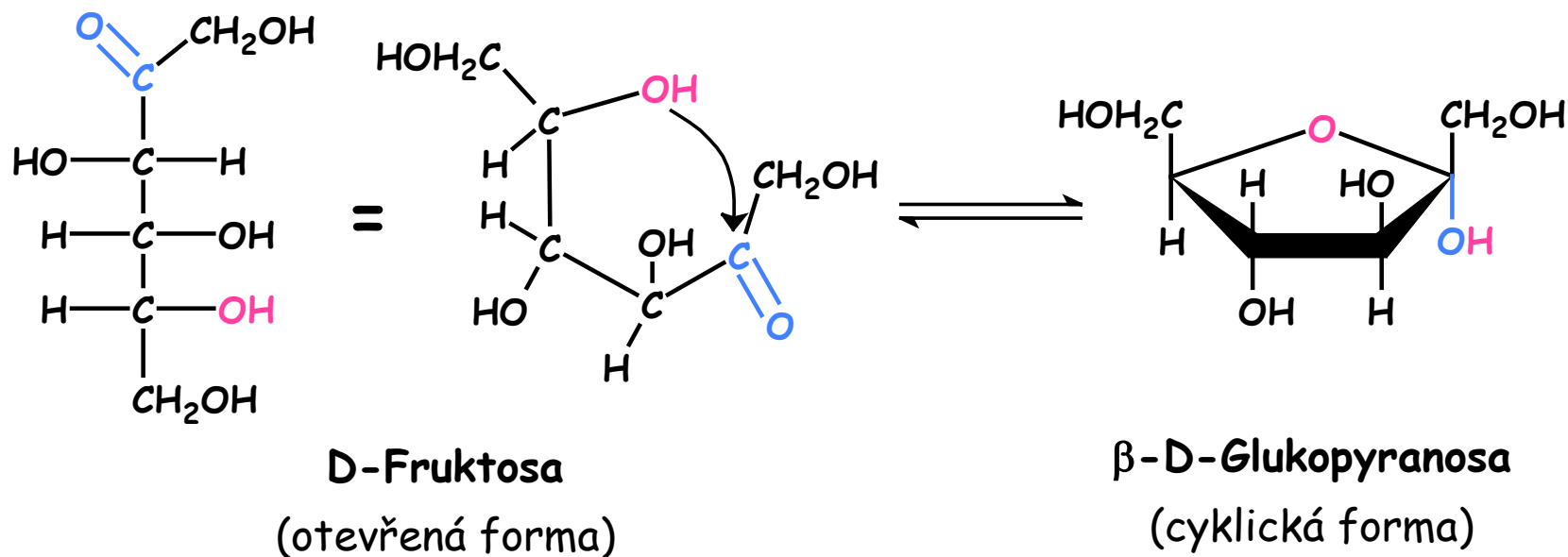
Pyran

Formy D-glukosy.

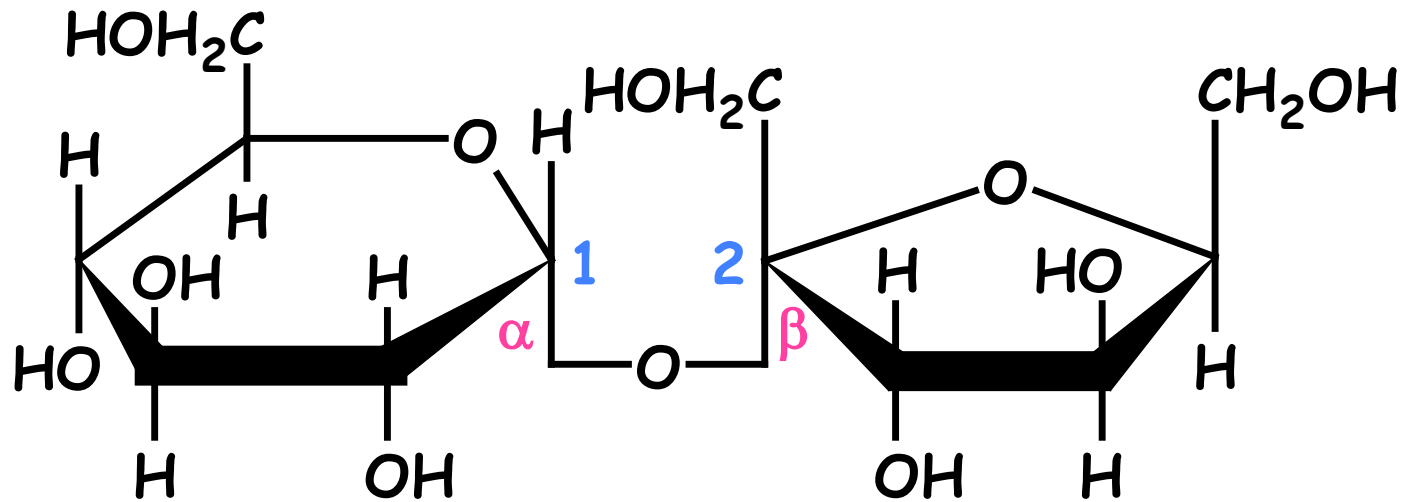
Uzavřením poloacetalového kruhu vzniká nové chirální centrum na uhlíku C1.
Existují dva anomery D-glukosy - α a β .

Cyklická forma D-fruktosy

Cyklická forma sacharosy

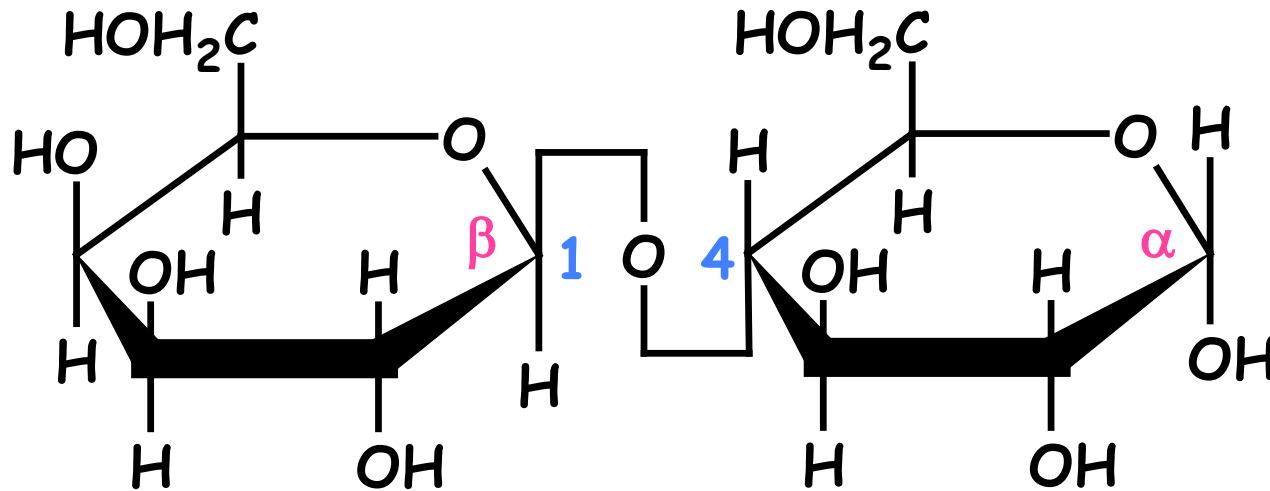

Sacharosa

(α -D-Glukopyranosyl-(1 $\rightarrow$ 2)- β -D-fruktofuranosa)

Cyklická forma laktosy

Obsahuje galaktosu a glukosu spojené (1→4) glykosidovou vazbou.

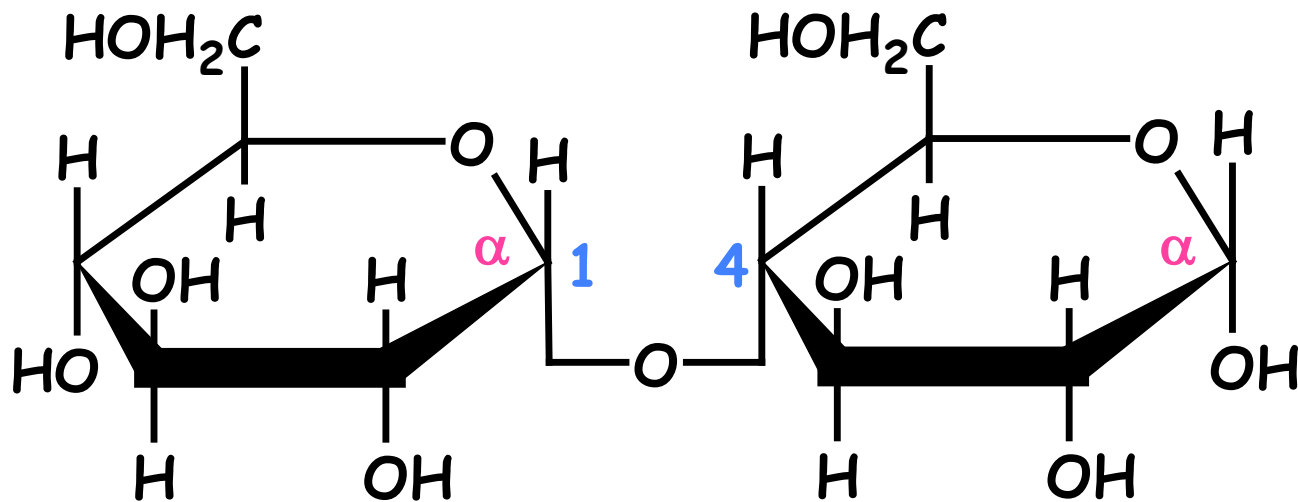
Laktosa

(β -D-Galaktopyranosyl-(1→4)- α -D-glukopyranosa)

Cyklická forma maltosy

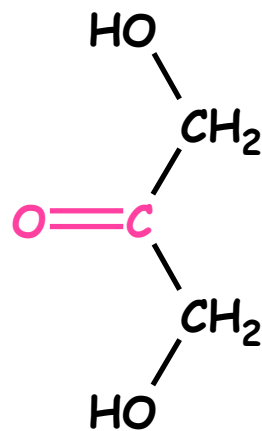
Obsahuje dvě molekuly glukosy spojené (1→4) glykosidovou vazbou.

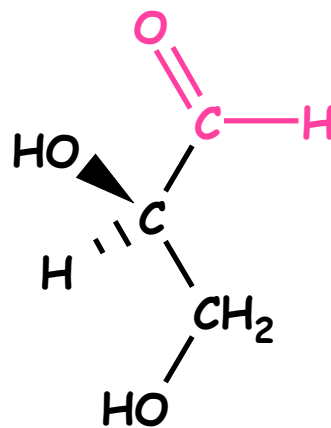
Maltosa

(α -D-Glukopyranosyl-(1→4)- α -D-glukopyranosa)

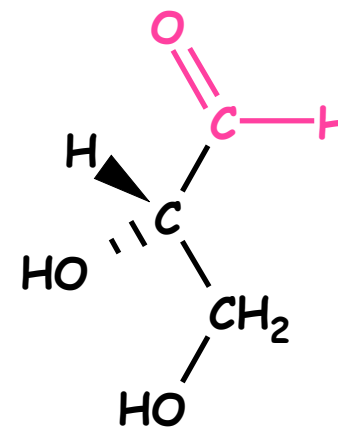
Ketotriosa a aldotriosy

Dihydroxyaceton
(ketosa)

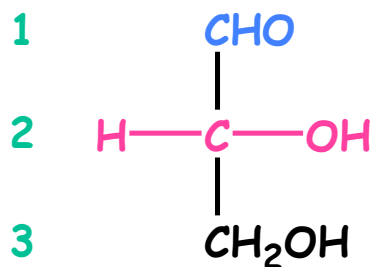
D-Glyceraldehyd
(aldosa)

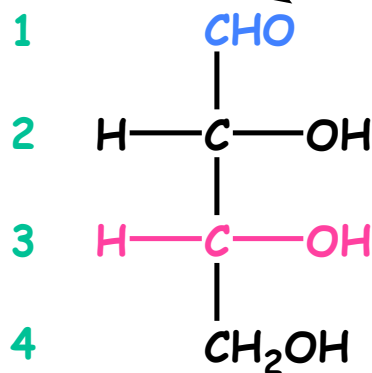
L-Glyceraldehyd
(aldosa)

D-Aldosy - se třemi až šesti uhlíky

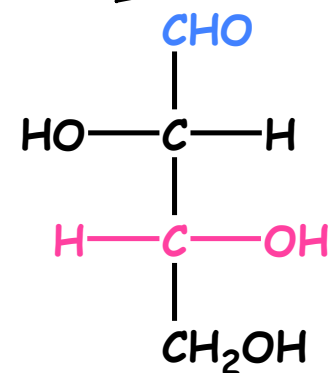
Konfigurace D se odvozuje od chirálního uhlíku, který je nejvzdálenější od aldehydové skupiny.

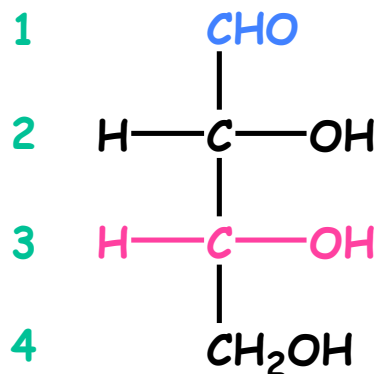
D-Glyceraldehyd

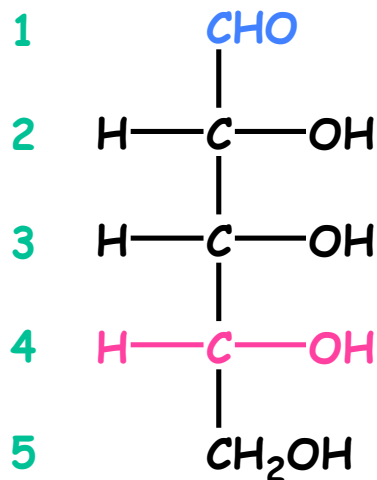
D-Erythrosa

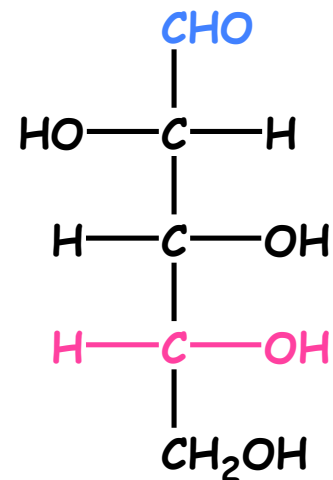
D-Threosa

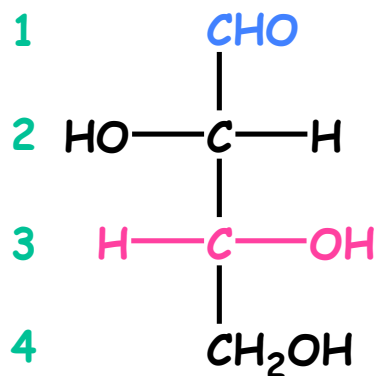
D-Erythrosa

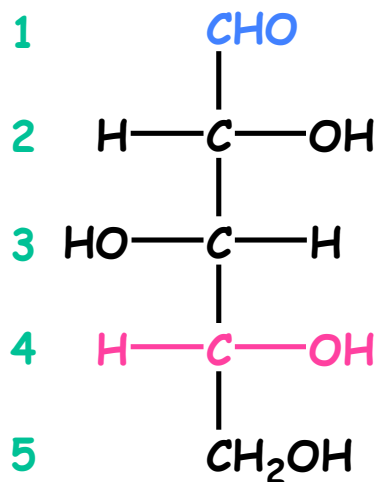
D-Ribosa

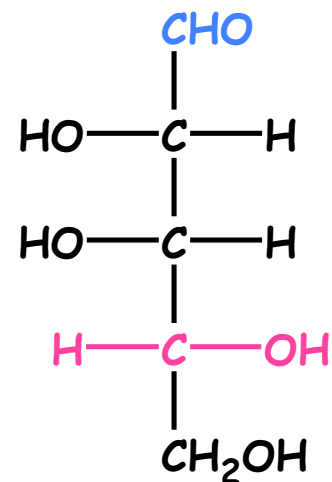
D-Arabinosa

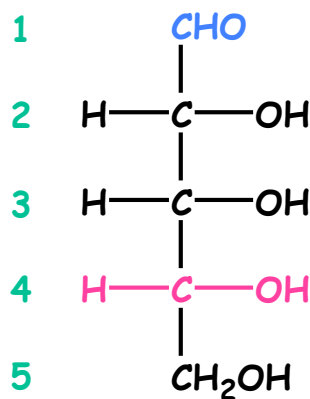
D-Threosa

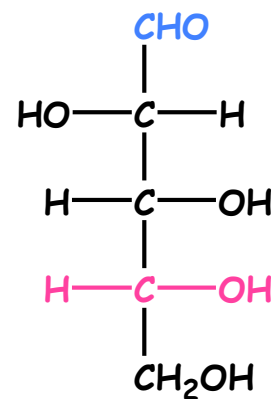
D-Xylosa

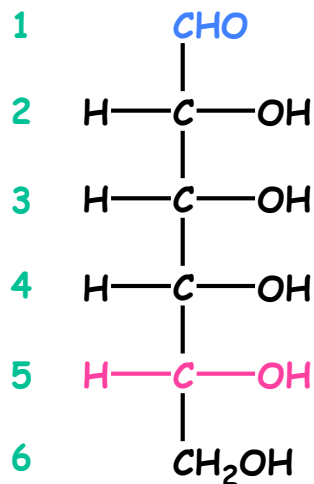
D-Lyxosa

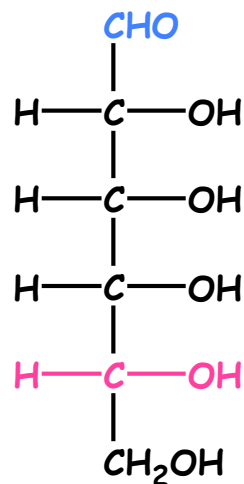
D-Ribosa

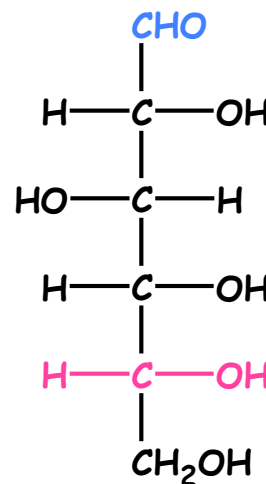
D-Arabinosa

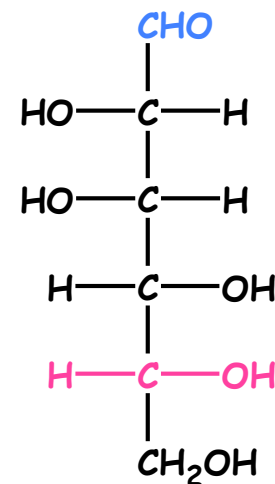
D-Allosa

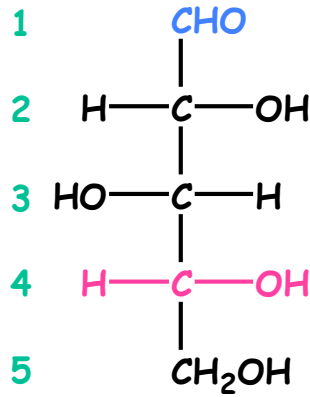
D-Altrosa

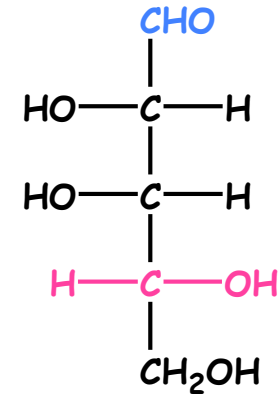
D-Glukosa

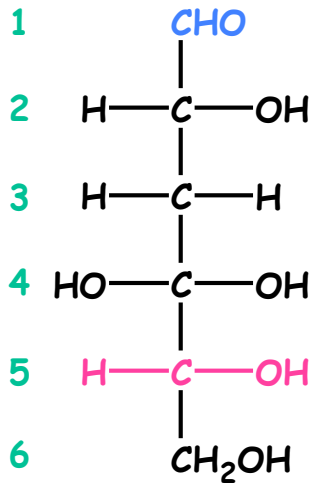
D-Mannosa

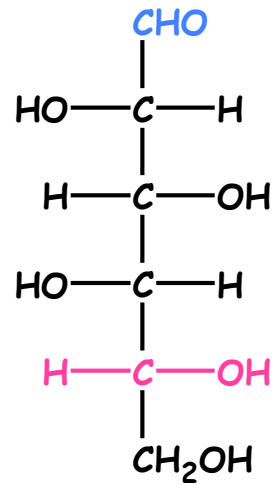
D-Xyloza

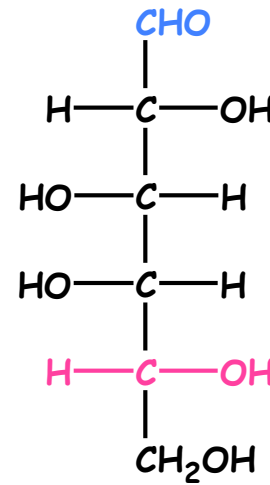
D-Lyxosa

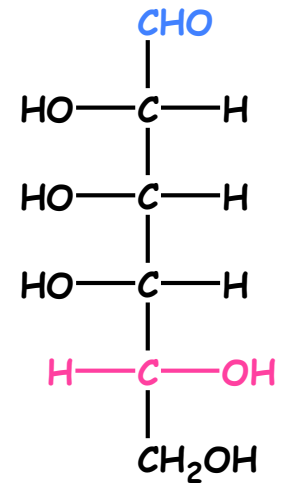
D-Gulosa

D-Idosa

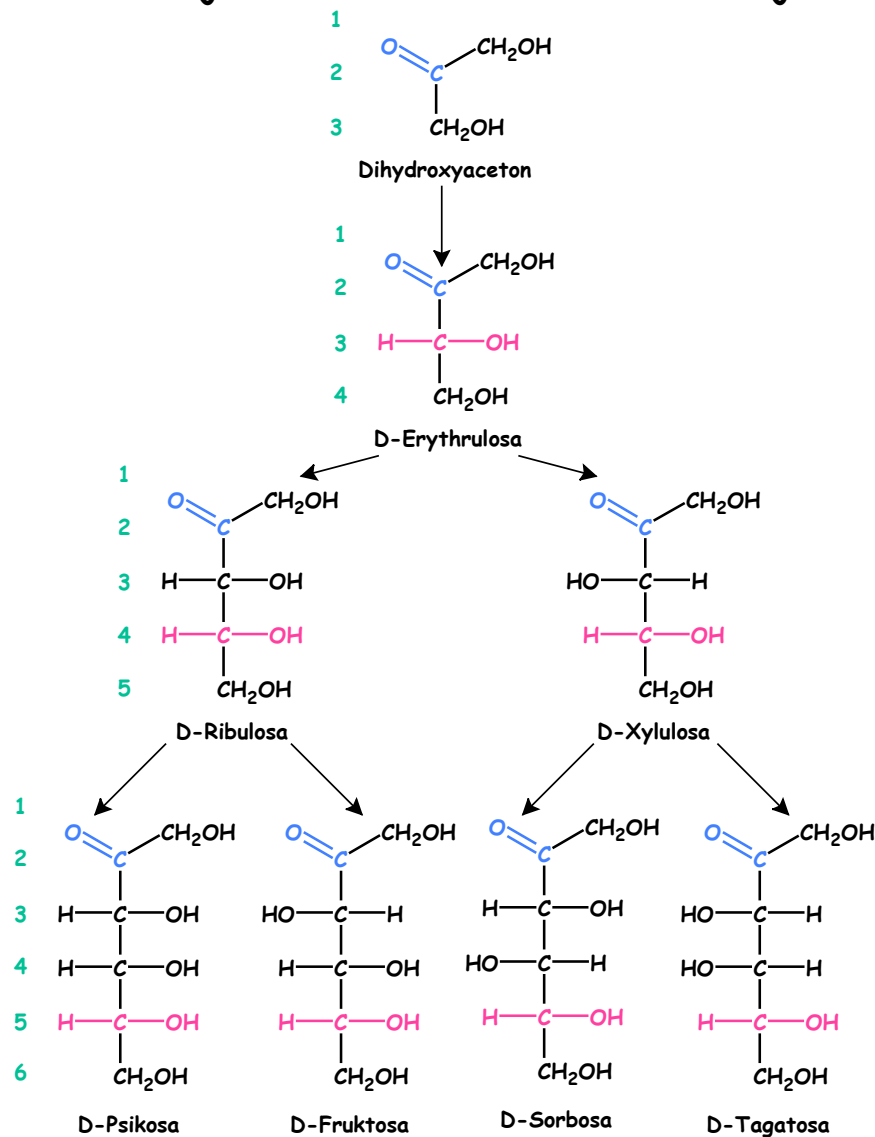
D-Galaktosa

D-Talosa

D-Ketosy se třemi až šesti uhlíky

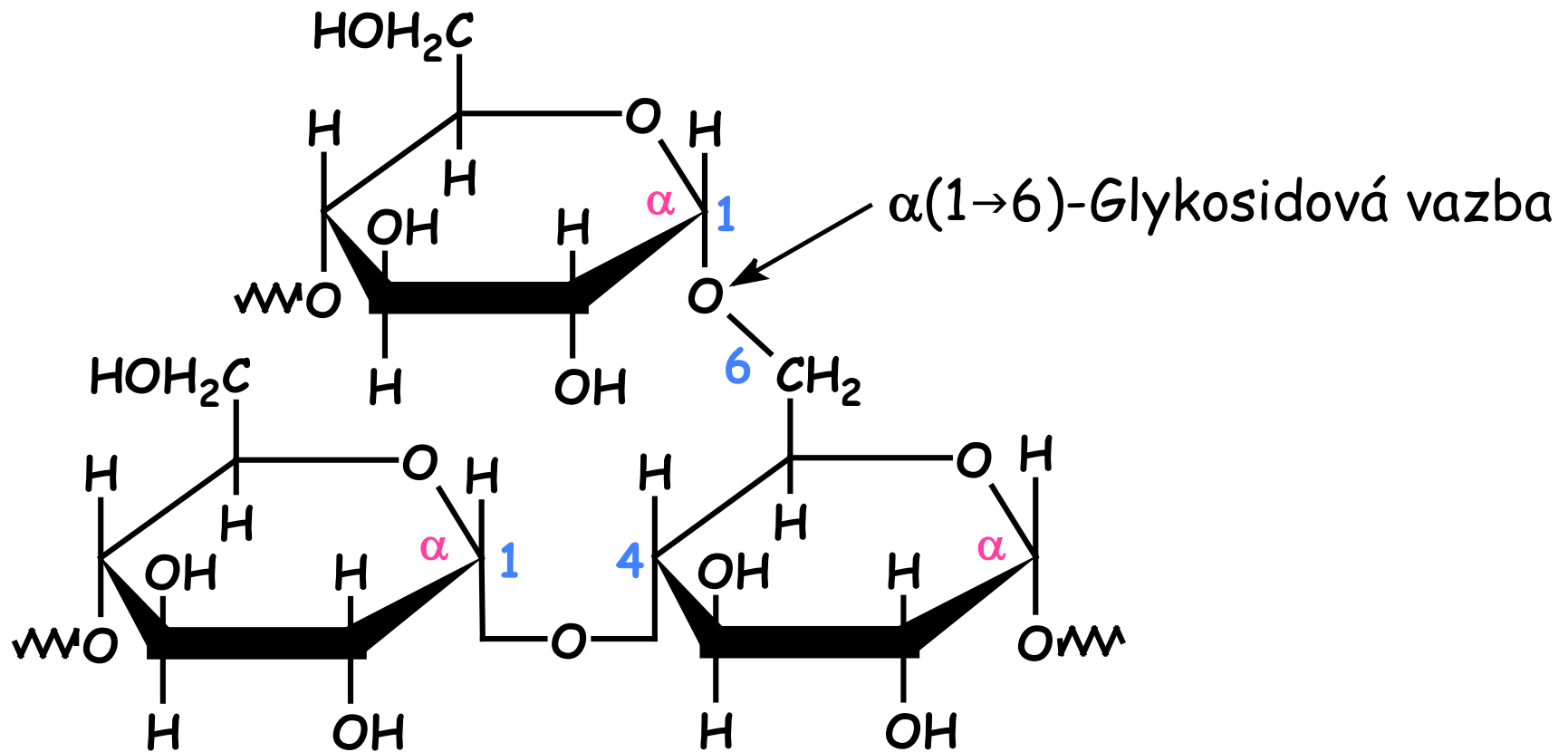
Konfigurace D se odvozuje od chirálního centra nejdále od ketoskupiny

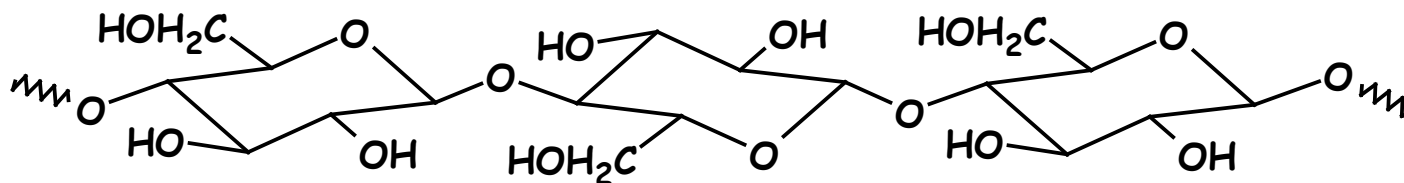
Větvení glykogenu

Řetězce glukos spojených glykosidovou vazbou $\alpha(1\rightarrow4)$ jsou po deseti glukosových jednotkách větveny glykosidovou vazbou $\alpha(1\rightarrow6)$.

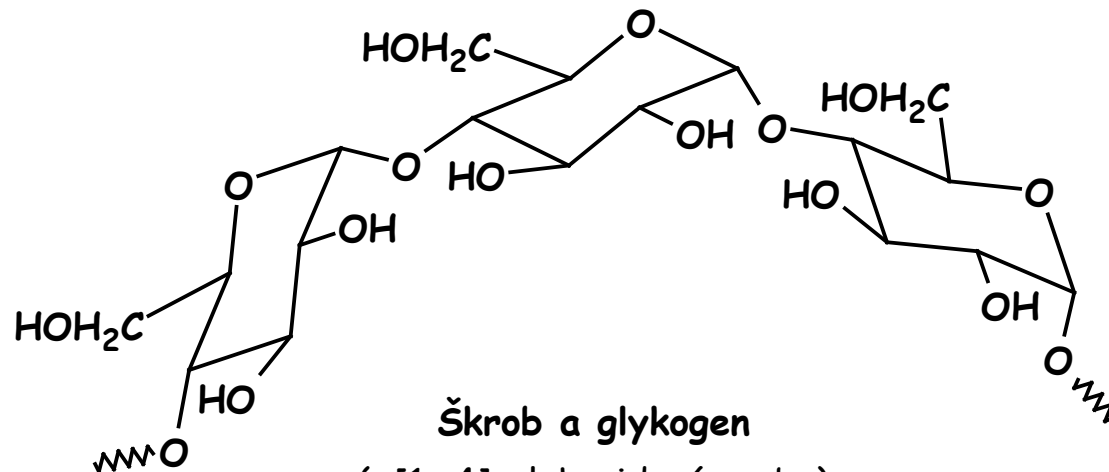
Struktury celulosy, škrobu a glykogenu

Vazby $\beta(1\rightarrow4)$ vedou k rovným řetězcům, kdežto vazby $\alpha(1\rightarrow4)$ k prohnutým strukturám.

Celulosa

($\beta[1\rightarrow4]$ -glykosidová vazba)

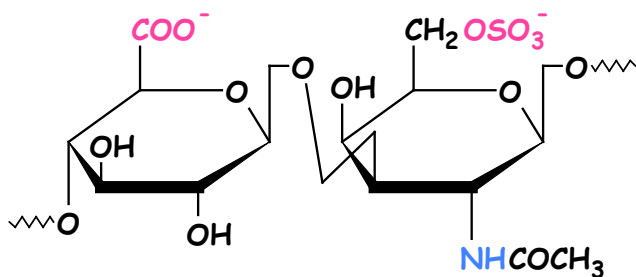

Škrob a glykogen

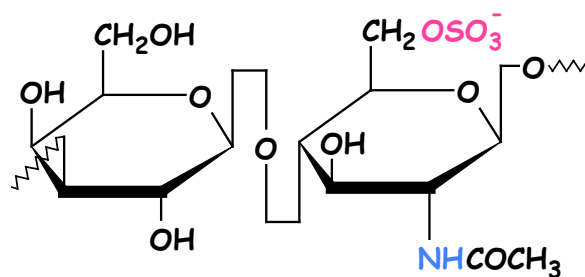
($\alpha[1\rightarrow4]$ -glykosidová vazba)

Glykosaminoglykany - aniontové polysacharidy

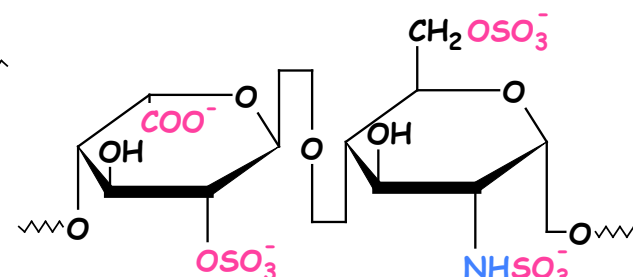
Opakující se disacharidové jednotky obsahující glukosamin nebo galaktosamin. Vazbou na proteiny tvoří proteoglykany.

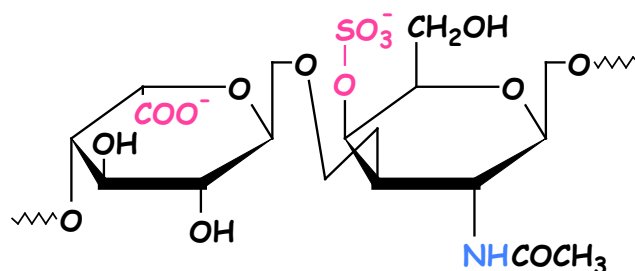
Chondroitin-6-sulfát

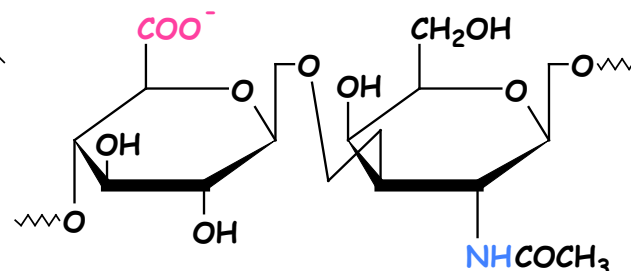
Keratansulfát

Heparin

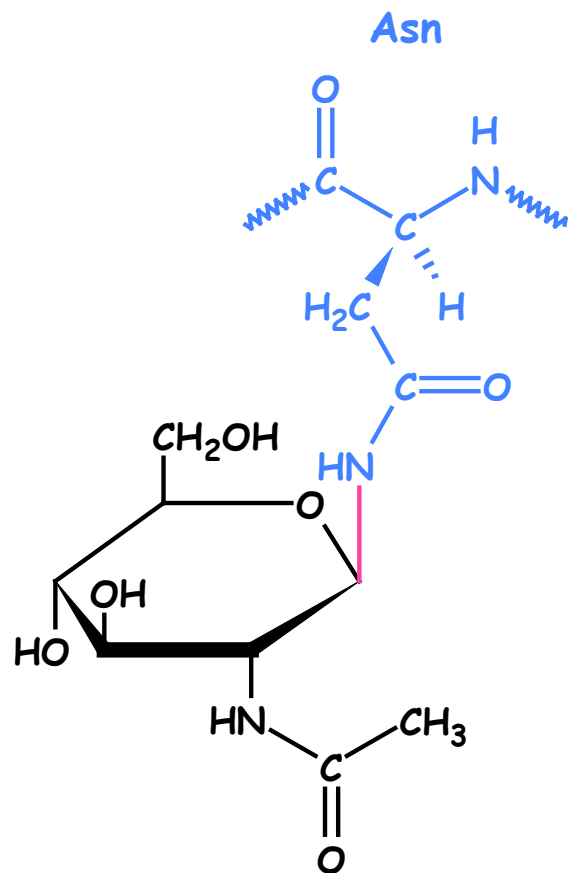
Dermatansulfát

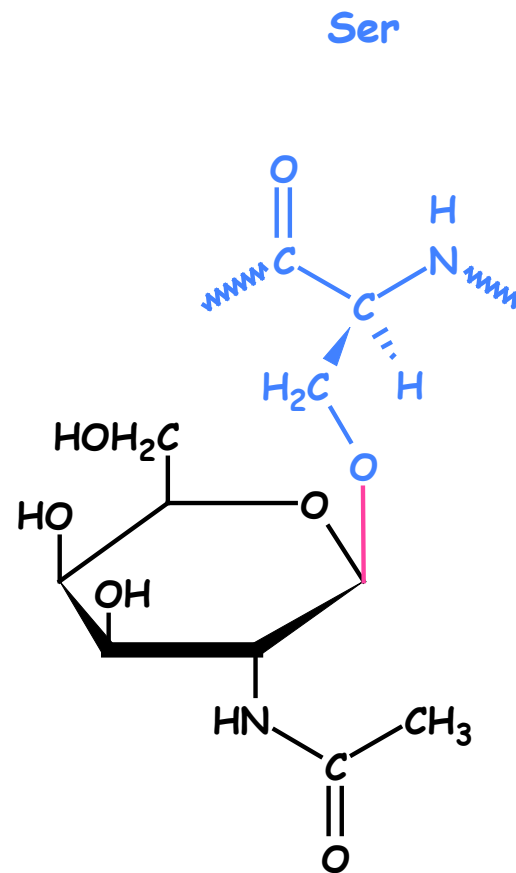
Hyaluronát

Glykoproteiny

Glykosidové vazby mezi proteiny a sacharidy. Vazby přes Asn (N-glykosidy), vazby přes Thr nebo Ser (O-glykosidy). GlcNAc = N-Acetylglukosamin.

N-vázaný GlcNAc

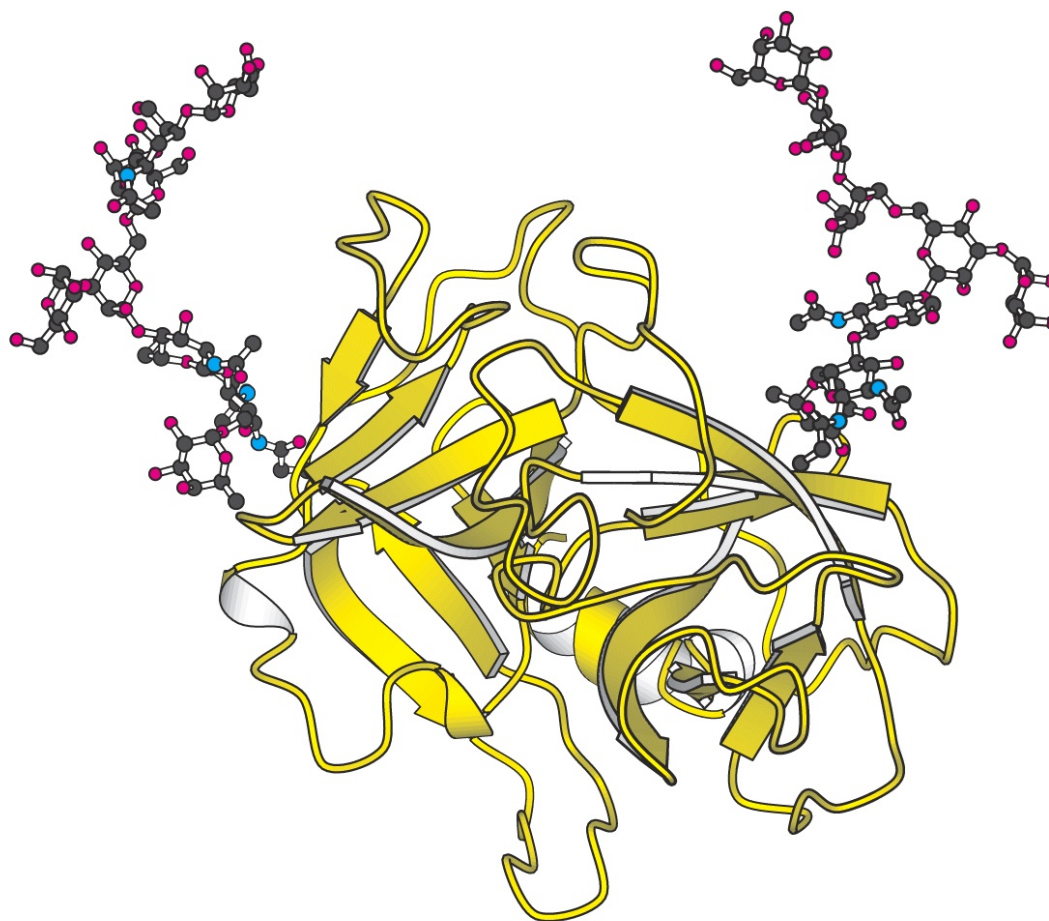

O-vázaný GalNAc

Glykosylace

- Glykosylace proteinů probíhá v lumen endoplasmatického retikula (ER) a v Golgiho komplexu.
- Příkladem je pankreatická elastasa [3. 4. 21. 36] katalyzující hydrolýzu proteinů (elastin) na místě Ala - Xaa.
- Pankreatická elastasa- je uvolňována z pankreatu ve formě zymogenu. Je syntetizována ribosomy na cytoplasmatické straně membrány ER. Signální sekvence 29 aminokyselin navede proelastasu do lumen a poté se odštěpí. Volný zymogen je glykosylován a poté, k dokončení glykosylace, putuje do Golgiho komplexu.
- Obecně: N-glykosylace začíná v ER a pokračuje v Golgiho komplexu.
- O-Glykosylace probíhá pouze v Golgiho komplexu.

Elastasa - vylučovaný glykoprotein s hydrolytickými vlastnostmi. Nachází se v krevním séru. Oligosacharidové řetězce zaujímají podstatnou část molekuly.

Transportéry glukosy přes plasmatickou membránu.
 Např. GLUT1 a GLUT3 jsou téměř ve všech savčích buňkách.
 Hladina glukosy v krvi je od 4 mM do 8 mM.

Rodina transportérů glukosy:

Název	Tkáň	K_m (glukosa)	Komentář
• GLUT1	Všechny savčí tkáně	1 mM	Základní vstup glukosy.
• GLUT2	Játra a β -buňky pankreatu	15 - 20 mM	Regulace hladiny insulínu v pankreatu. V játrech odčerpává nadbytek glukosy z krve.
• GLUT3	Všechny savčí tkáně	1 mM	Základní vstup glukosy.
• GLUT4	Svaly a tukové buňky	5 mM	Množství se zvyšuje tréninkem.
• GLUT5	Tenké střevo	----	Primárně transportér fruktosy.

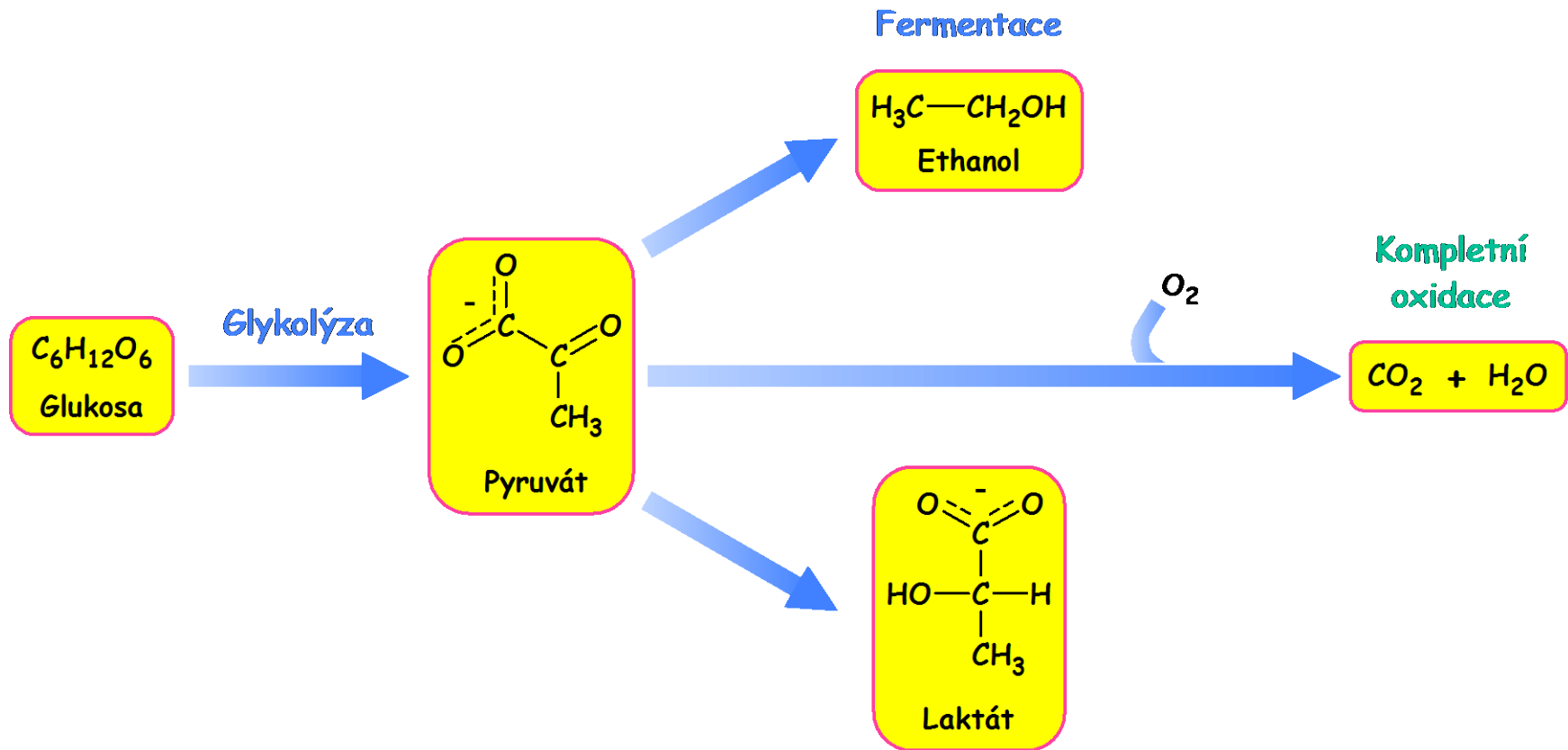
Glykolýza.

- Hans Buchner a Eduard Buchner 1897
- Příprava bezbuněčného extraktu kvasinek pro terapeutické účely.
- Konzervace sacharosou - sacharosa byla rychle fermentována na ethanol.
- Nechtěně tak poprvé prokázali, že fermentace může probíhat mimo živou buňku.
- Od roku 1860 (Luis Pasteur) - fermentace může probíhat pouze v živých buňkách (vitalismus).
- Poté studována fermentace i ve svalech. Byly nalezeny naprosto shodné děje.
- Glykolýza byla plně objasněna v roce 1940. Gustav Embden, Otto Mayerhof, Carl Neuberg, Jacob Parnas, Otto Warburg, Gerty Cori a Carl Cori.
- Glykolýza bývá také označována jako Emden-Mayerhofova dráha.

- Glykolýza, také fermentace, probíhá anaerobně.
Z Řečtiny Glyk- „sladký“, lysis, „rozpad“, ztráta sladkosti.
- Pochod společný pro prokaryotní i eukaryotní organismy.
- Glykolýzou se získává energie i bez přístupu kyslíku.
- U eukaryot probíhá glykolýza ve třech stupních v cytoplasmě:
  - a) Převedení glukosy na fruktosa-1,6-bisfosfát (F-1,6-bisP)
  - b) Štěpení F-1,6-bisP na dvě triosy
  - c) Tvorba ATP při oxidaci tříuhlíkatých sloučenin na pyruvát.
- Pyruvát může být dále převeden na laktát (ve svalech) nebo na produkty fermentace jako je ethanol např. kvasinkami.

Katabolické dráhy glukosy

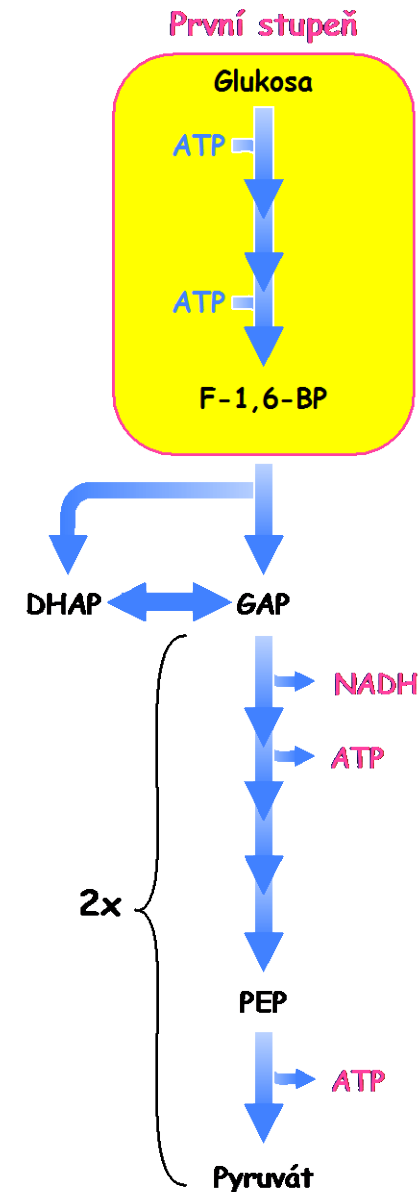

Schematický průběh glykolýzy

V prvním stupni probíhají fosforylace,

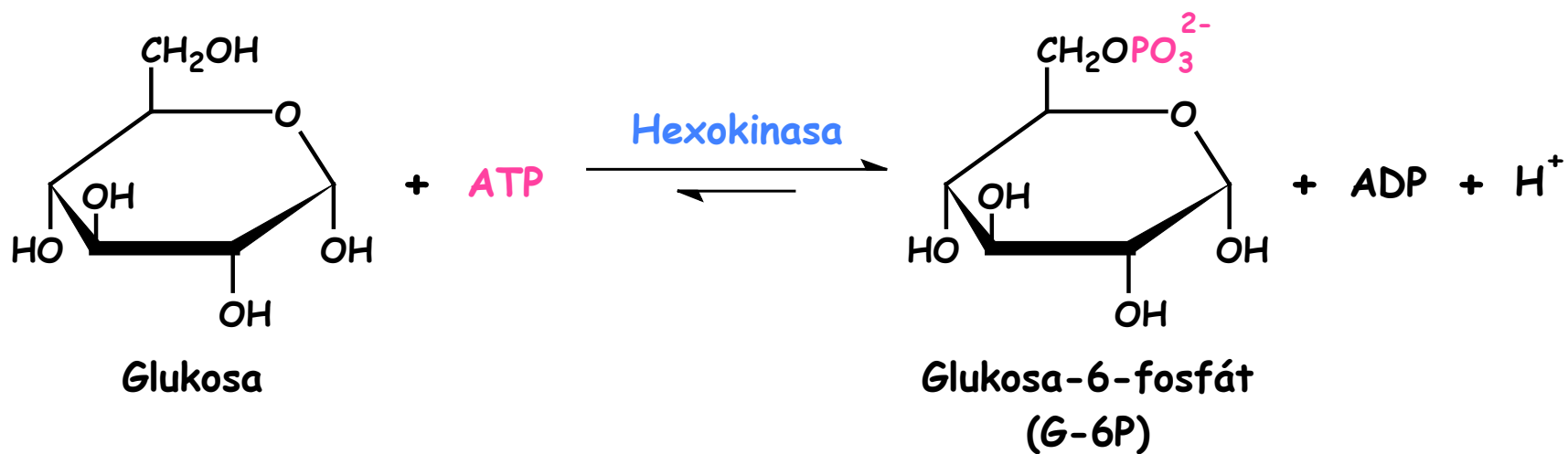
v druhém štěpení hexosy na dvě vzájemně převoditelné triosy

a v třetím, při oxidaci tříuhlíkatých fragmentů na pyruvát, se tvoří ATP.

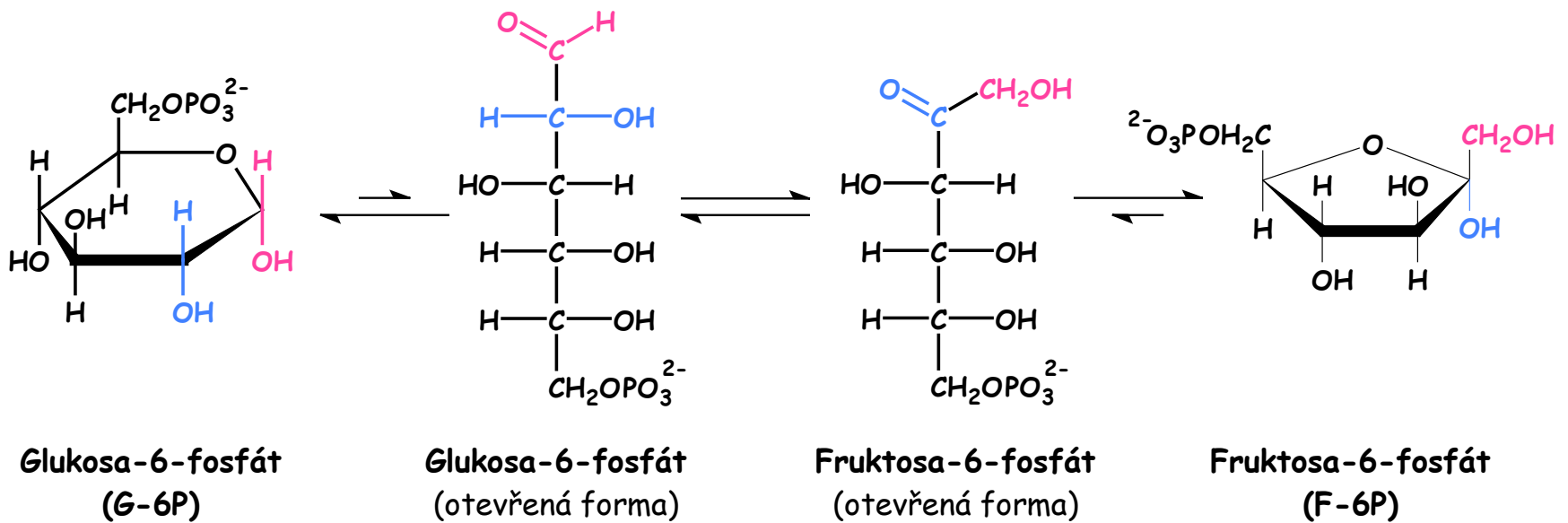
Hexokinasa - fosforylace glukosy

Fosforylací se destabilizuje glukosa. Glukosa-6-fosfát neprochází buněčnou membránou.

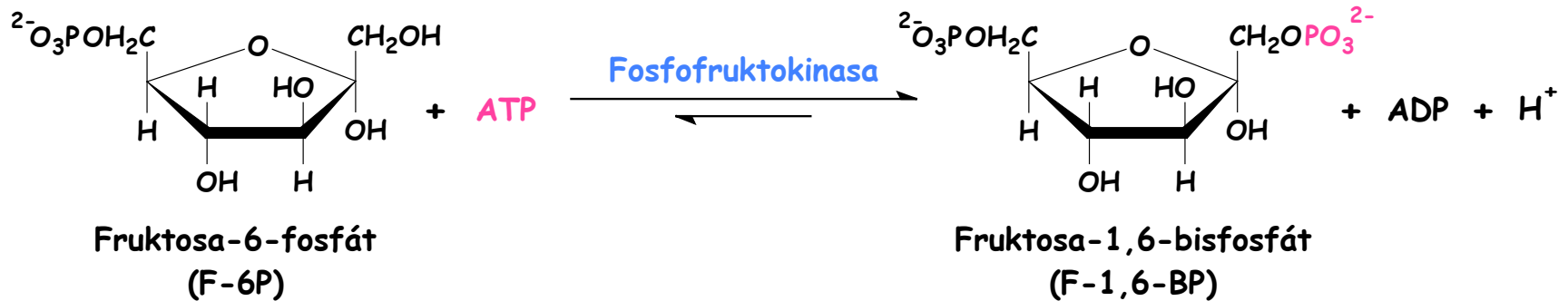
Fosfoglukosaisomerasa

Izomerace: aldosa - ketosa

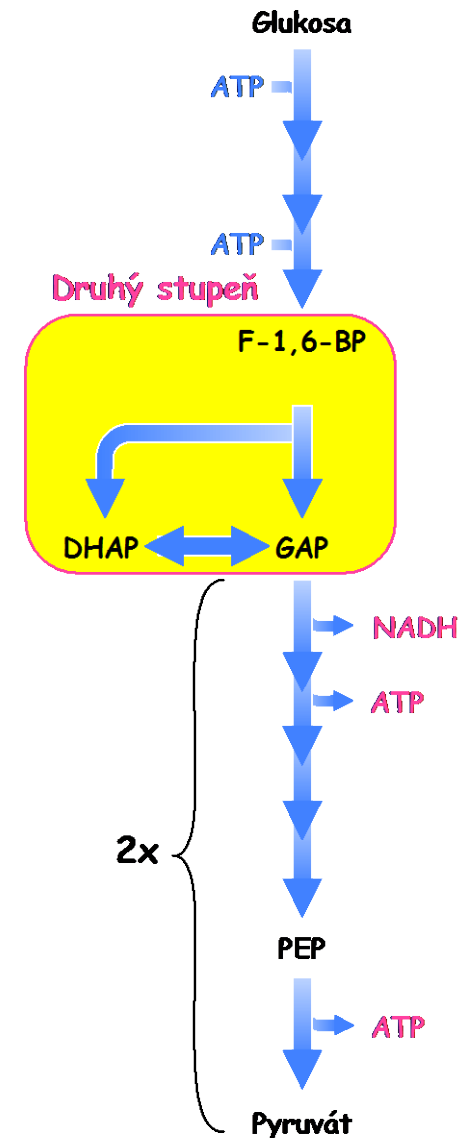
Fosfofruktokinasa

Allosterický enzym. Klíčová reakce nejen glykolýzy.

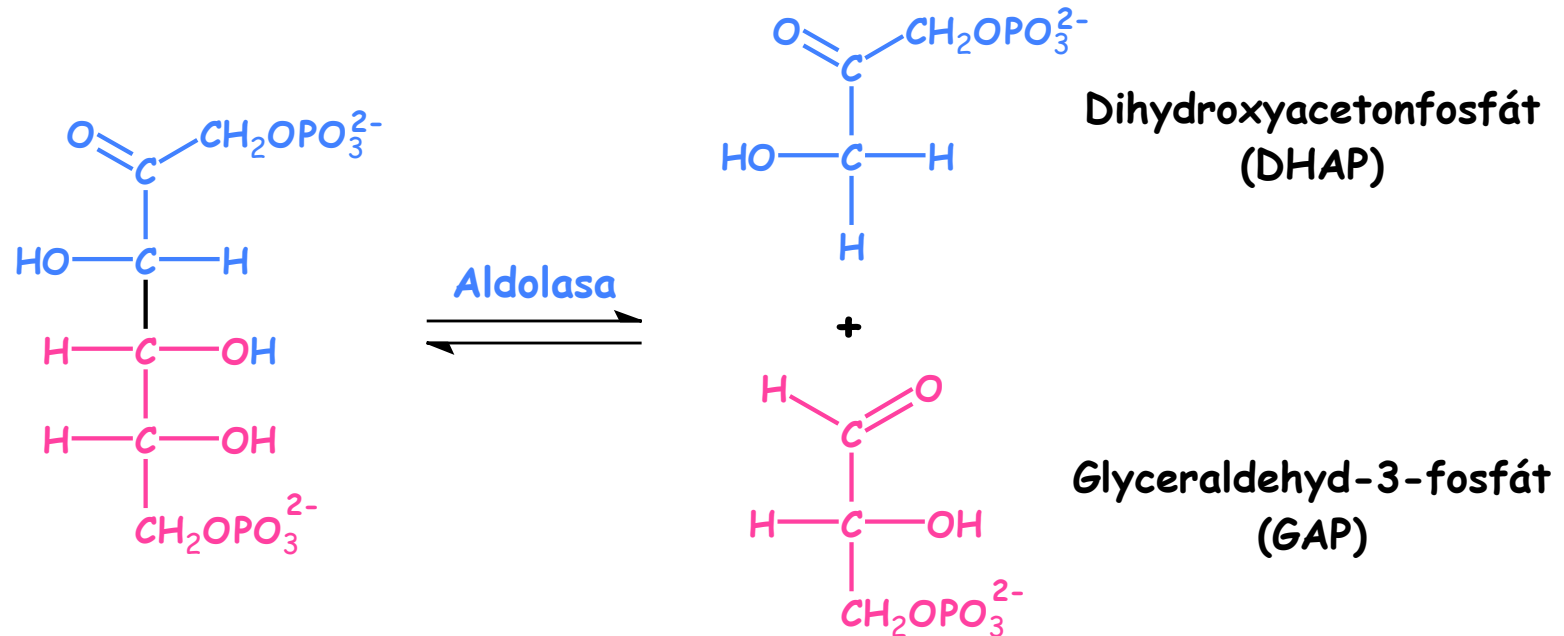
Druhý stupeň glykolýzy

Vytváří se dva vzájemně převoditelné triosafosfáty z hexosabisfosfátu.

Aldolasa

Reakce je zvratem aldolové kondenzace.

Dihydroxyacetonfosfát
(DHAP)

Glyceraldehyd-3-fosfát
(GAP)

Fruktosa-1,6-bisfosfát
(otevřená forma)

Triosafosfátisomerasa

Izomerace aldosa - ketosa. Reakce je rychlá a reversibilní.
V rovnováze se tvoří 96 % ketosy. V dalším průběhu se využívá aldosa.

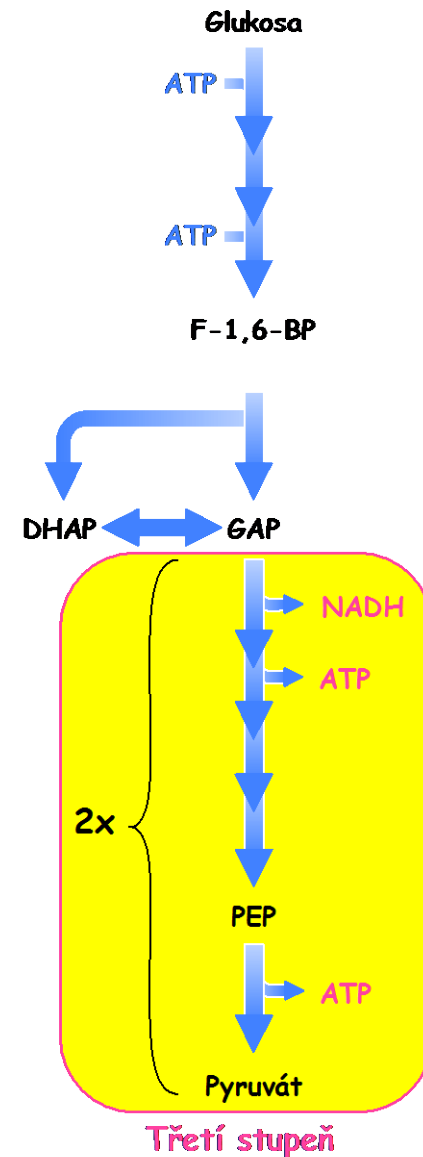

Dihydroxyacetonfosfát
(DHAP)

Glyceraldehyd-3-fosfát
(GAP)

Třetí stupeň glykolýzy

Oxidací tříuhlíkatých fragmentů se tvoří ATP. Oxidují se obě triosy.

Glyceraldehyd-3-fosfátdehydrogenasa

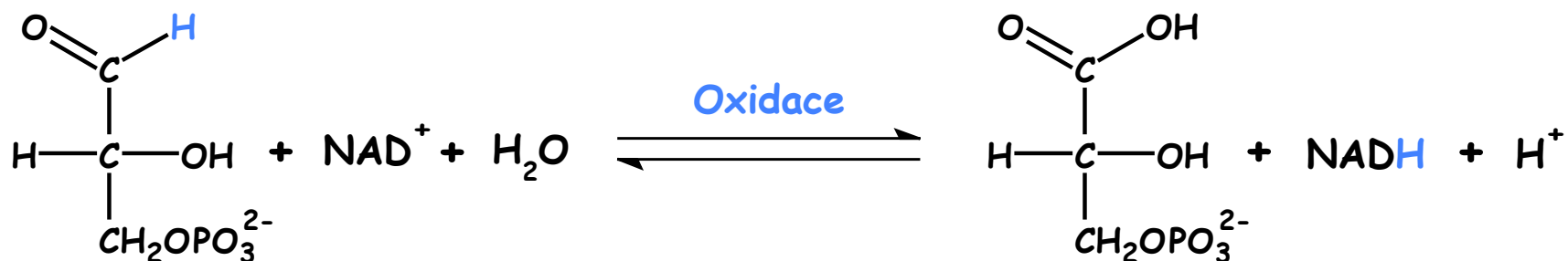

Glyceraldehyd-3-fosfát
(GAP)

1,3-Bisfosfoglycerát
(1,3-BPG)

Glyceraldehyd-3-fosfátdehydrogenasa

1,3-bisfosfoglycerát je acylfosfát s vysokým potenciálem přenosu fosfátu na ADP za tvorby ATP.

Fosfoglycerátkinasa

Fosforylace na úrovni substrátu. Vzhledem ke dvěma triosafosfátům se vytváří 2 x ATP.

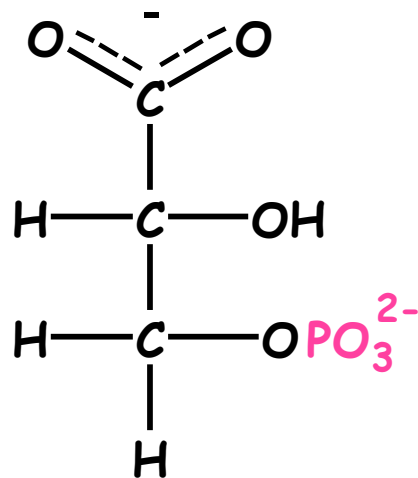

1,3-Bisfosfoglycerát

3-Fosfoglycerát

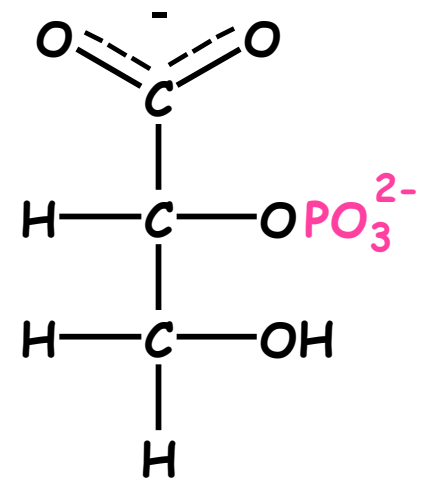
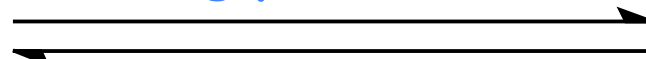
Fosfoglycerátmutasa

Reakce vyžaduje katalytické množství 2,3-bisfosfoglycerátu.

3-Fosfoglycerát

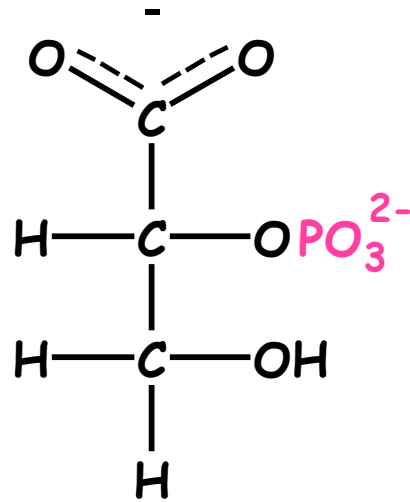
Fosfoglycerátmutasa

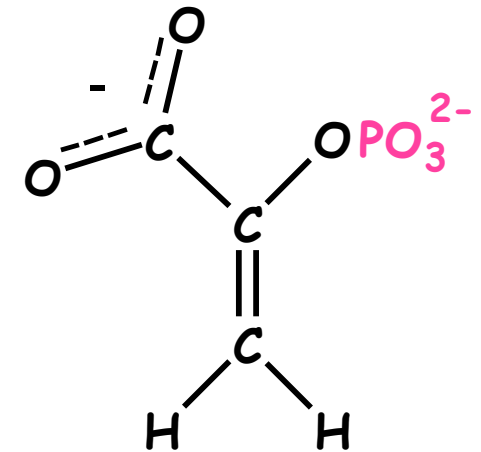
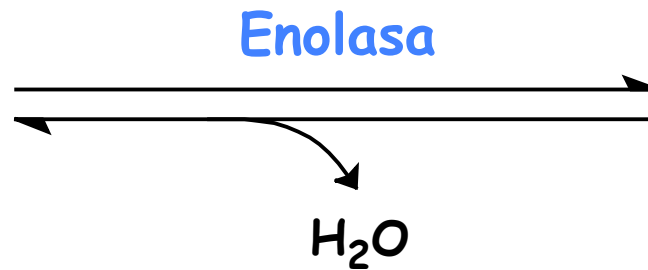
2-Fosfoglycerát

Enolasa

Dehydratace 2-fosfoglycerátu za tvorby 2-fosfoenolpyruvátu.
Fosfoenolpyruvát má vysoký potenciál přenosu fosfátu na ADP za tvorby ATP.

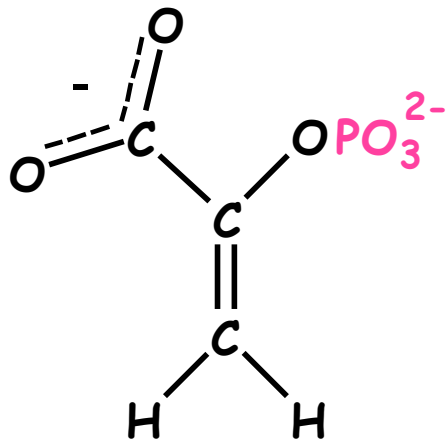
2-Fosfoglycerát

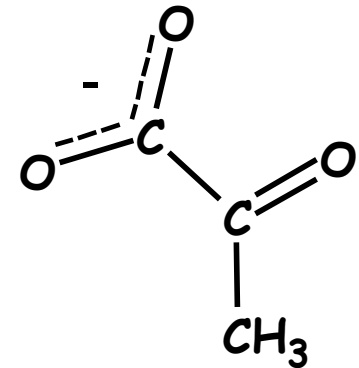
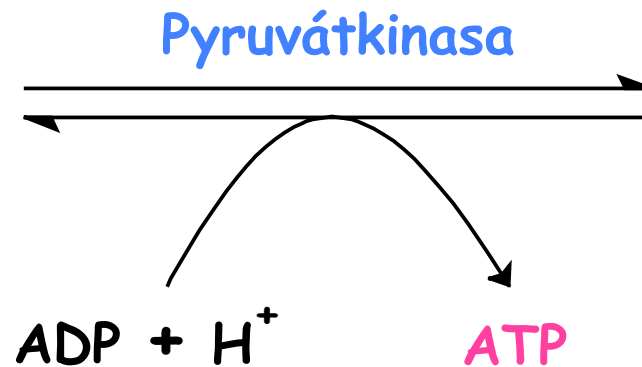
Fosfoenolpyruvát
(PEP)

Pyruvátkinasa

Dochází k přechodu enol-keto. Fosfát ve fosfoenolpyruvátu je vázán na nestabilní enol formu. Po přenosu fosfátu na ADP se stabilizuje keto forma.

Fosfoenolpyruvát
(PEP)

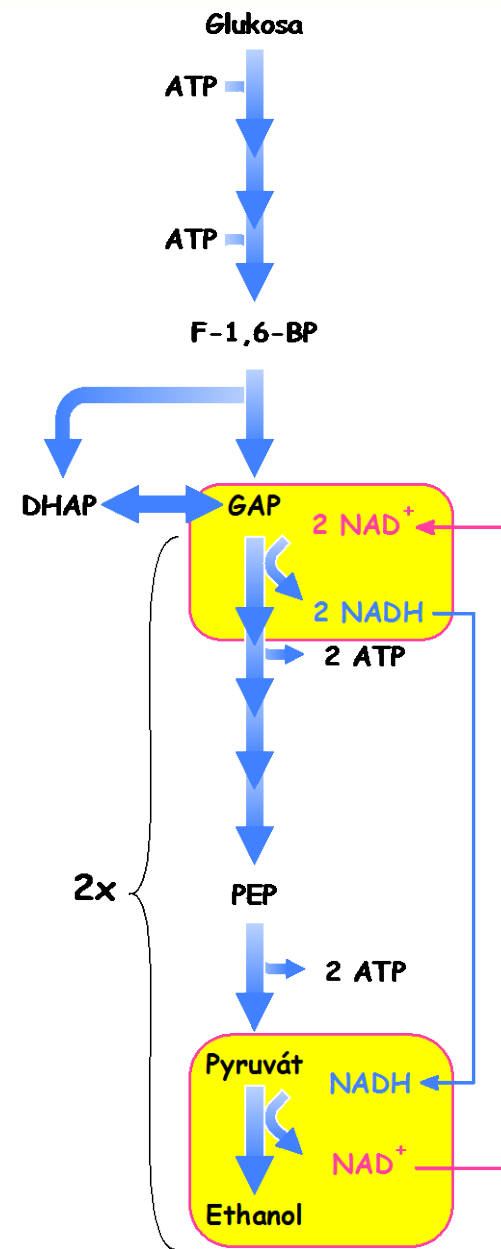
Pyruvát

Zachování redoxní rovnováhy

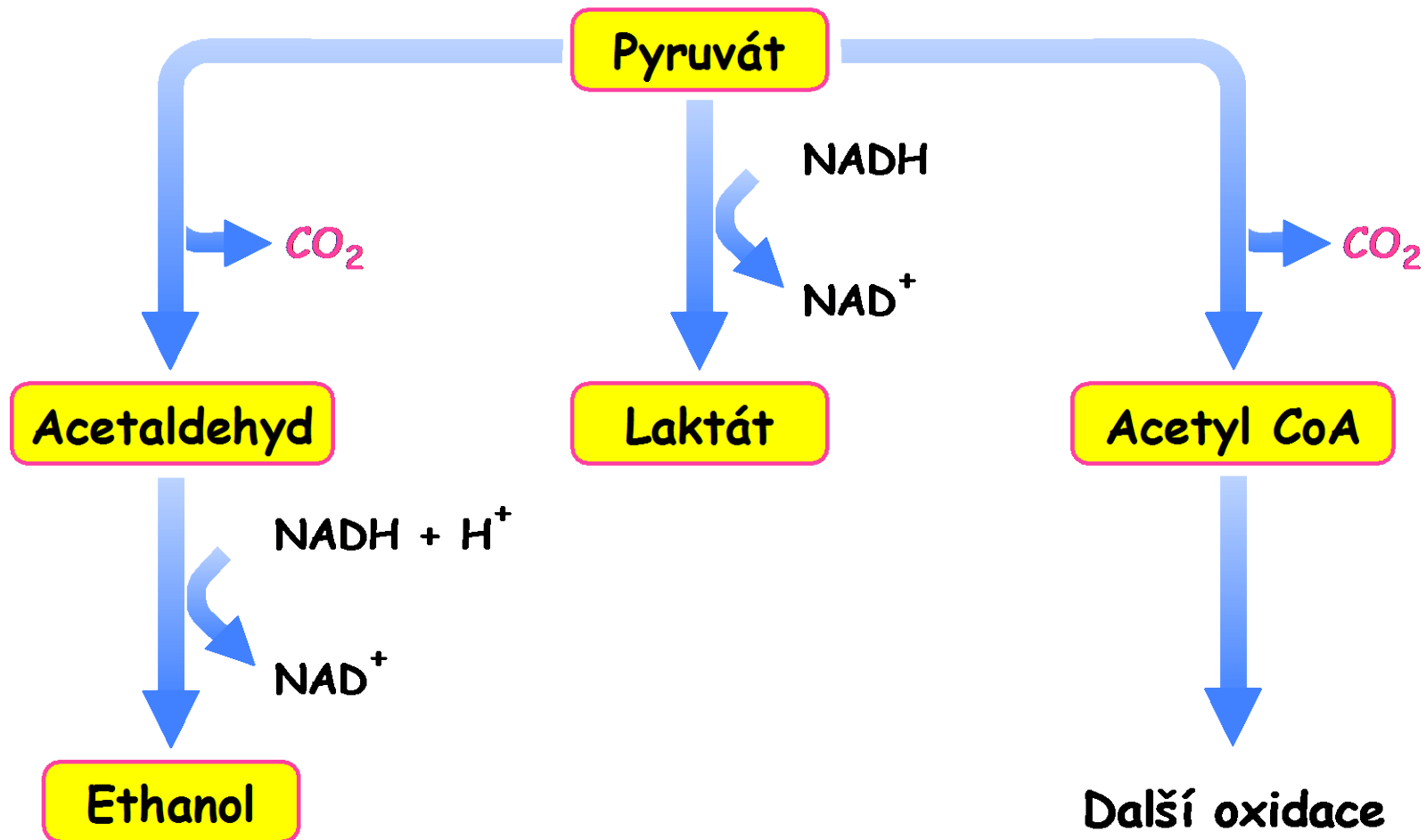
Reoxidace NADH ve svalech vede ke tvorbě laktátu, u kvasinek (*Sacharomyces*) ke tvorbě ethanolu.

Enzymy: laktátdehydrogenasa

                              pyruvátdekarboxylasa
                              alkoholdehydrogenasa

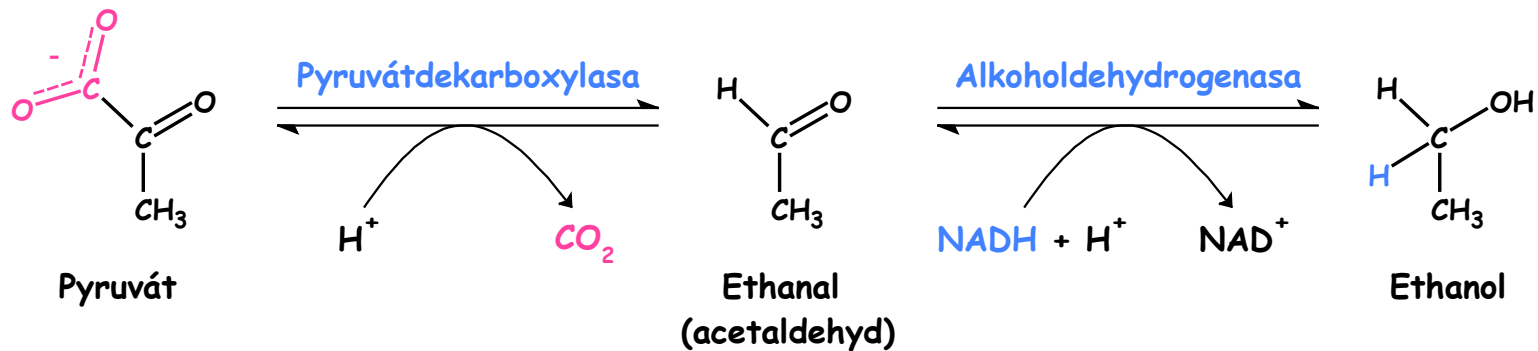
Různé dráhy pyruvátu

Laktát a ethanol se tvoří za účasti NADH (anaerobně). Acetyl CoA se tvoří v mitochondrii v pyruvátdehydrogenasovém komplexu.

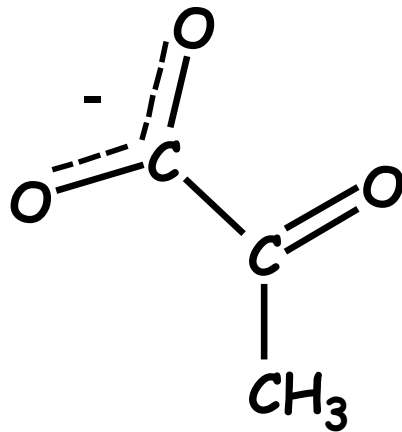
Tvorba ethanolu kvasinkami a dalšími mikroorganismy

Pyruvátdekarboxylasa má jako koenzym thiaminpyrofosfát (z thiaminu, B₂).
Druhým stupněm je redukce ethanalu NADH alkoholdehydrogenasou.

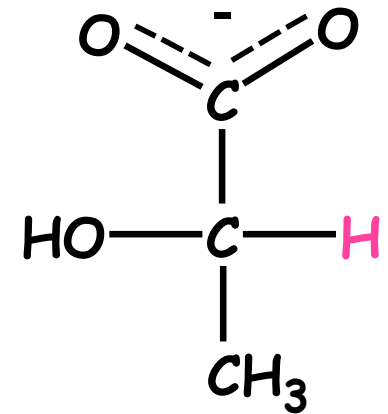
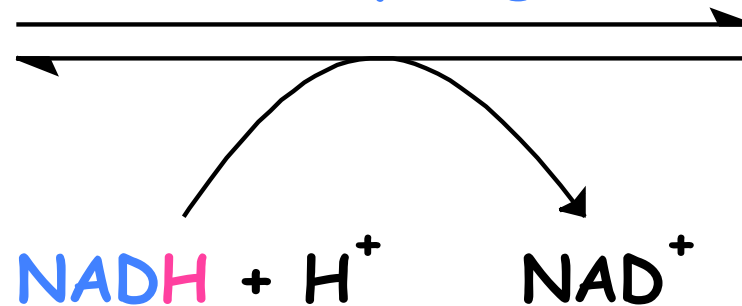
Laktátdehydrogenasa

Enzym u řady mikroorganismů (laktátová fermentace).
Ve svalech za nedostatku kyslíku - anaerobní stav.

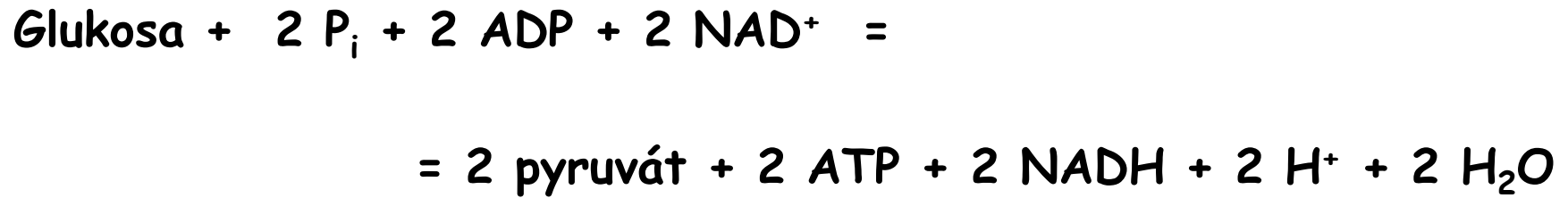
Pyruvát

Laktátdehydrogenasa

Laktát

Energetický výtěžek konverze glukosy na pyruvát

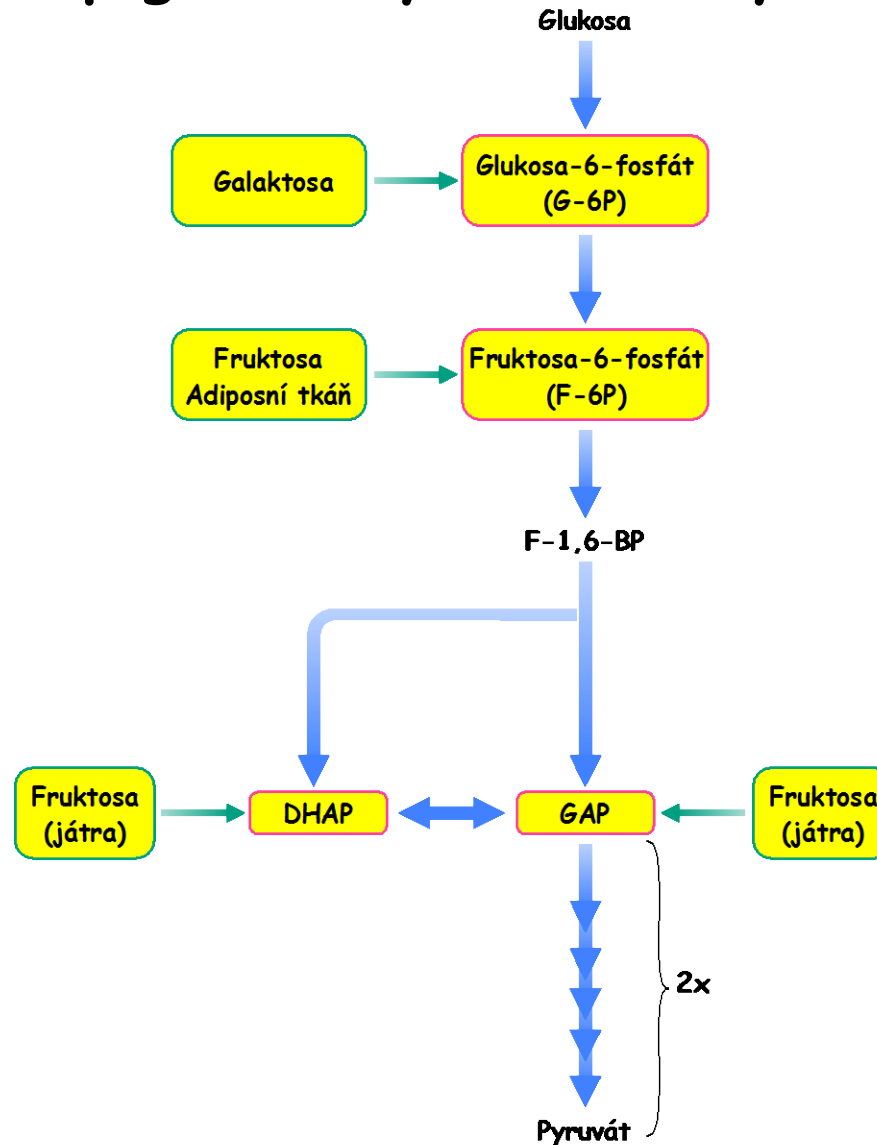

Za anaerobních podmínek je energetický výtěžek: $-197 \text{ kJ}\cdot\text{mol}^{-1}$

Výtěžek je jen zlomkem energie, kterou je možné získat z glukosy.

Později srovnáme s aerobním výtěžkem.

Vstup galaktosy a fruktosy do glykolýzy

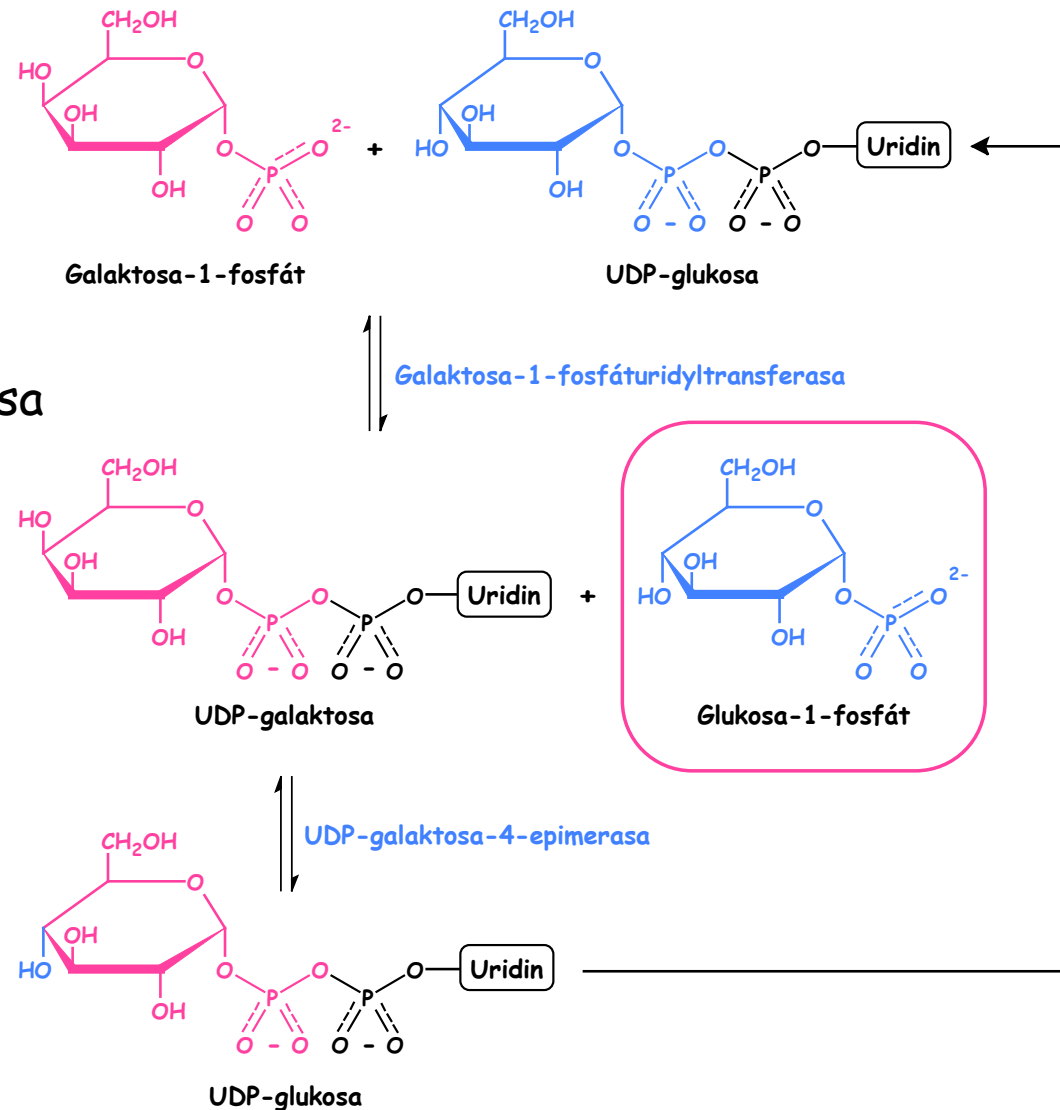
Převod galaktosa-1-fosfátu na glukosa-1-fosfát

Enzymy:

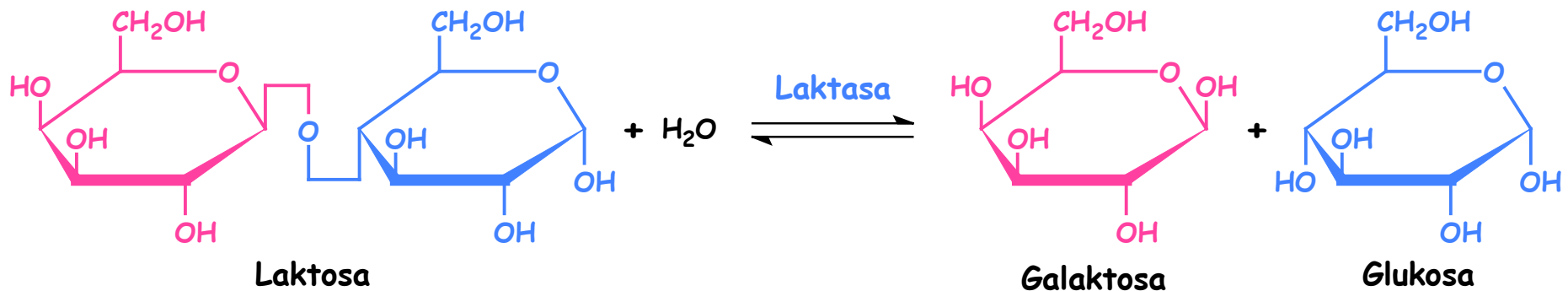
galaktosa-1-fosfáturidylyltransferasa

UDP-galaktosa-4-epimerasa

UDP-glukosa se regeneruje.

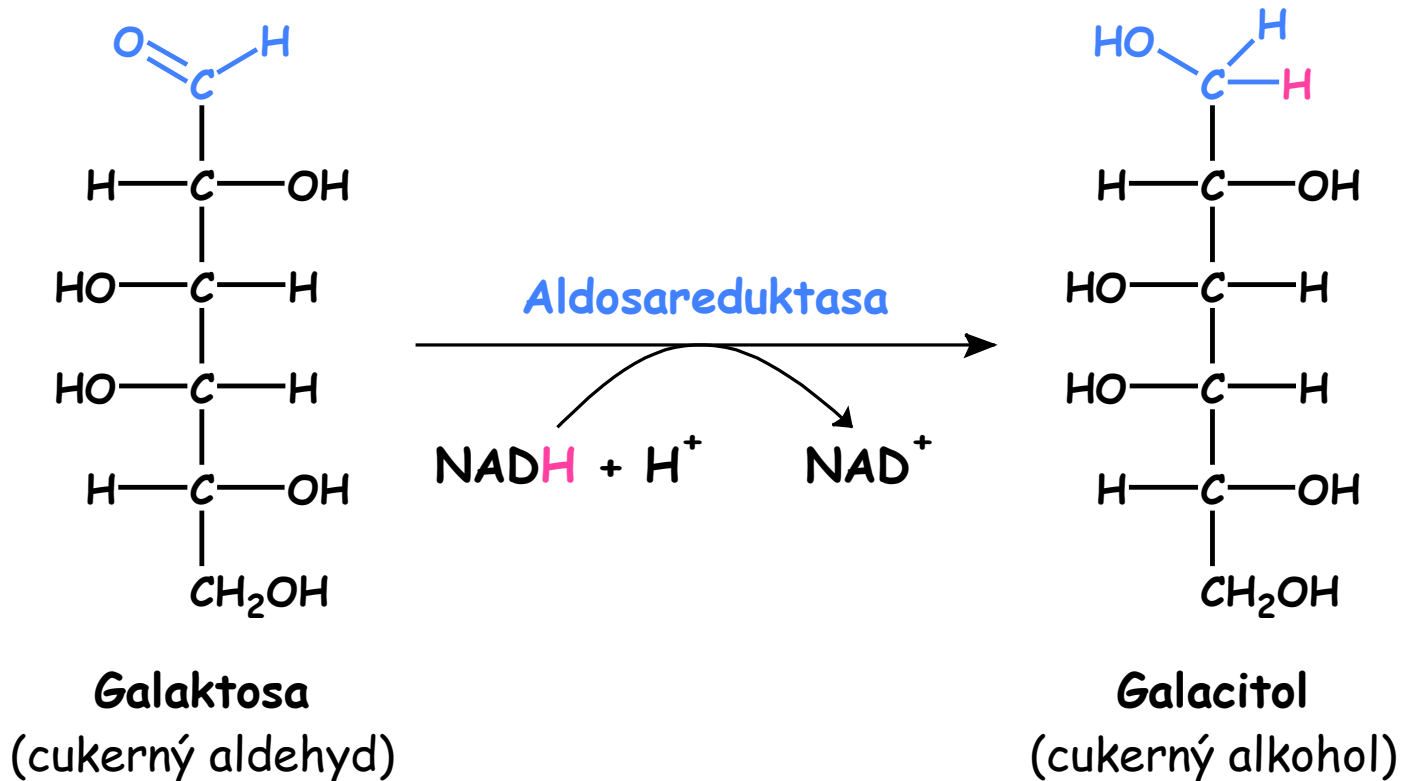
Laktasa štěpí laktosu na glukosu a galaktosu

Katarakt - šedý zákal

Porucha aktivity galaktosa-1-fosfáturidyltransferasy.
Prezence aldosareduktasy v oční čočce vede ke tvorbě galacitolu, který je osmoticky aktivní a vtahuje do čočky vodu.

Laktosová intolerance

- Deficit laktasy, která štěpí laktosu na galaktosu a glukosu.
- Důsledky: U dětí klesá aktivita laktasy po odstavení na 10% hodnot po narození.
- Laktosa je zdroj energie pro střevní mikroorganismy, které ji fermentují na laktát a plyny (methan a vodík). Způsobuje to nadýmání. Vzniklý laktát je osmoticky aktivní, což způsobuje, že voda je vtahována do střev - průjem.
- Způsobuje to také, že nejsou tráveny tuky a proteiny.
- Narušení metabolismu galaktosy - galaktosemie.
- Kromě průjmů a možnosti narušení funkce jater, znamená zvýšená hladina galaktosy možnost tvorby očního zákalu.

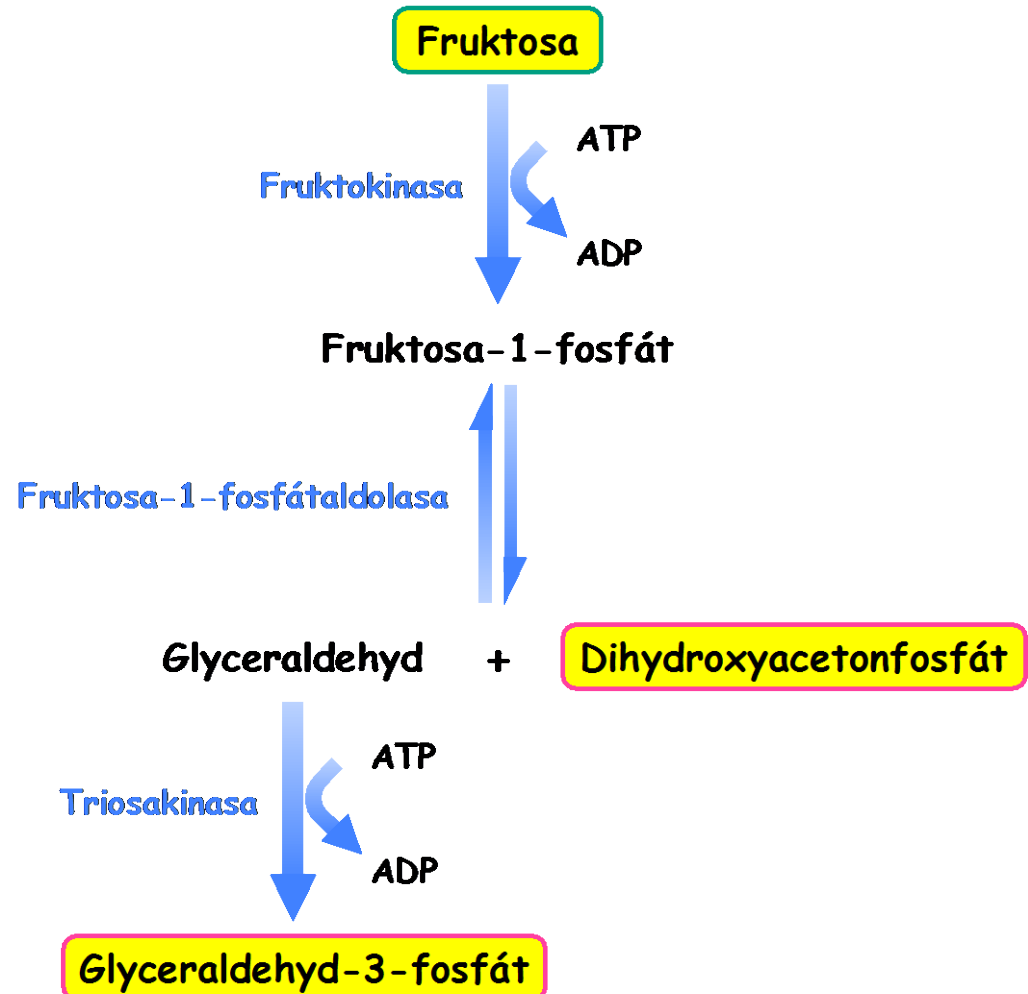
V játrech vstupuje fruktosa do glykolýzy cestou fruktosa-1-fosfátu

Enzymy:

Fruktokinasa

Fruktosa-1-fosfátaldolasa

Triosakinasa.

Alternativní fosforylace fruktosy adiposní tkáni

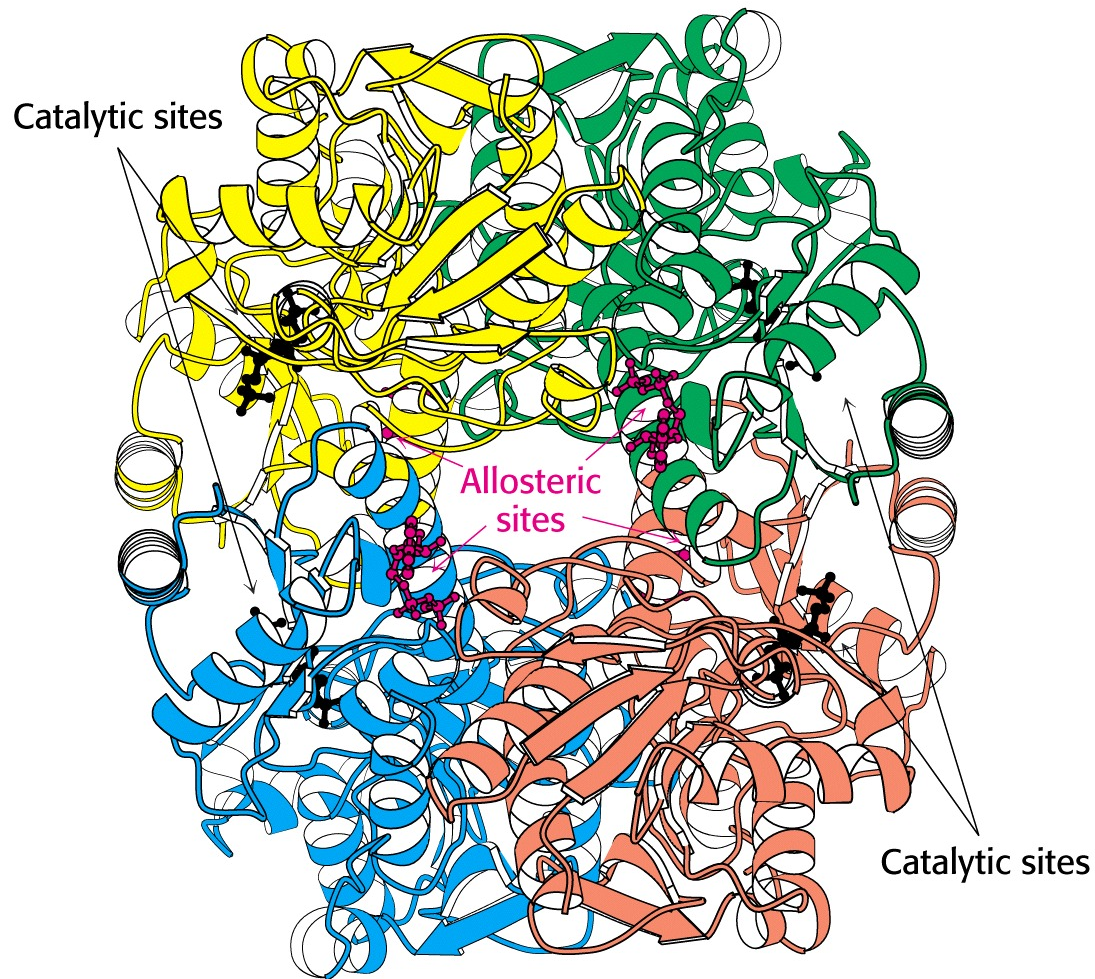
- Alternativně může být fruktosa fosforylována na fruktosa-6-fosfát hexokinasou. Afinity hexokinasy ke glukóze je však 20x vyšší než k fruktóze. V játrech se proto může tvořit jen malé množství fruktosa-6-fosfátu. Analogické je to ve svalech.
- Fosforylace fruktosy na fruktosa-6-fosfát probíhá v adiposních buňkách, kde je převaha fruktosy.

Kontrolní mechanismy glykolýzy

- Kontrola glykolýzy je důležitá z těchto dvou důvodů:
  1. Tvoří se ATP rozkladem glukosy na pyruvát
  2. Tvoří se stavební jednotky k syntéze, např. mastných kyselin.
- V metabolických drahách jsou vhodným místem kontroly enzymy katalyzující prakticky ireversibilní reakce.
- Glykolýza:
  - hexokinasa
  - fosfofruktokinasa
  - pyruvátkinasa

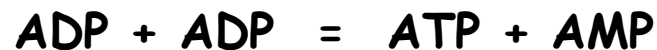
Fosfofruktokinasa - klíčový enzym regulace savčí glykolýzy

Jaterní enzym je 340 kDa homotetramer obsahující katalytická a allosterická místa.

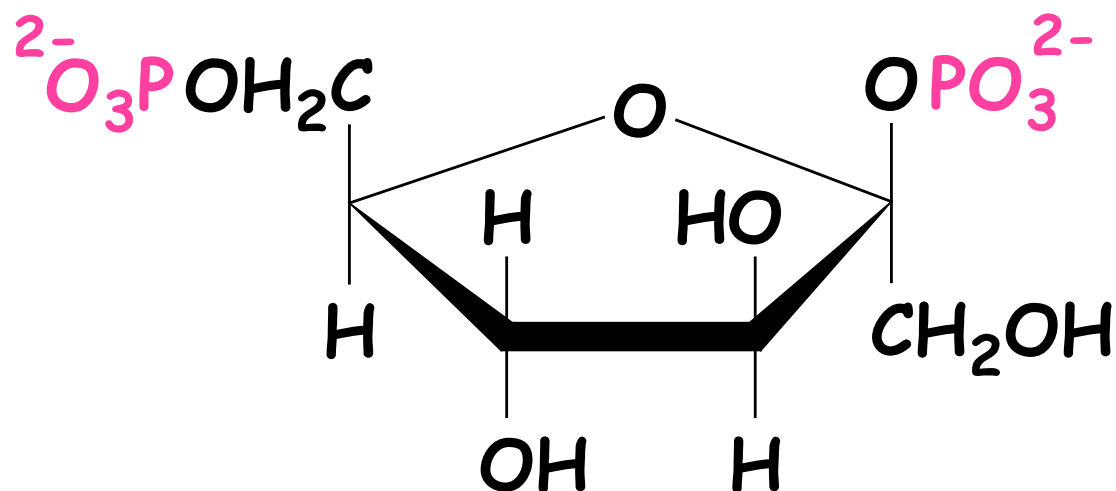

Inhibice a aktivace fosfofruktokinasy

- ATP je allosterický inhibitor; AMP ruší inhibiční účinek ATP. Aktivita enzymu roste, když poměr ATP / AMP klesá.
- Proč AMP a ne ADP ? Při rychlém úbytku ATP se vznikající ADP rychle přeměňuje adenylátkinasou.

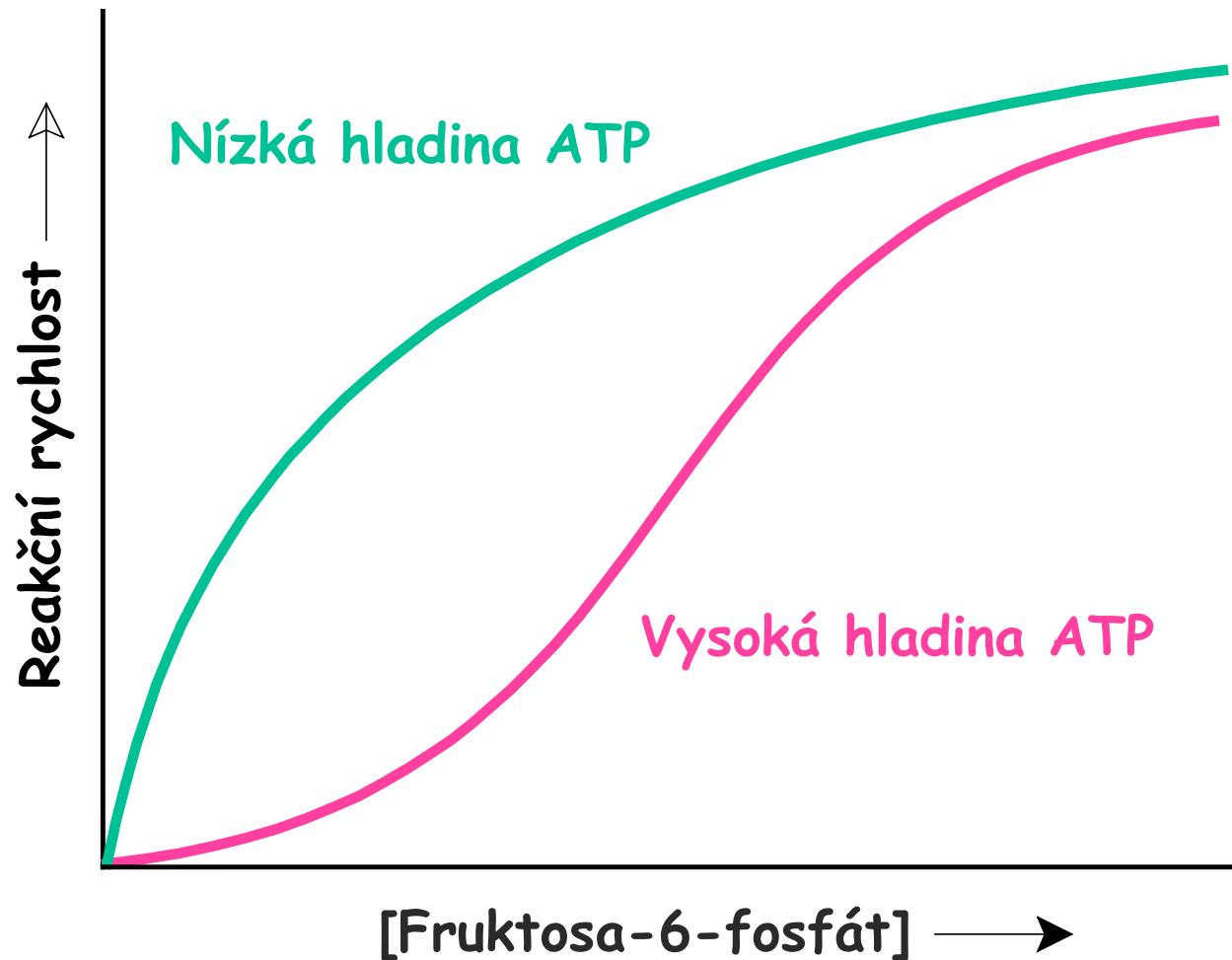
- Malé změny v koncentraci ATP vedou k velkým změnám koncentrace AMP a tím ke zvýšení citlivosti regulace fosfofruktokinasy.
- Fosfofruktokinasa je také inhibována snížením pH. Je to prevence tvorby nadbytku laktátu.
- Fosfofruktokinasa je inhibována citrátem. Nadbytek citrátu je znamením nadbytku biosyntetických prekurzorů. Není nutné odbourávat další glukosu.
- Aktivátorem fosfofruktokinasy je **fruktosa-2,6-bisfosfát** (F-2,6-bP). Aktivuje enzym tím, že zvyšuje jeho afinitu pro substrát. F-2,6-bP je allosterický aktivátor, který posouvá tetramerní enzym ze stavu T do stavu R.

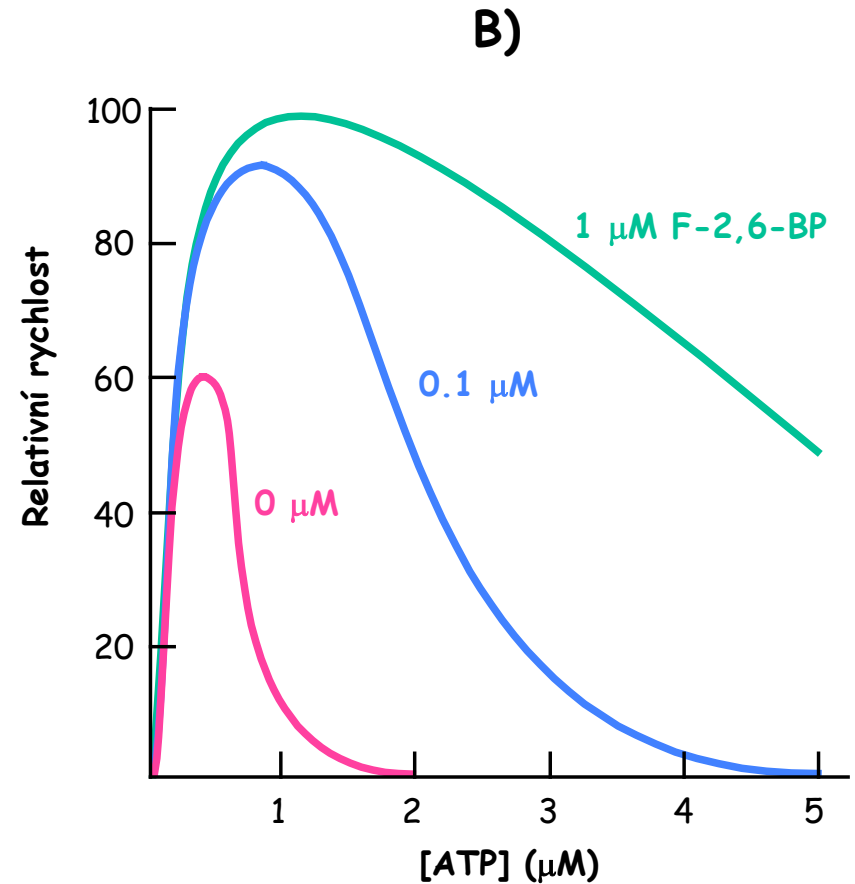
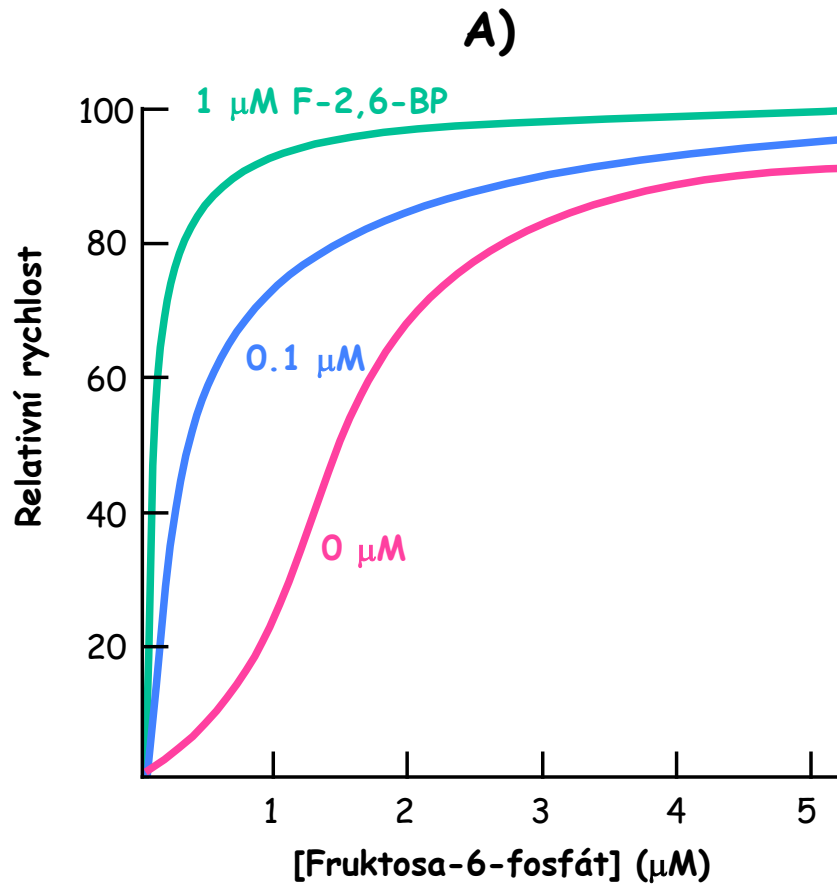
**Fruktosa-2,6-bisfosfát
(F-2,6-BP)**

Allosterická inhibice fosfofruktokinasy ATP

- A) Aktivace fosfofruktokinasy fruktosa-2,6-bisfosfátem
 B) ATP jako substrát, nadbytek inhibuje, přidání F-2,6-bP ruší inhibiční účinek ATP

Kontrola hladiny F-2,6-BP

- Fruktosa-2,6-bisfosfát se tvoří za katalýzy fosfofruktokinasou 2 (PFK2) a je hydrolyzována fruktosabisfosfátasou 2 (FBPasa2), což je bifunkční enzym. Existuje v pěti isoenzymových formách. Forma L převažuje v játrech a forma M ve svalech. Forma L se podílí na udržování homeostázy krevní glukosy.
- **Při vysoké hladině glukosy** v krvi (insulin) se současně zvyšuje hladina fruktosa-6-fosfátu v játrech, což vede ke zvýšené tvorbě F-2,6-BP a tím ke zvýšení aktivity fosfofruktokinasy.
- Jaké kontrolní mechanismy fungují v játrech ve vztahu PFK2 a FBPasy2 ?
- Aktivity PFK2 a FBPasy2 jsou recipročně kontrolovány fosforylací Ser zbytků.
- **Při nízké hladině glukosy** (signalizuje glukagon přes proteinkinazovou kaskádu s cAMP) dojde k fosforylaci bifunkčního enzymu proteinkinazou A, což má za následek aktivaci FBPasy2 a inhibici PFK2. Snižuje se hladina F-2,6-BP a zpomaluje se glykolýza.
- **Při vysoké hladině glukosy**, ztrácí bifunkční enzym fosfát, aktivuje se PFK2 a inhibuje FBPasa2, zvyšuje se hladina fruktosa-2,6-bisfosfátu a zrychluje glykolýza.

Úloha hexokinasy při regulaci glykolýzy

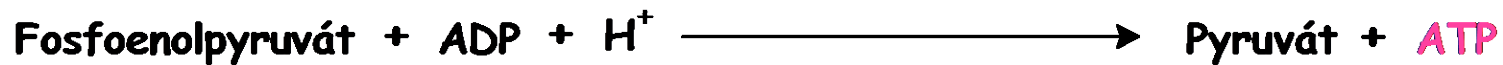
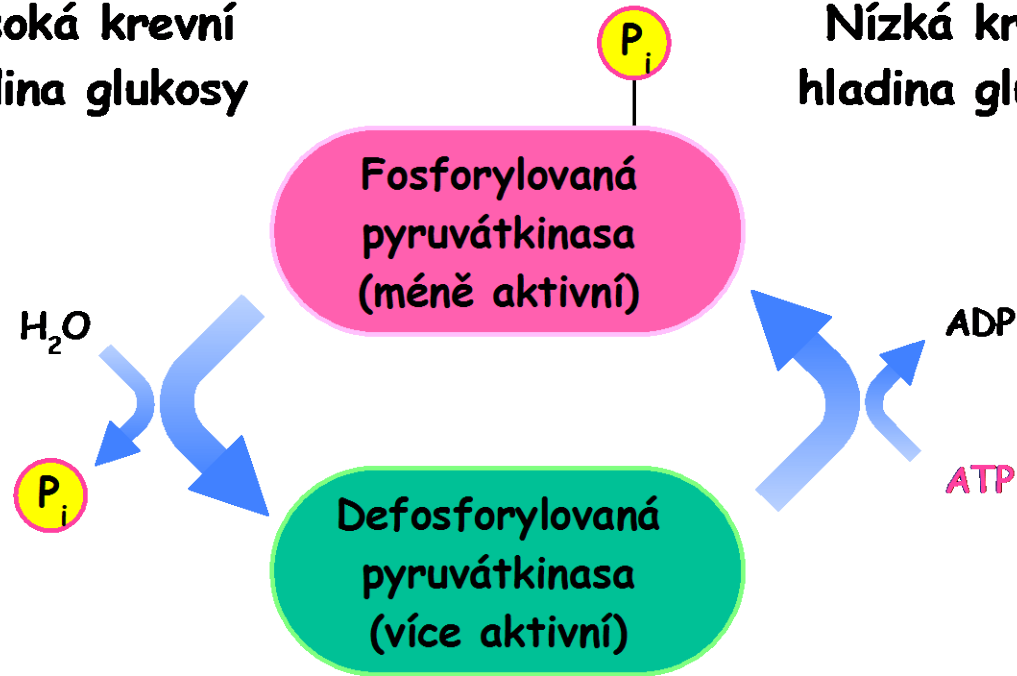
- Hexokinasa je inhibována produktem - glukosa-6-fosfátem.
- Inhibice fosfofruktokinasy vede také k inhibici hexokinasy.
- Když je fosfofruktokinasa inaktivní, roste hladina fruktosa-6-fosfátu a tím i glukosa-6-fosfátu.
- V játrech je glukokinasa, která fosforyluje glukosu při vysokých koncentracích (glukokinasa je 60 x méně afinní ke glukose). Proto je rolí glukokinasy spíše fosforylovat glukosu pro tvorbu glykogenu a mastných kyselin.
- Dalším důvodem proč je klíčovým enzymem regulace glykolýzy fosfofruktokinasa a ne hexokinasa je, že glukosa-6-fosfát není pouze meziproduktem glykolýzy. Může přecházet na glykogen nebo se katabolizovat v pentosafosfátové dráze.

Úloha pyruvátkinasy při regulaci glykolýzy.

Regulace pyruvátkinasy a regulace prostřednictvím F-2,6-BP brání při nízké hladině spotřebu glukosy játry ve prospěch mozku.

Vysoká krevní
hladina glukosy

Nízká krevní
hladina glukosy

+

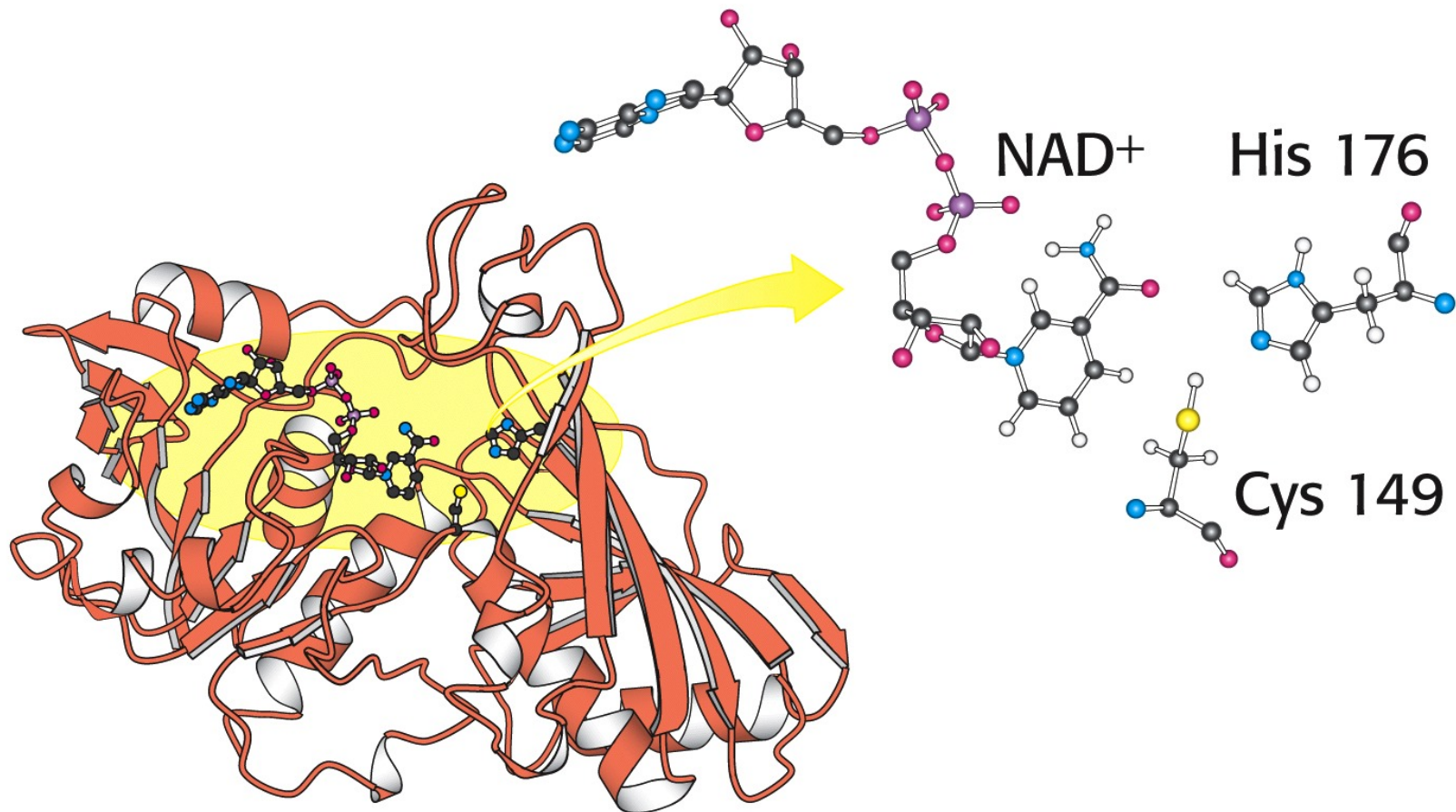
Fruktosa-1,6-bisfosfát

-

ATP
Alanin

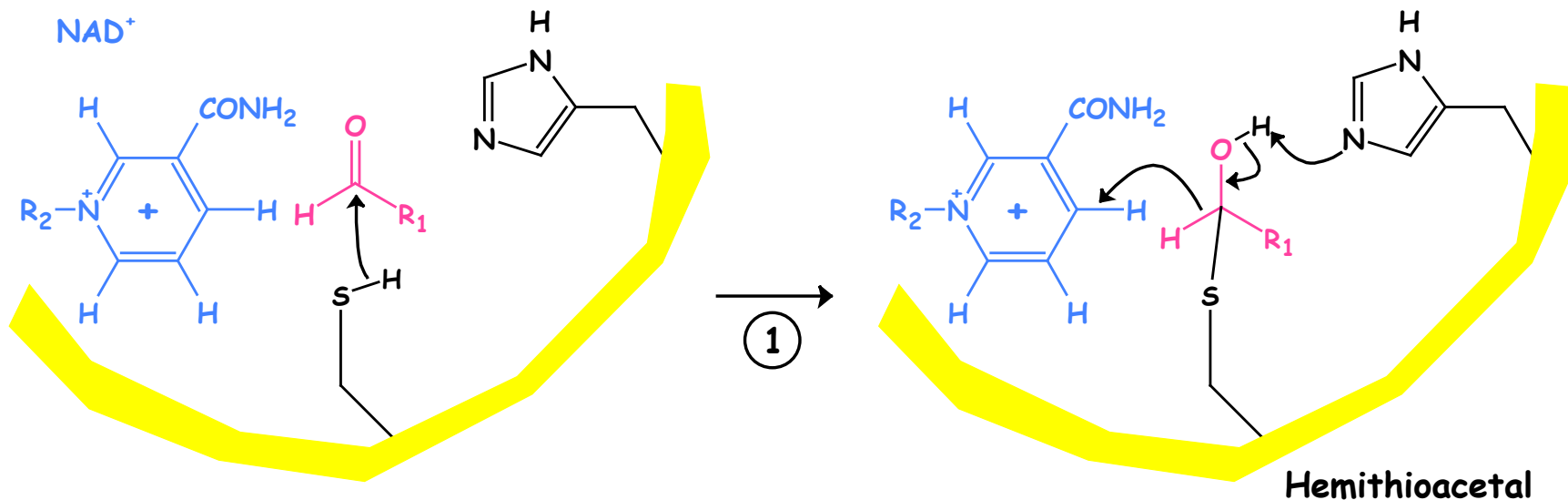
Reakční mechanismus glyceraldehyd-3-fosfátdehydrogenasy

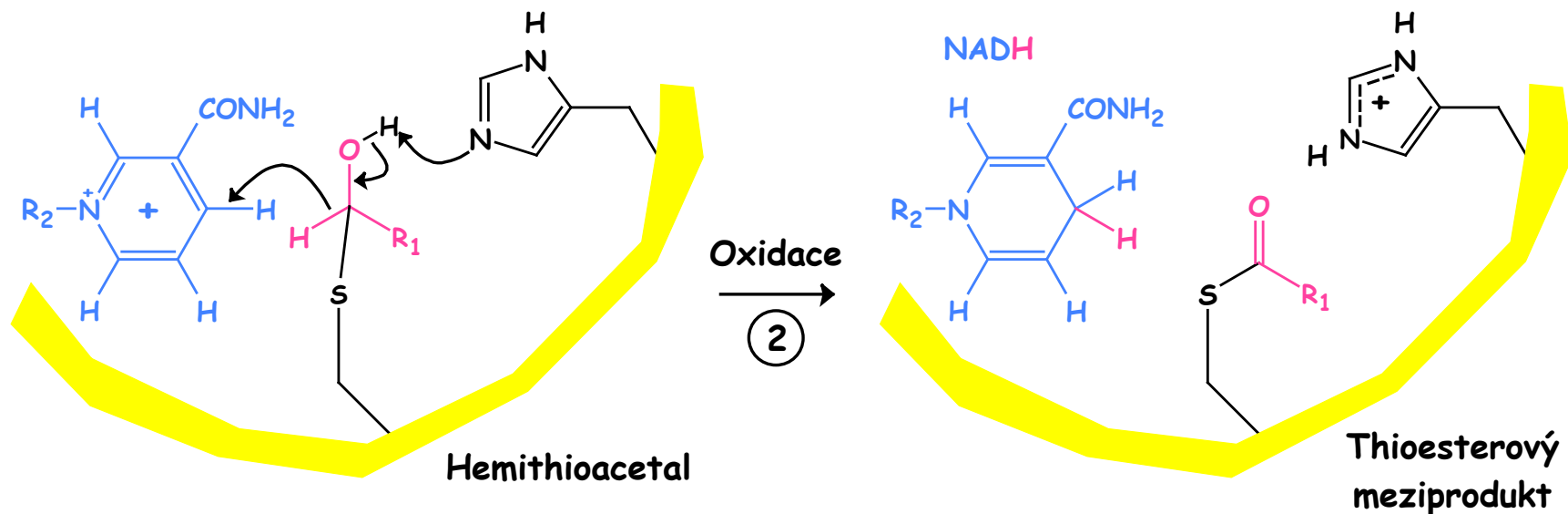
V aktivním místě jsou Cys a His zbytky vázané nekovalentně na NAD⁺

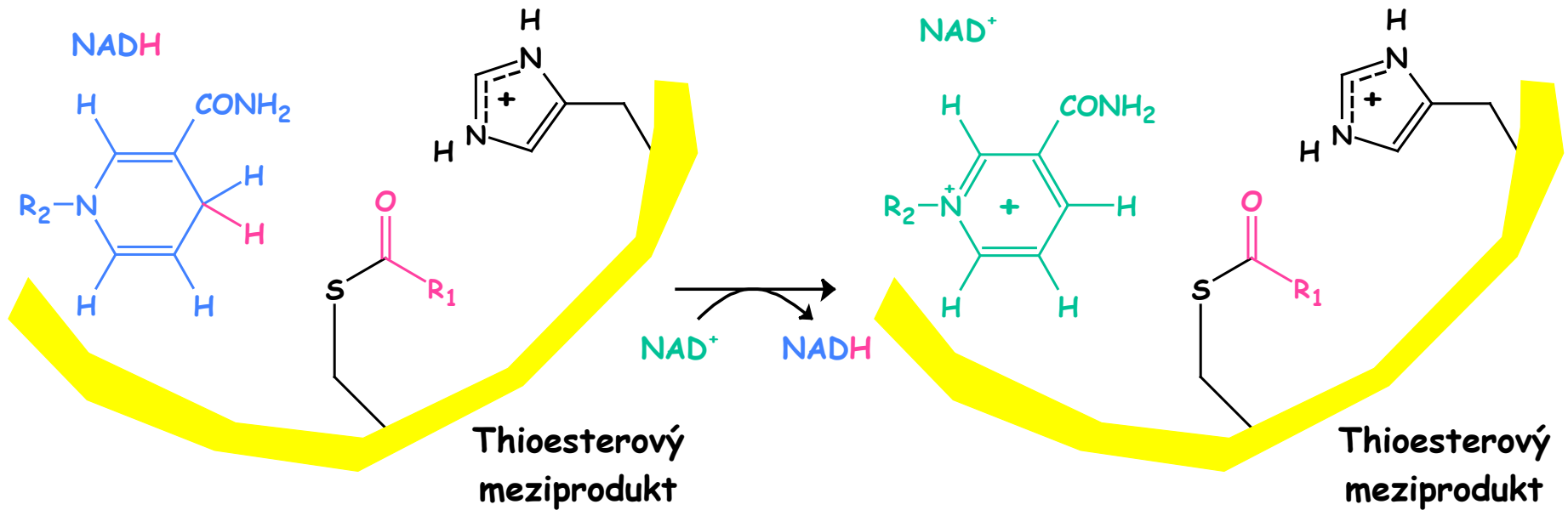
Katalytický mechanismus glyceraldehyd-3-fosfátdehydrogenasy

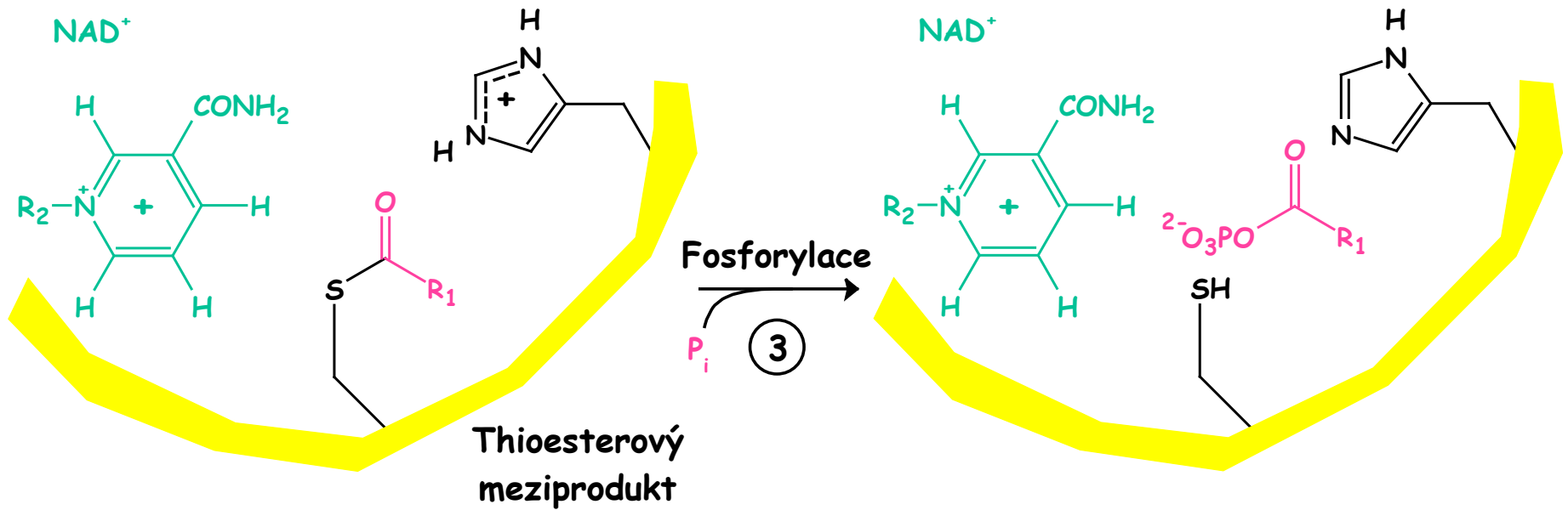
Glyceraldehyd-3-fosfát

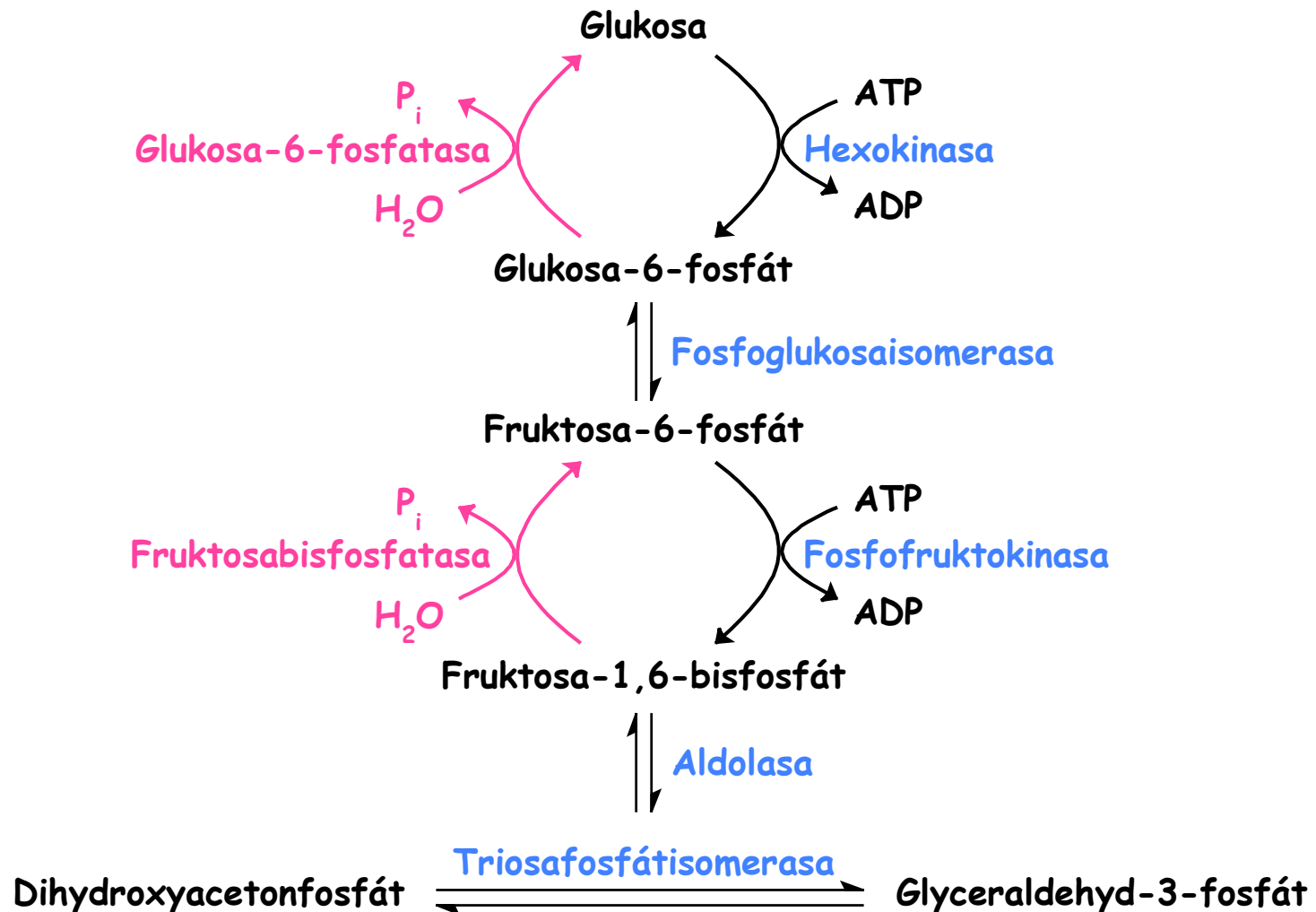
GLUKONEOGENEZE

- Syntéza glukosy z **necukerných** prekurzorů:
- Laktát, aminokyseliny (uhlíkatý řetězec glukogenních aminokyselin při hladovění) a glycerol.
- Hlavním místem glukoneogeneze jsou játra, malé množství v ledvinách, něco málo v mozku, kosterních svalech a srdečním svalu.
- Glukoneogeneze není zvratem glykolýzy.
- Denní spotřeba glukosy mozkiem u dospělého člověka je 120 g, což je většina spotřeby těla (160 g). V tělních tekutinách je 20 g glukosy a zásoba ve formě glykogenu je 190 g.
- Celkově je v těle zásoba glukosy asi na jeden den.

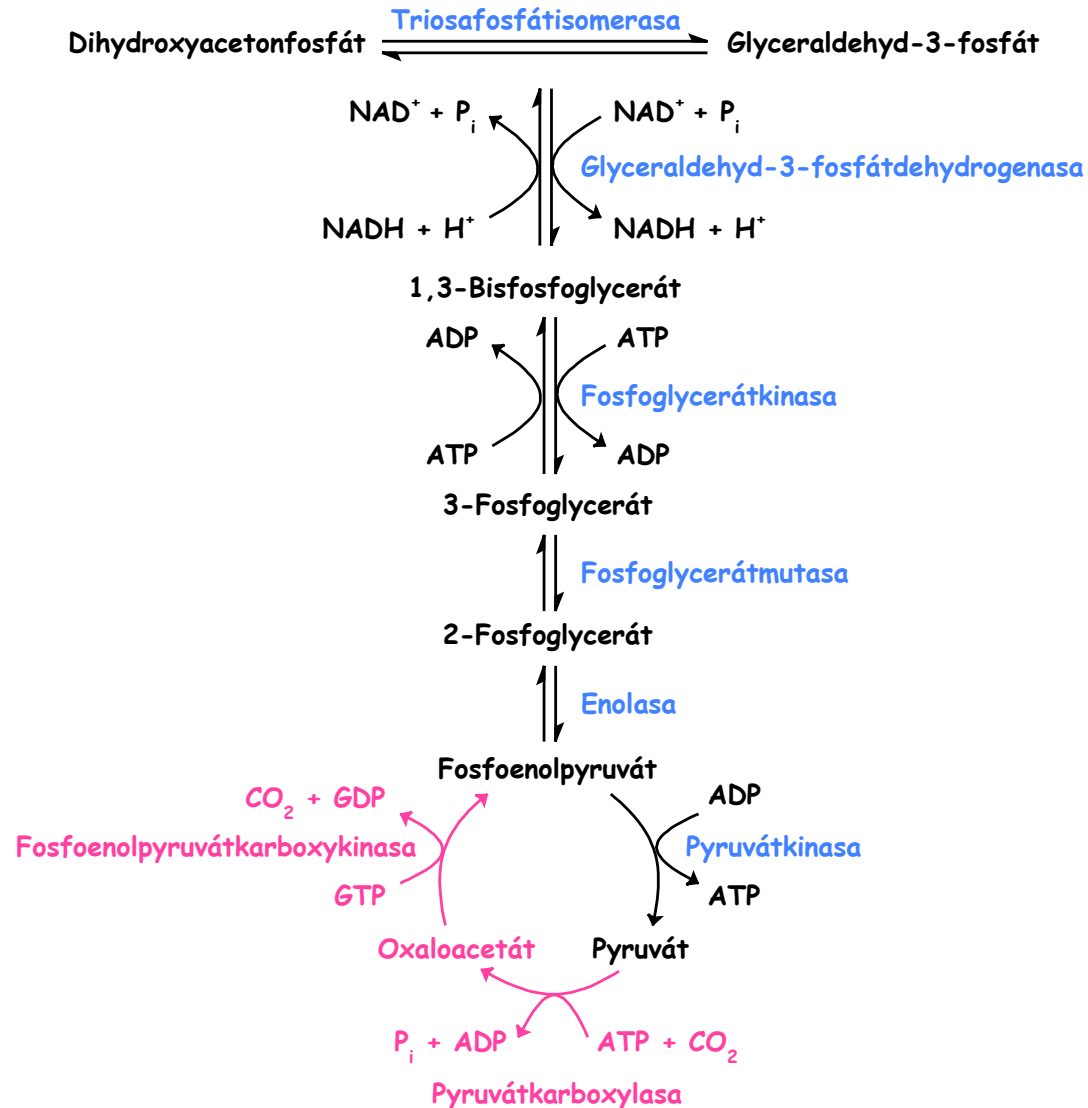
Ireversibilní kroky glykolýzy

- Aktuální ΔG tvorby pyruvátu z glukosy je - 84 kJ/mol.
- Tři kroky jsou kritické (ireversibilní):
  - a) Hexokinasa ($\Delta G = - 33$ kJ/mol)
  - b) Fosfofruktokinasa ($\Delta G = -22$ kJ/mol)
  - c) Pyruvátkinasa ($\Delta G = - 17$ kJ/mol)

Srovnání glykolýzy a glukoneogeneze I.

Srovnání glykolýzy a glukoneogeneze II.

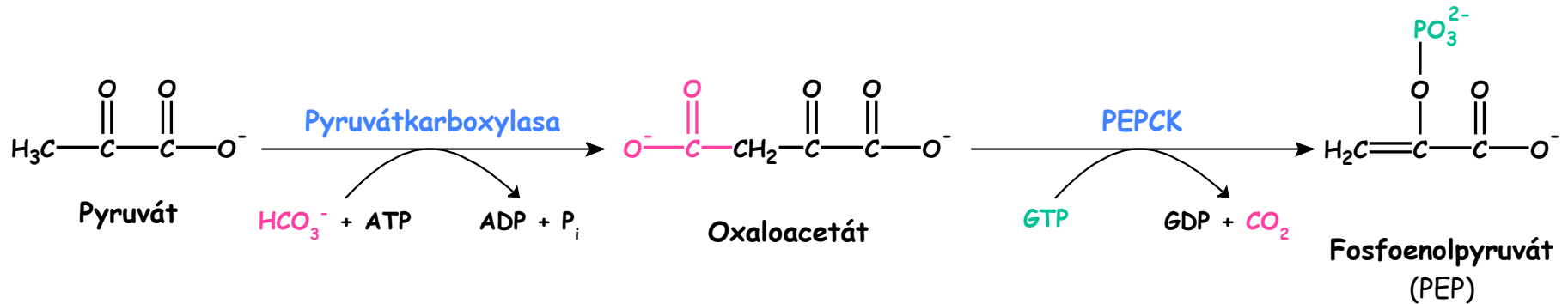

Karboxylace pyruvátu

- Překonání prvního ireversibilního kroku - anaplerotická reakce pro cyklus trikarboxylových kyselin.
- Probíhá v matrix mitochondrie.
- Účastní se biotin jako prosthetická skupina pyruvátkarboxylasy (vázáno na koncovou aminoskupinu Lys).
- Pyruvátkarboxylasa je mitochondriální enzym, zatímco ostatní enzymy glukoneogeneze jsou cytoplasmatické.
- Reakce probíhá jen za přítomnosti acetylCoA, který se na pyruvátkarboxylasu váže.
- AcetylCoA allostericky aktivuje pyruvátkarboxylasu. Proč ?

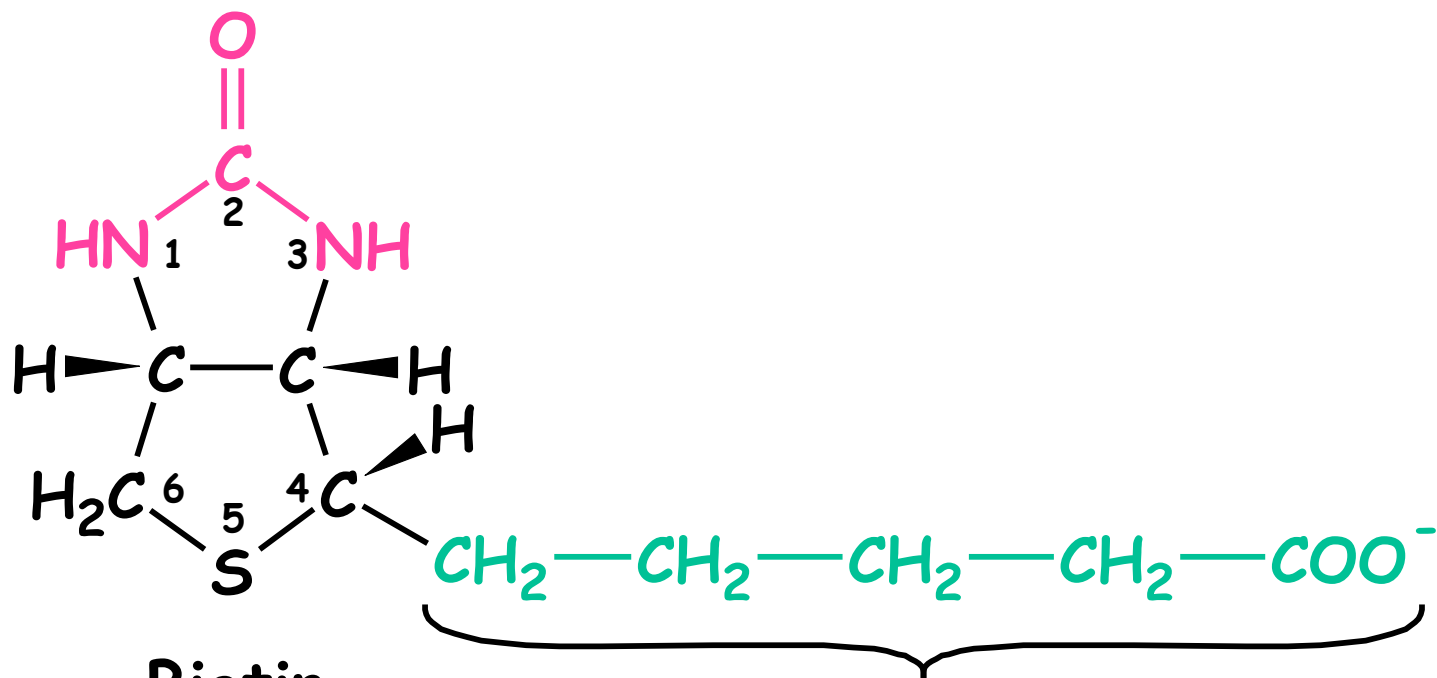
Pyruvátkarboxylasa a fosfoenolpyruvátkarboxykinasa (PEPCK)

Karboxylace probíhá v matrix. Oxaloacetát je redukován NADH malátdehydrogenasou na malát, který je transportován do cytosolu, kde je dekarboxylován a fosforylován. Dekarboxylace pohání jinak endergonní reakci.

Biotin

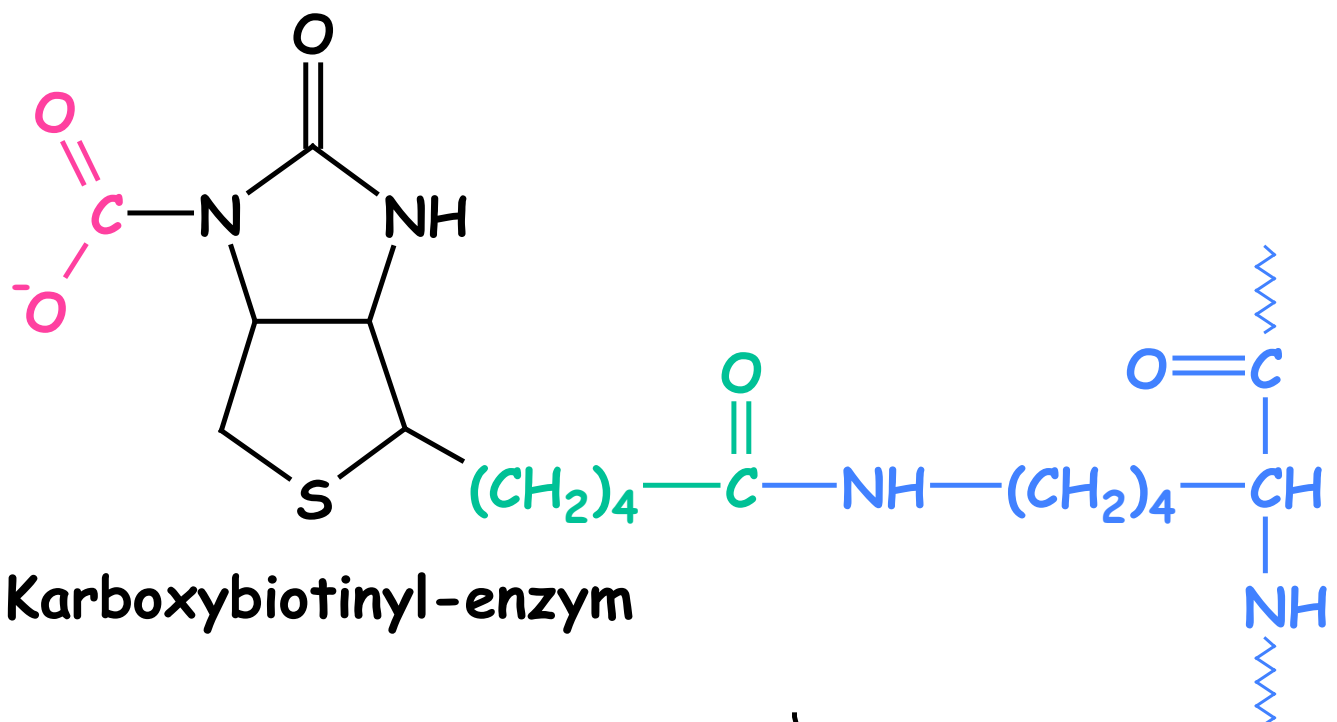

Biotin

Postranní řetězec
(kyselina valerová)

Karboxybiotinylpyruvátkarboxylasa

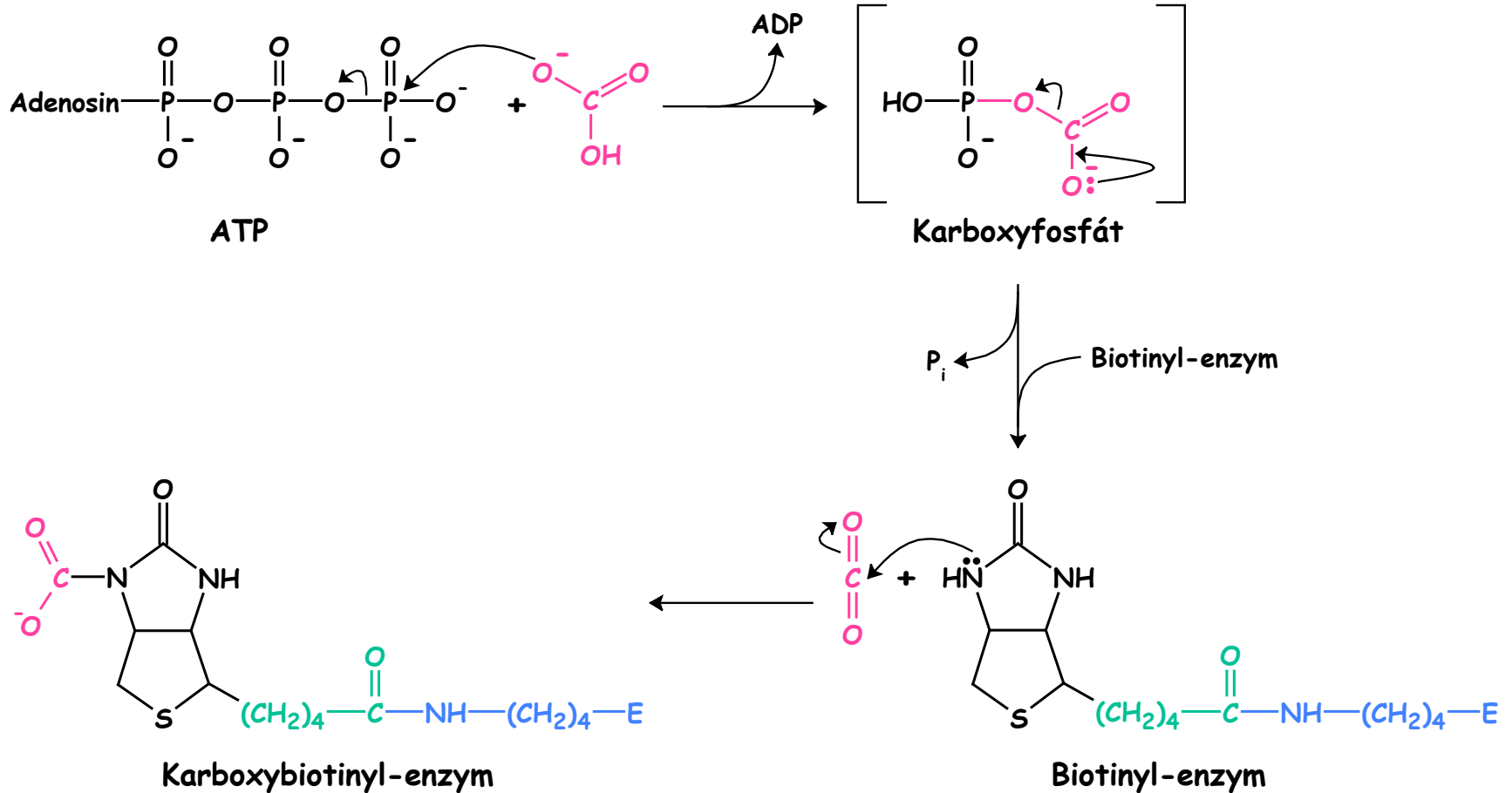
(biotin jako prosthetická skupina)

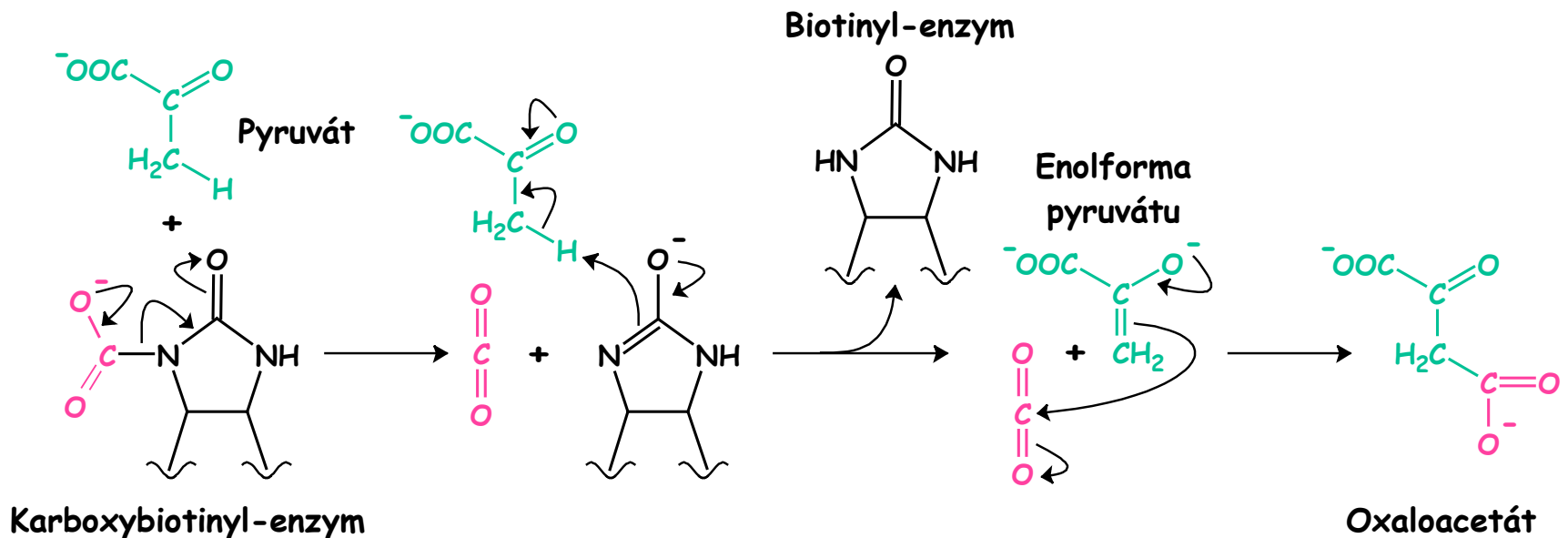
Karboxybiotinyl-enzym

Postranní řetězec
lysinu

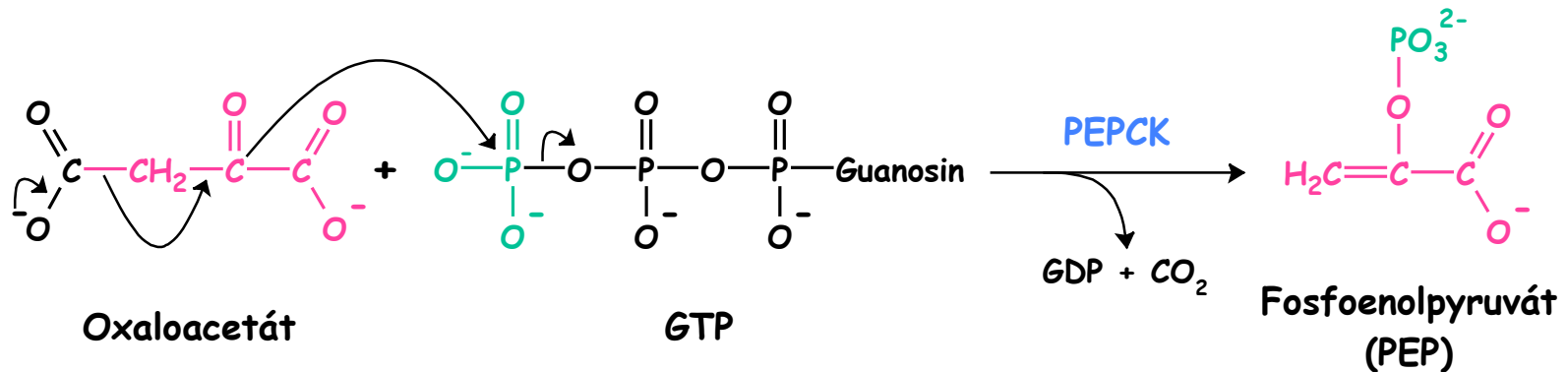
Mechanismus tvorby karboxybiotinu reakcí hydrogenuhličitanu s ATP.

Reakce karboxybiotinu s pyruvátem za tvorby oxaloacetátu přes enolformu pyruvátu jako meziprojektu (matrix).

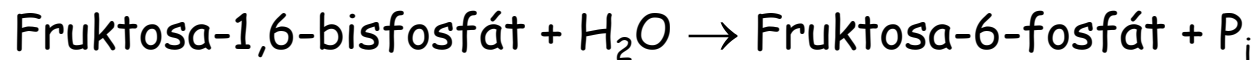

Reakce oxaloacetátu s *GTP* za katalýzy fosfoenolpyruvátkarboxykinasy je v cytosolu poháněna dekarboxylací oxaloacetátu.

Další dva ireversibilní kroky:

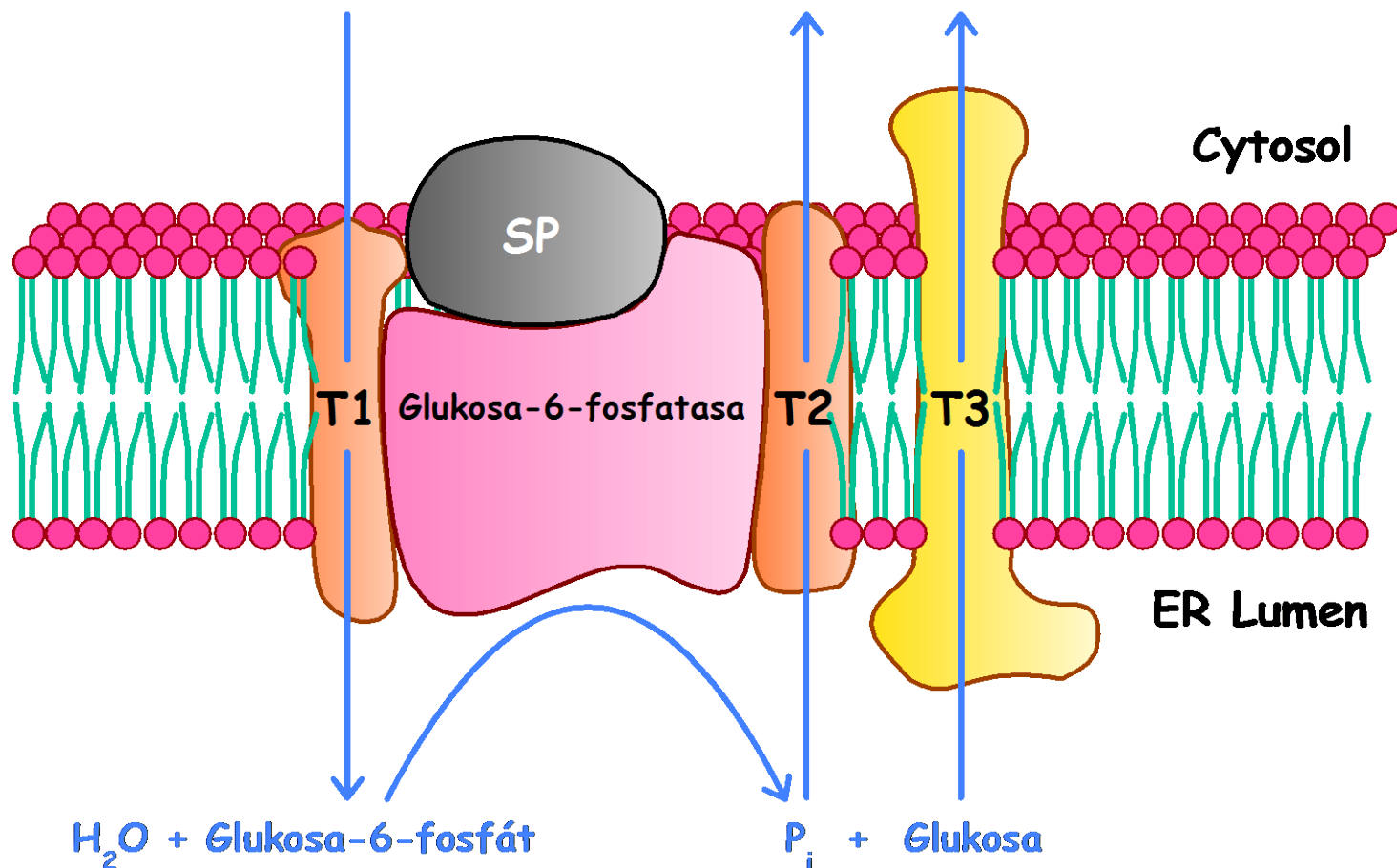
- 2. Převedení fruktosa-1,6-bisfosfátu na fruktosa-6-fosfát:

- Enzym: Fruktosa-1,6-bisfosfatasa. **Allosterický enzym-aktivován citrátem, inhibován fruktosa-2,6-bisfosfátem a AMP.**
- 3. **Glukosa-6-fosfát - tvorba volné glukosy.** Ve většině tkání končí glukoneogeneze na tomto stupni (syntéza glykogenu atd.).
- Tvorba volné glukosy vyžaduje regulaci enzymu **glukosa-6-fosfatasy**. Enzym je přítomen jen ve tkáních, které udržují fyziologickou hladinu glukosy v krvi - **játra a částečně ledviny.**

Tvorba volné glukosy v dutinkách endoplasmatického retikula (ER) působením glukosa-6-fosfatasy

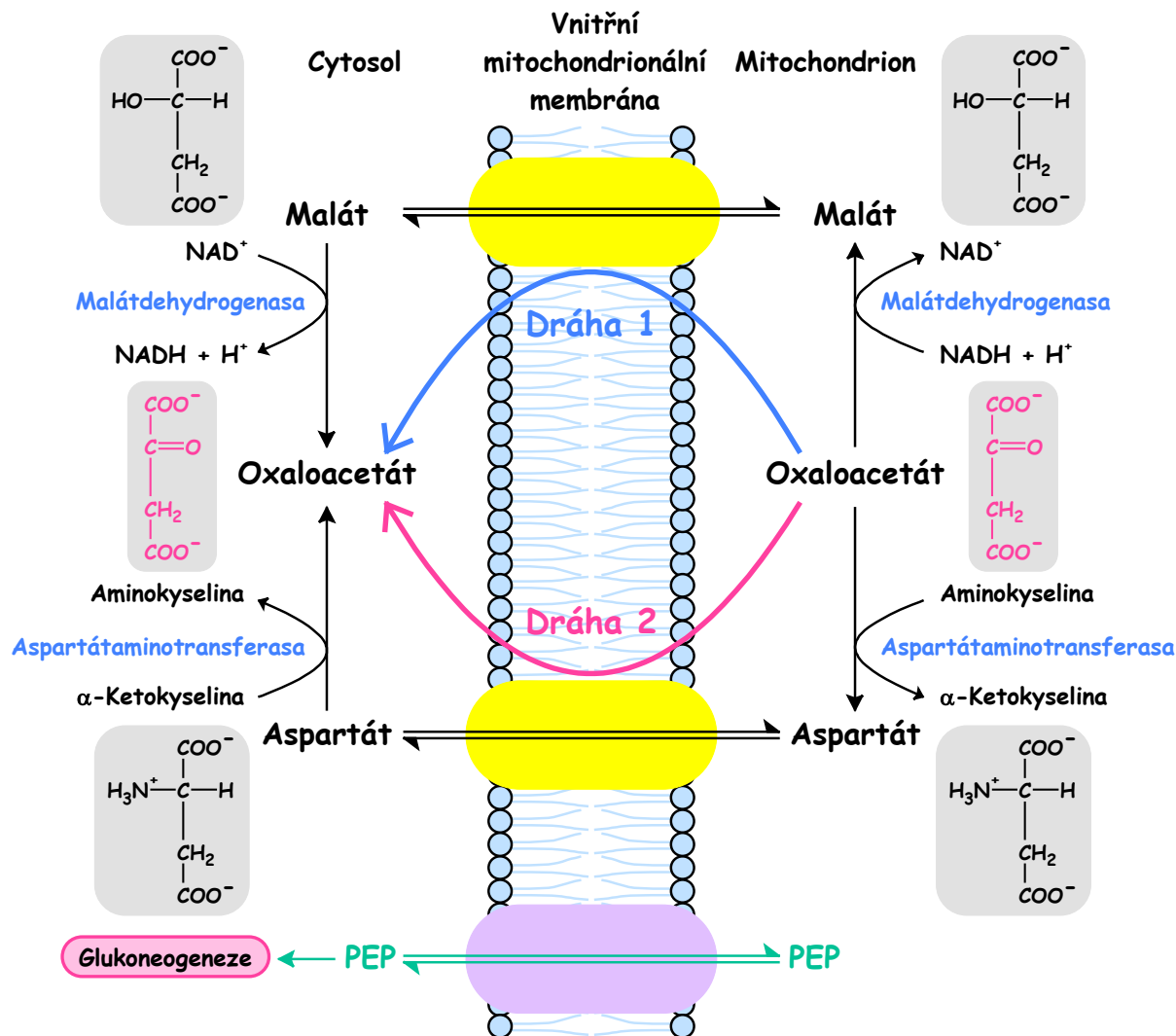
T1 transportuje G-6-P do ER, T2 a T3 transportují P_i a glukosu zpět do cytosolu. Glukosa-6-fosfatasa je stabilizována Ca^{2+} -vazebným proteinem (SP)

Dráhy transportu oxaloacetátu

Malát - aspartátový člunek (shuttle). Srdeční sval a játra.

Univerzální člunek - směr toku elektronů závisí na NADH / NAD⁺

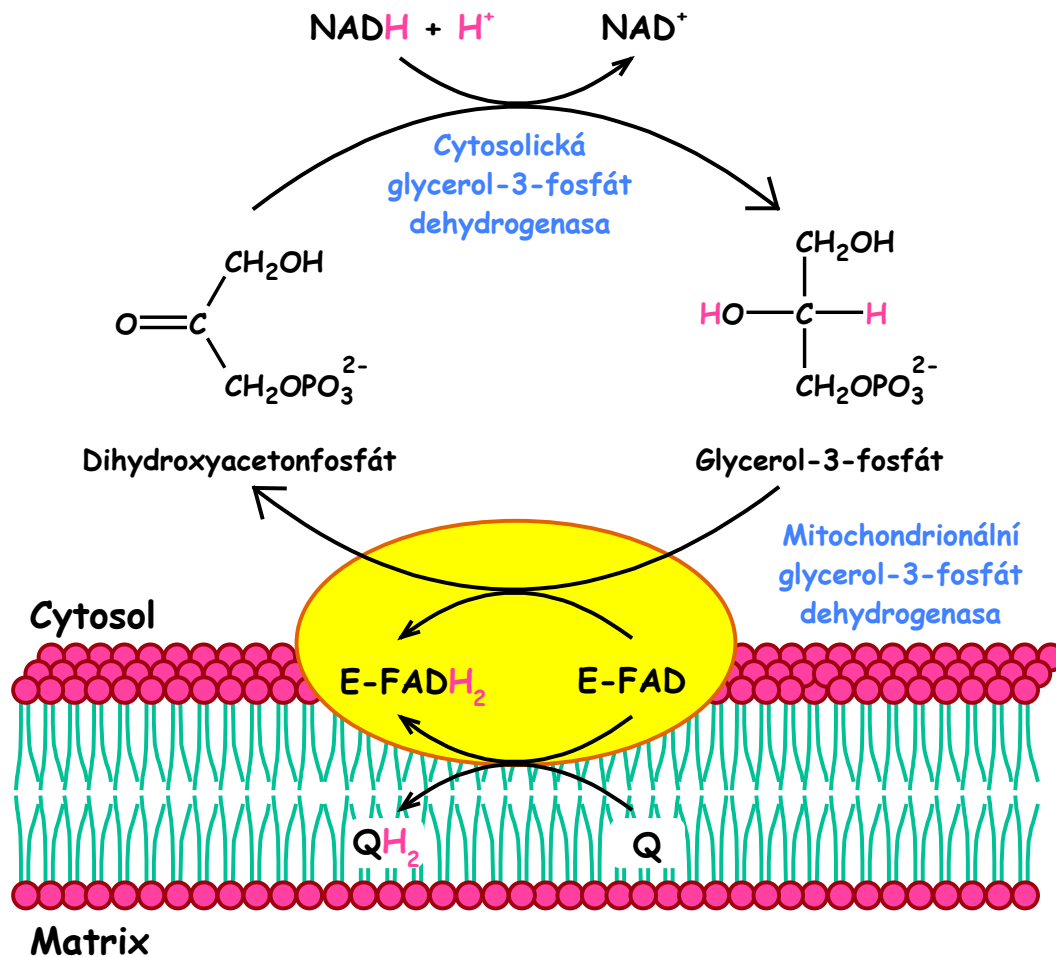

Glycerol-3-fosfátový člunek - reoxidace NADH z glykolýzy za aerobních podmínek.

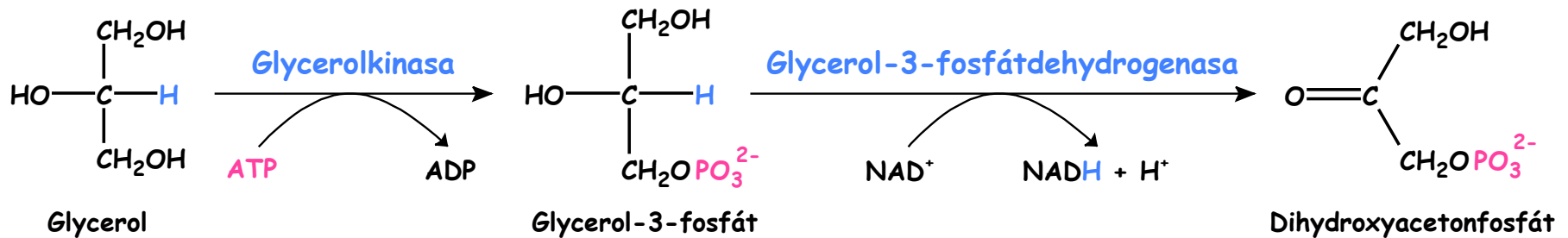
Typické pro intenzivně pracující sval.

Enzym je cytosolární glycerol-3-fosfátdehydrogenasa. Akceptorem elektronů FAD.

Elektrony se transportují proti NADH koncentračnímu gradientu.

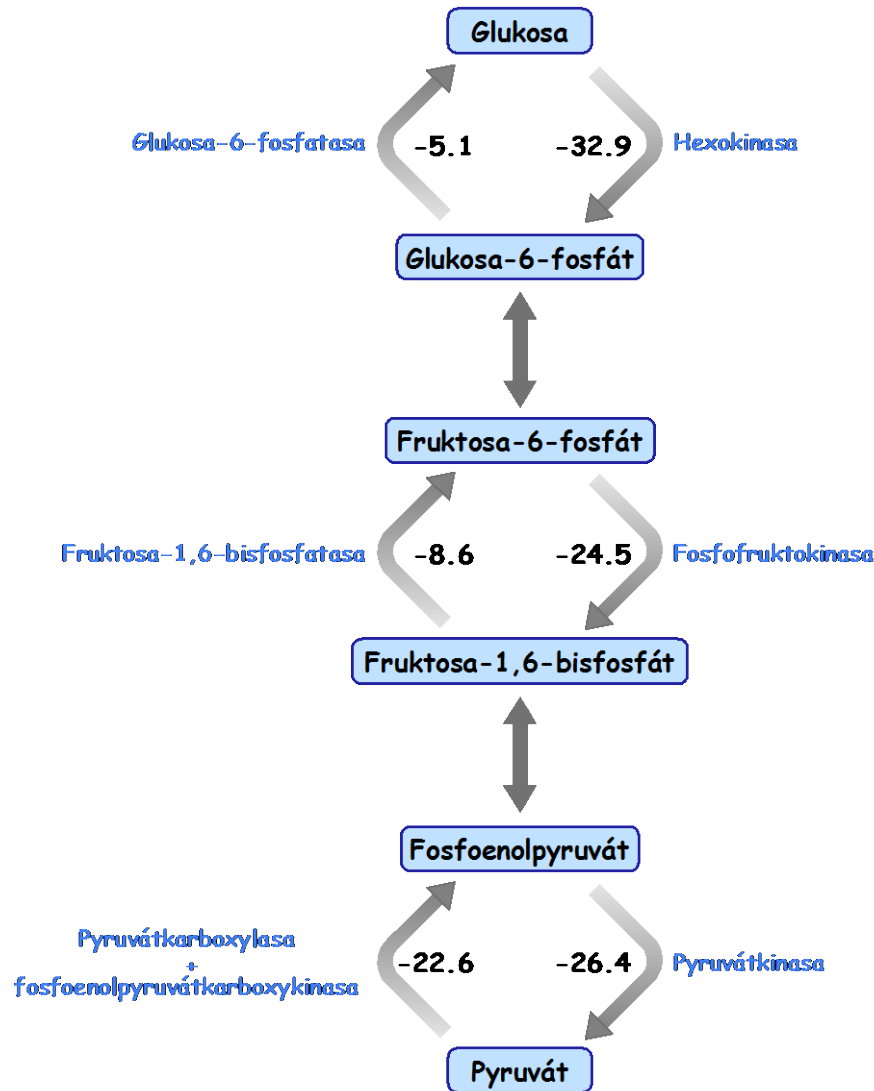
Cesta glycerolu, který se tvoří hydrolýzou komplexních (zmýdelnitelných) tuků do glykolýzy / glukoneogeneze.

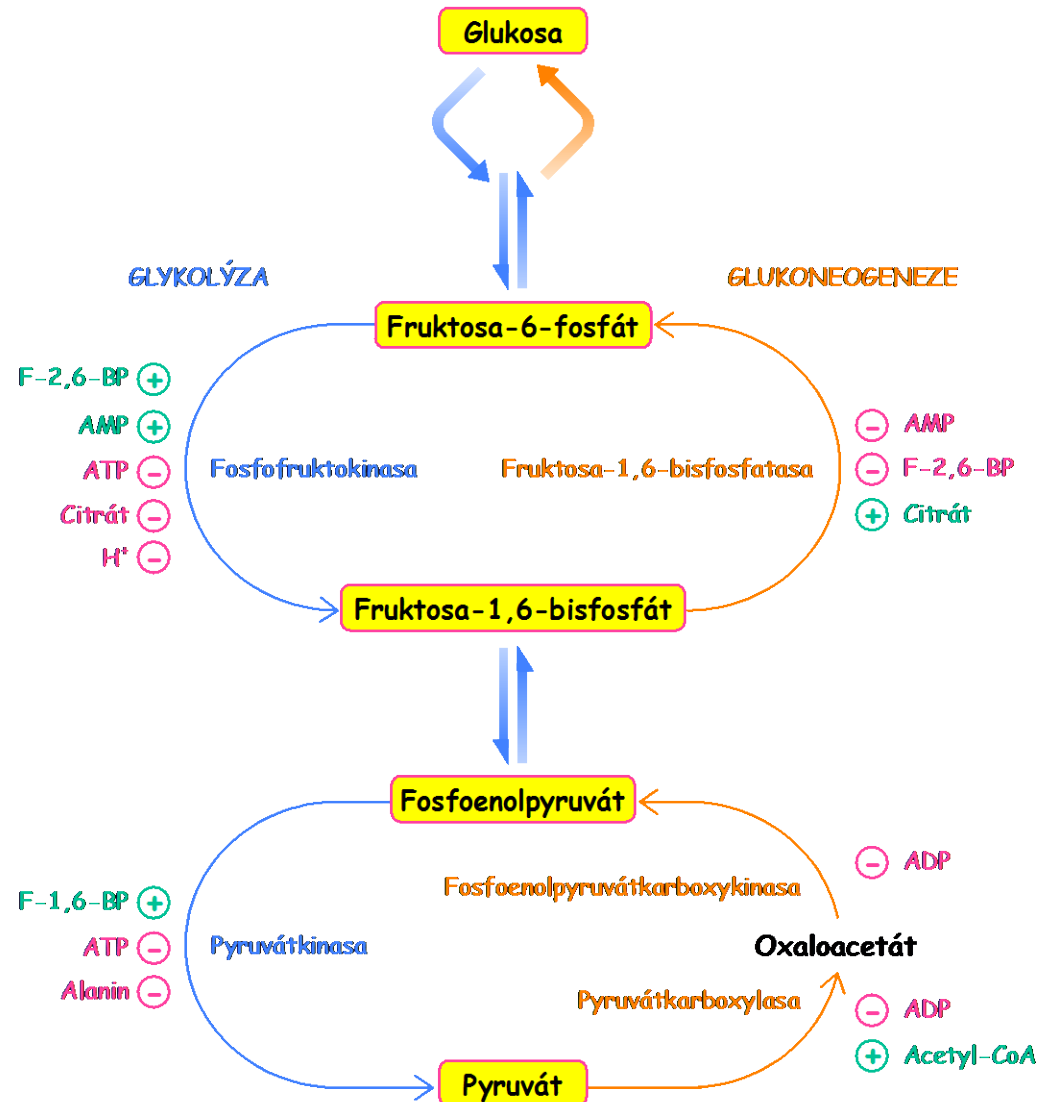
Reciproká regulace glykolýzy a glukoneogeneze

- Glukoneogeneze a glykolýza jsou dva protichůdné pochody - ideální regulace = jeden pochod aktivní a druhý neaktivní.
- Teoreticky mohou být oba pochody aktivní, protože jsou za podmínek v buňce exergonické.
- Množství a aktivity různých enzymů obou drah jsou pod kontrolou a proto nejsou obě dráhy současně vysoce aktivní. Rychlost glykolýzy je také dána koncentrací glukosy a rychlost glukoneogeneze koncentrací laktátu a dalších prekurzorů glukosy.
- Množství enzymů je kontrolováno hormonálně. Hormony ovlivňují expresi genů a regulují degradaci mRNA.
- **Insulin, signál sytosti, stimuluje expresi fosfofruktokinasy, pyruvátkinasy a bifunkčního enzymu, který vede k tvorbě a degradaci fruktosa-2,6-bisfosfátu.**
- **Glukagon, signál hladovění, inhibuje expresi těchto enzymů a stimuluje tvorbu fosfoenolpyruvátkarboxykinasy a fruktosa-1,6-bisfosfatasy.**
- **Kontrola přes transkripci je pomalá.**

Tři klíčové kroky glykolýzy a glukoneogeneze s vyznačením změn Gibbsovy energie v $\text{kJ}\cdot\text{mol}^{-1}$

Reciproká regulace glykolýzy a glukoneogeneze v játrech

Hormonální regulace glukoneogeneze při hladovění

Nízká hladina glukosy v krvi (hladovění)

Zvýšená sekrece glukagonu

Zvýšená hladina [cAMP]

Zvýšená rychlost fosforylace bifunkčního enzym

- Fosforylace bifunkčního enzymu proteinkinasou A, což má za následek aktivaci FBPasy2 a inhibici PFK2. Snižuje se hladina F-2,6-BP a zpomaluje se glykolýza.

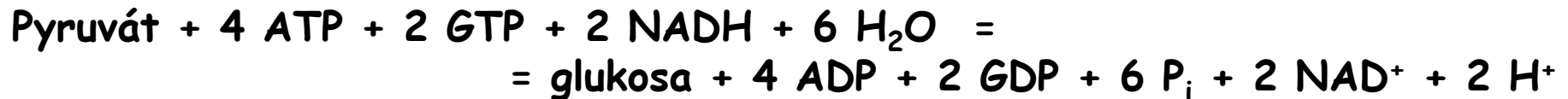
Inhibice fosfofruktokinasy a aktivace fruktosabisfosfatasy

Zvýšená glukoneogeneze

Stechiometrie glukoneogeneze a zvratu glykolýzy

Glukoneogeneze:

$$\Delta G^{\circ} = - 38 \text{ kJ.mol}^{-1}$$

Na syntézu glukosy je spotřebováno 6 nukleosidtrifosfátů.
 Energeticky nevýhodnou (endergonní) reakci pohání hydrolýza ATP a GTP.

Zvrat glykolýzy:

$$\Delta G^{\circ} = + 84 \text{ kJ.mol}^{-1}$$

Při odbourávání glukosy se získají jen 2 ATP.

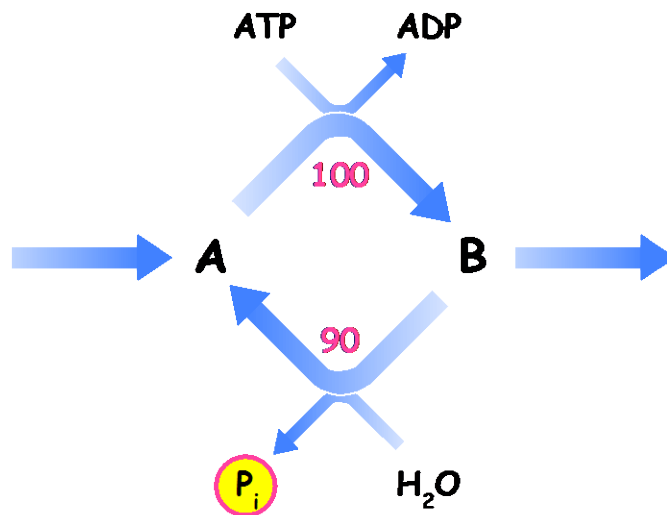
Substrátové cykly

- Dvojice reakcí jako jsou fosforylace fruktosa-6-fosfátu na fruktosa-1,6-bisfosfát a jeho hydrolýza zpět na fruktosa-6-fosfát se nazývají **SUBSTRÁTOVÉ CYKLY**. Obě nebývají současně plně aktivní. Přesto dochází často současně k oběma reakcím - je to nedokonalost těchto reakcí - cyklují - tyto cykly se také nazývají **JALOVÉ (futile cycles)**. Jsou biologicky zajímavé.
- Jednou z jejich možných funkcí je zesílení metabolických signálů.
- Druhou možnou funkcí je produkce tepla hydrolýzou ATP. Příkladem je čmelák, který může za potravou již při 10° C. Je schopen dosáhnout potřebnou teplotu v hrudi současnou vysokou aktivitou fosfofruktokinasy a fruktosa-1,6-bisfosfatasy. Hydrolýza ATP vytváří teplo. Tato bisfosfatasa není inhibována AMP !! To znamená, že enzym je určen k produkci tepla. Včela, která nemá v létacích svalech bisfosfatasa, nemůže při nízkých teplotách létat.
- U lidí existuje onemocnění maligní hypertermie, kdy dochází ke ztrátě kontroly, oba procesy probíhají současně plně a generují TEPLO.

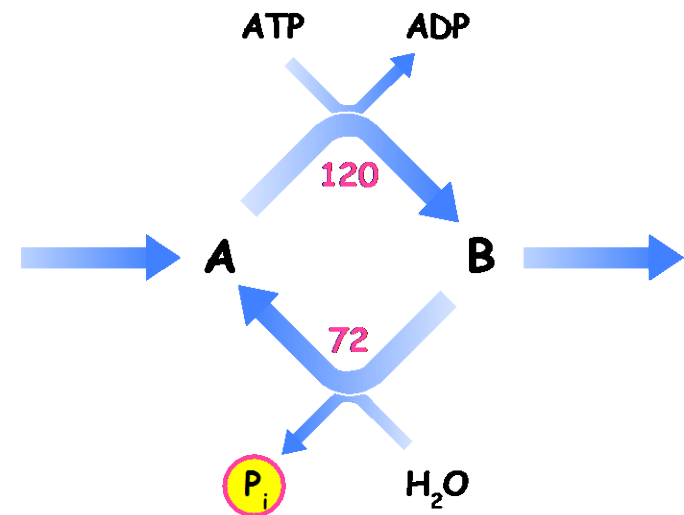

Substrátové cykly

Cykly poháněné ATP probíhají dvěma různými rychlostmi. Malá změna v rychlostech opačných reakcí vede k velké výsledné změně rychlosti.

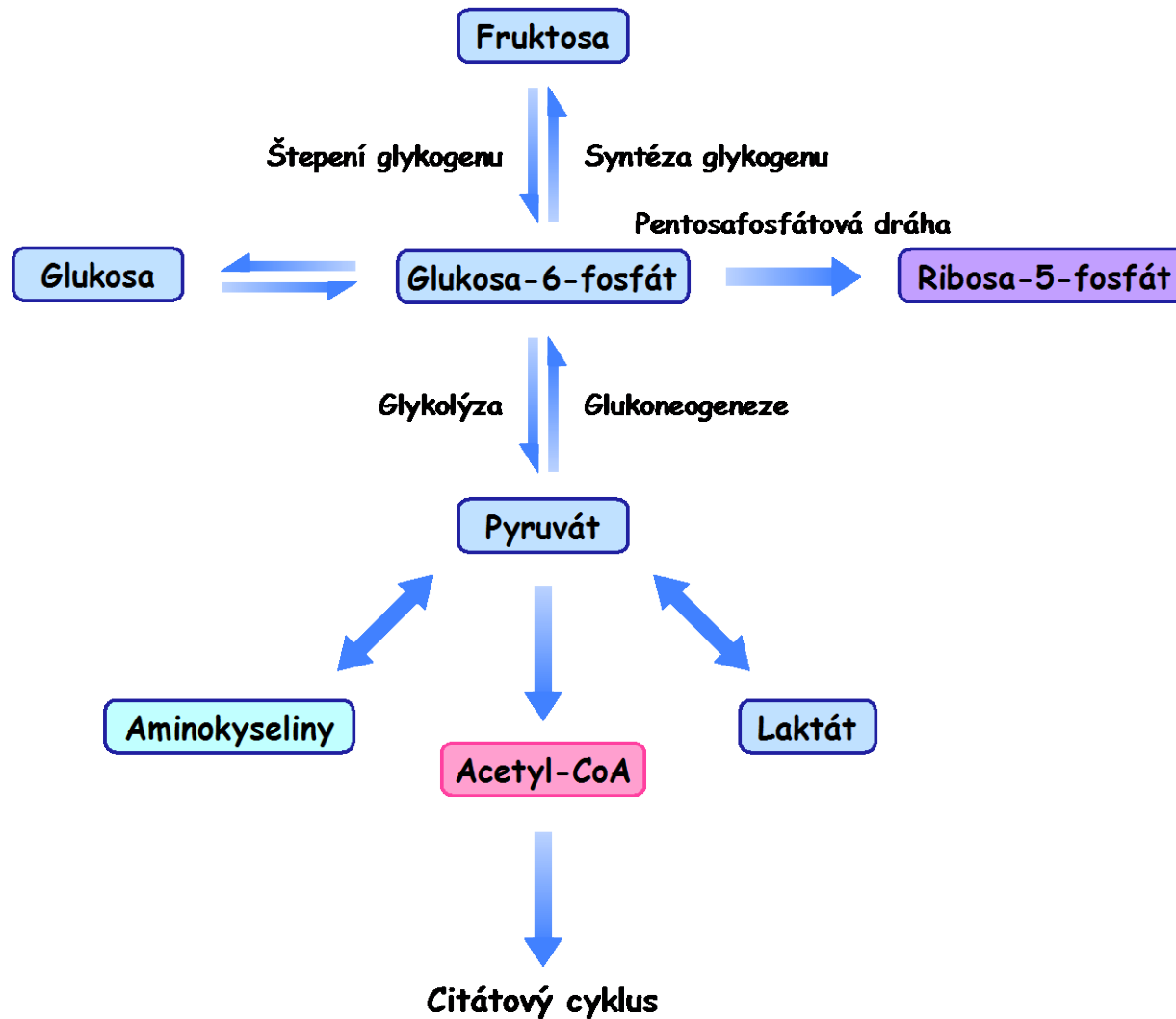

Výsledná rychlost tvorby B = 10

Výsledná rychlost tvorby B = 48

Přehled možných drah glukosa-6-fosfátu

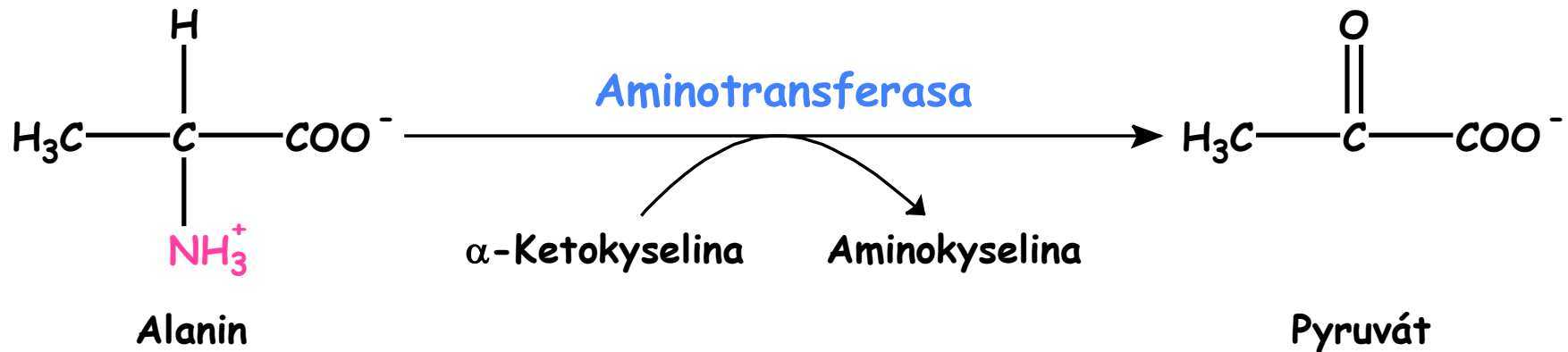

Coriho cyklus

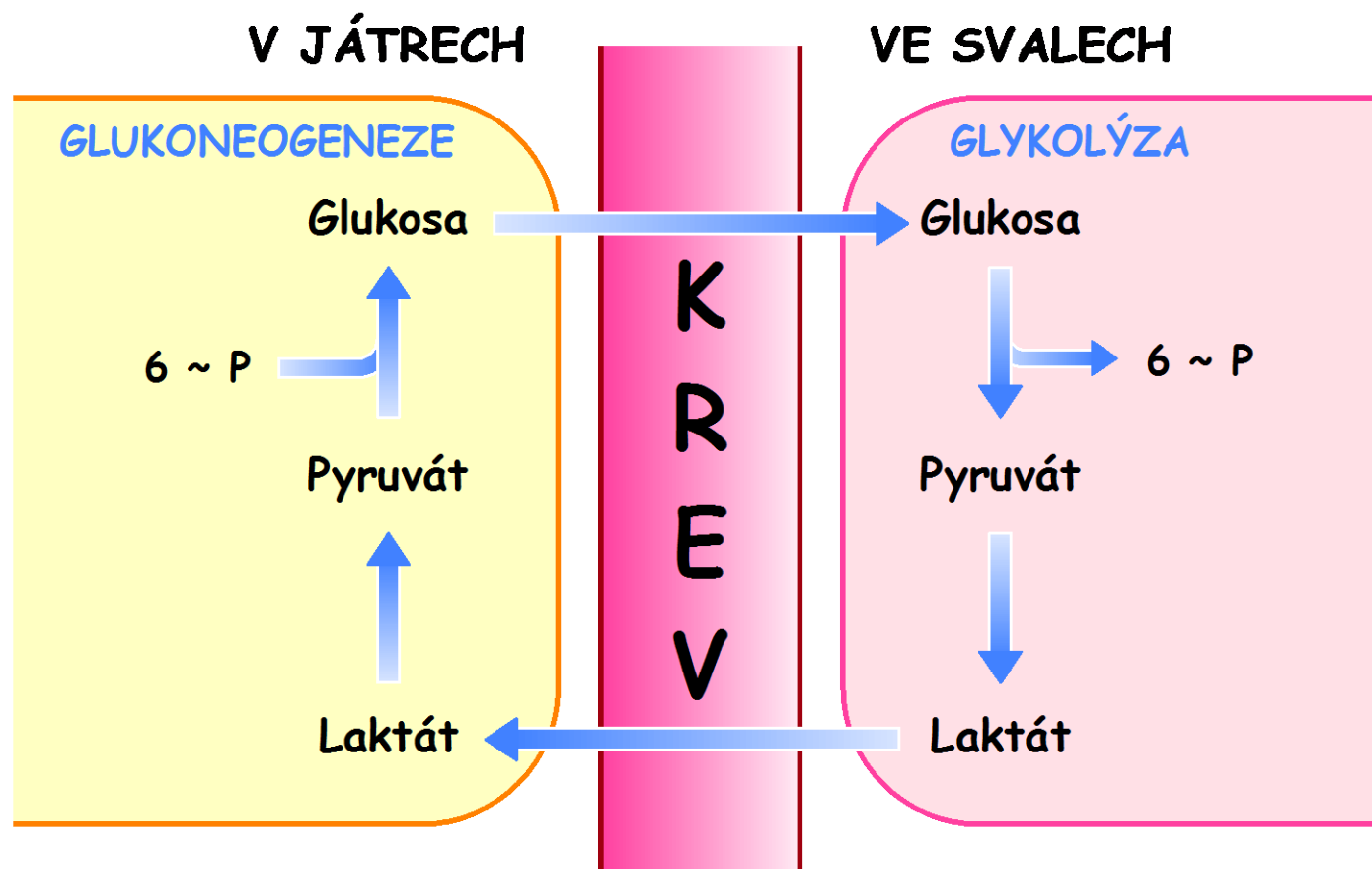
- Laktát a alanin tvořící se v kontraktilním svalstvu jsou zdrojem energie pro jiné orgány.
- Tvořící se pyruvát ve svalech při intenzivním cvičení se nestačí odbourat aerobně a pokračování glykolýzy závisí na dostupnosti NAD^+ . Tvoří se laktát.
- Laktát je transportován krví do jater a zde je resyntetizována glukoneogenezí glukosa, která putuje do svalů.
- Alanin je druhým zdrojem uhlíku pro syntézu glukosy. Ve svalech je tvořen transaminací z pyruvátu, v játrech probíhá opačný proces. Alanin tak pomáhá udržovat rovnováhu dusíku v organismu.
- Erythrocyty postrádají mitochondrie a proto nemohou oxidovat kompletně glukosu.

Aminotransferasová reakce alanin - pyruvát

Koenzymem je pyridoxal-5-fosfát (PALP).

Coriho cyklus

Isoenzymové formy laktátdehydrogenasy

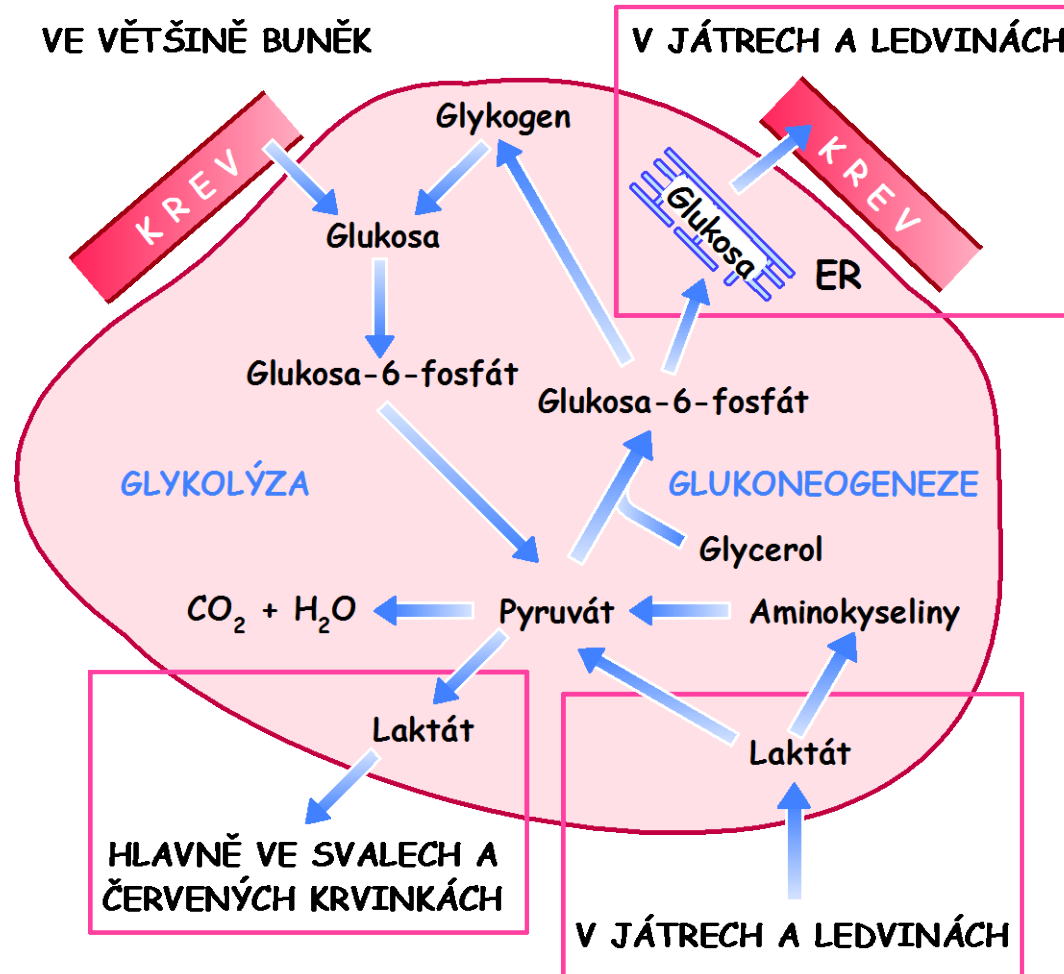
Laktátdehydrogenasa katalyzuje vzájemný převod laktát - pyruvát.

- LDH je tetramer dvou typů 35 kD podjednotek.
- **H (heart)** typ převažuje v srdečním svalu a **M (muscle)** v kontraktilním svalstvu a játrech.
- Podjednotky asociují tak, že vytvářejí pět typů tetramerů:

- H_4 isoenzym má vyšší afinitu k substrátu než M_4 , který je allostericky inhibován vysokou hladinou pyruvátu.
- H_4 oxiduje laktát na pyruvát, který využívá srdeční sval za aerobních podmínek. Srdeční sval je vždy aerobní!
- M_4 funguje opačně - převádí pyruvát na laktát což je v souladu s glykolýzou za anaerobních podmínek. Ostatní isoenzymy mají vlastnosti mezi těmito dvěma krajními.

Vzájemná interakce glykolýzy a glukoneogeneze na úrovni tělesných orgánů

Pentosafosfátová dráha

V pentosafosfátové dráze se tvoří NADPH a syntetizují se pentosy

- Pentosafosfátová dráha je pro všechny organismy zdrojem NADPH pro reduktivní biosyntézy.
- Pentosafosfátová dráha má dvě fáze:
  - A) Oxidační tvorbu NADPH
  - B) Neoxidační přeměnu sacharidů. Přeměna C_3 , C_4 , C_5 , C_6 a C_7 sacharidů na pentosy (nukleotidy) a přebytku C_5 na meziprodukty glykolýzy.
- Tkáně s aktivní pentosafosfátovou dráhou (cytosol):
nadledvinky, játra, varlata, adipozní tukové buňky, vaječníky, mléčná žláza a červené krvinky (erythrocyty).
- Základní schéma:

$$\text{Glukosa-6-fosfát} + 2 \text{ NADP}^+ + \text{H}_2\text{O} \rightarrow \text{ribosa-5-fosfát} + 2 \text{ NADPH} + 2 \text{ H}^+ + \text{CO}_2$$

Metabolické dráhy s potřebou NADPH:

- **Syntézy:**

  - Mastné kyseliny

  - Cholesterol

  - Neurotransmitery

  - Nukleotidy

- **Detoxifikace:**

  - Redukce oxidovaného glutathionu

  - Cytochrom P450 monooxygenasa

Biochemické reakce vzájemné přeměny sacharidů.

- 1. **Izomerace** - aldosa / ketosa.
Např. glukosa / fruktosa.
- 2. **Epimerace** - změna konfigurace na chirálním uhlíku.
Např. galaktosa / glukosa na C4.
- 3. **Transketolasa** - přenos dvouuhlíkatého štěou z ketosy na aldosu.
- 4. **Transaldolasa** - přenos tříuhlíkatého štěpu z ketosy na aldosu.
- 5. **Aldolasa** - štěpení resp. syntéza na principu aldolové kondenzace.

Celkové schéma pentosafosfátové dráhy

FÁZE 1
(oxidativní)

Glukosa-6-fosfát

2 NADP⁺
2 NADPH + CO₂

Ribulosa-5-fosfát

Ribosa-5-fosfát (C₅)

Xylulosa-5-fosfát (C₅)

GAP (C₃)

Sedoheptulosa-7-fosfát (C₇)

Fruktosa-6-fosfát (C₆)

Erythrosa-4-fosfát (C₄)

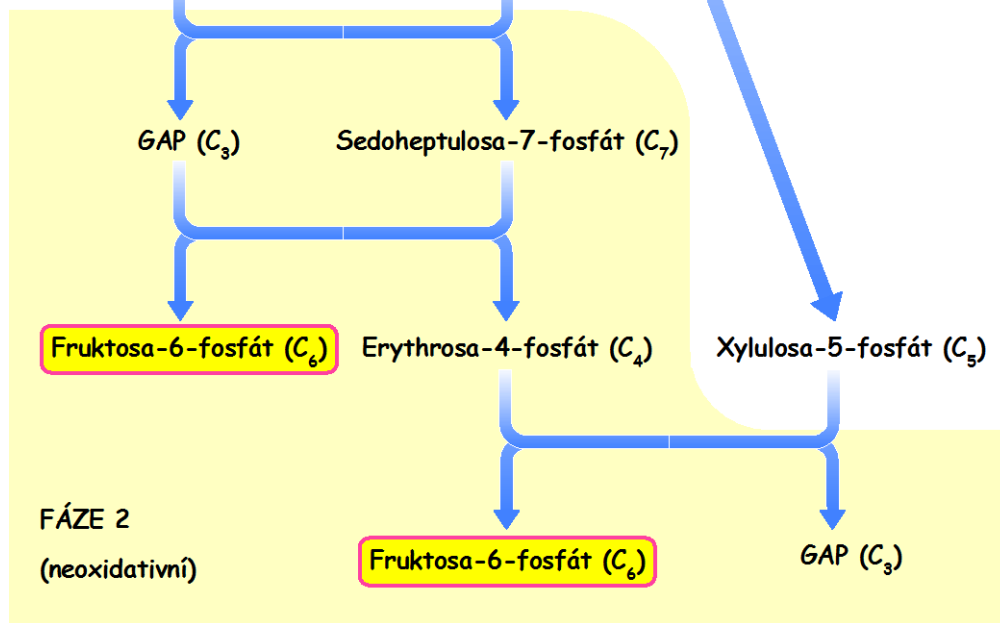
Xylulosa-5-fosfát (C₅)

FÁZE 2
(neoxidativní)

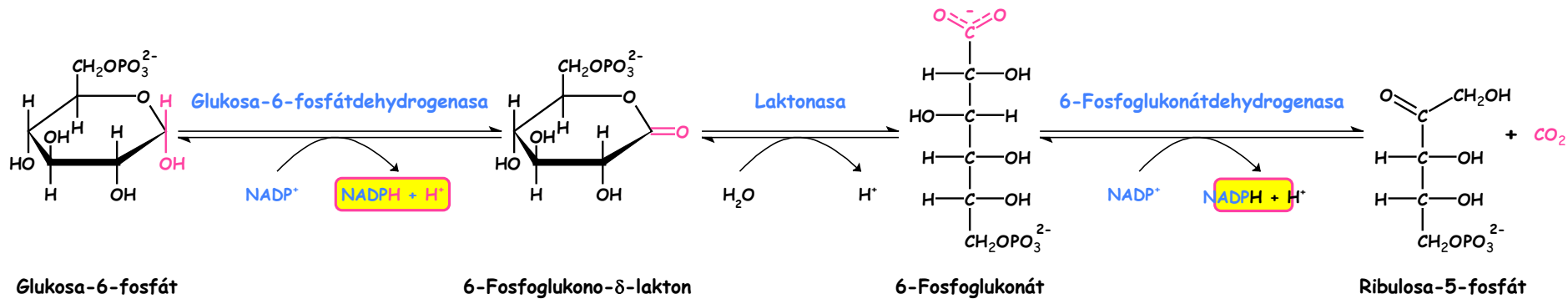
Fruktosa-6-fosfát (C₆)

GAP (C₃)

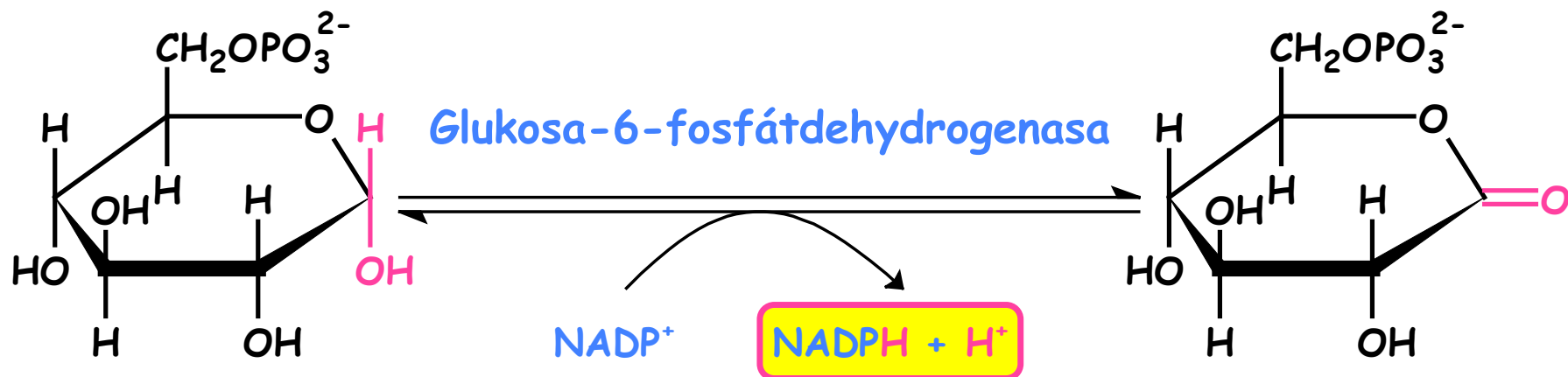
Ribulosa-5-fosfát je epimerován fosfopentosaepimerasou na xylulosa-5-fosfát a izomerován na ribosa-5-fosfát.

Celkové schéma oxidační fáze pentosafosfátové dráhy:

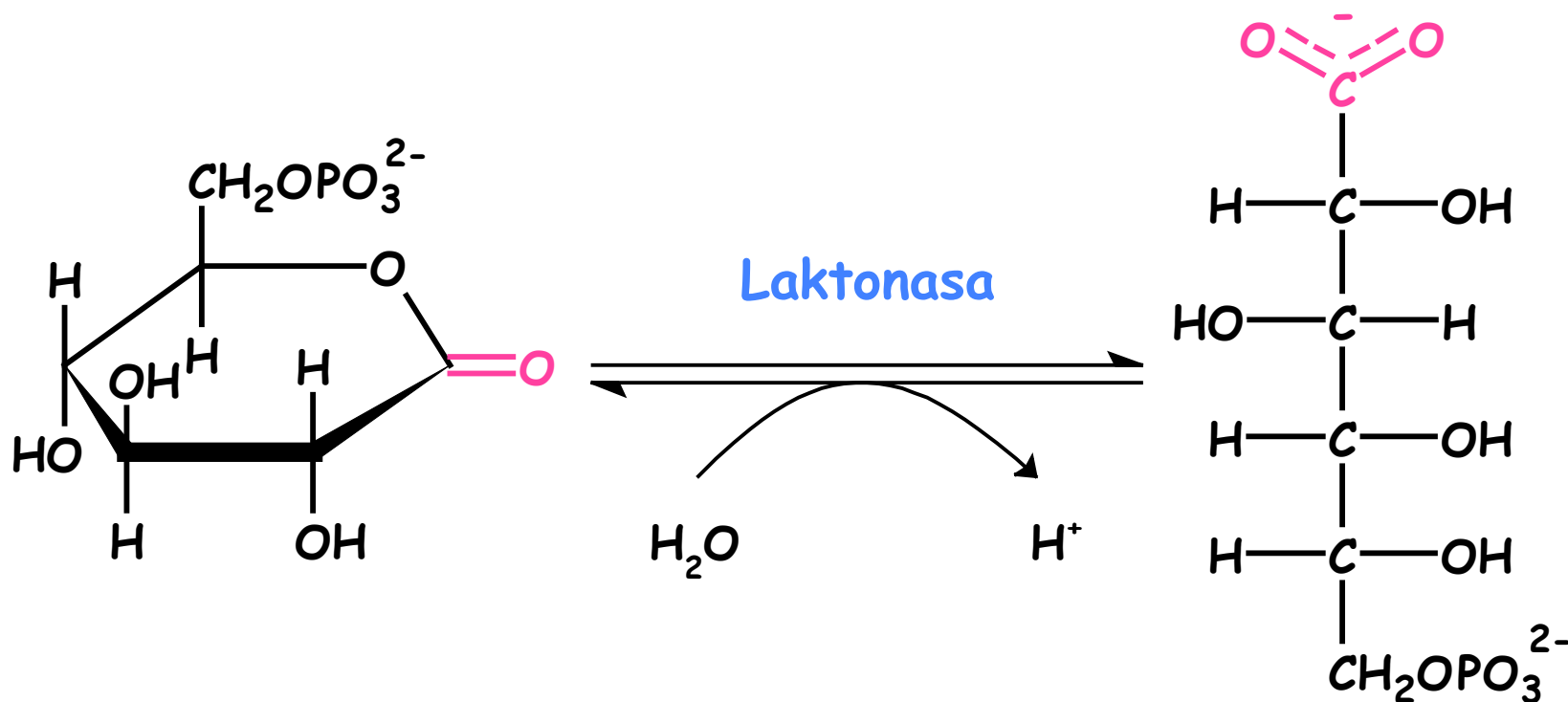
Reakce katalyzovaná glukosa-6-fosfátdehydrogenasou

Glukosa-6-fosfát

6-Fosfoglukono- δ -lakton

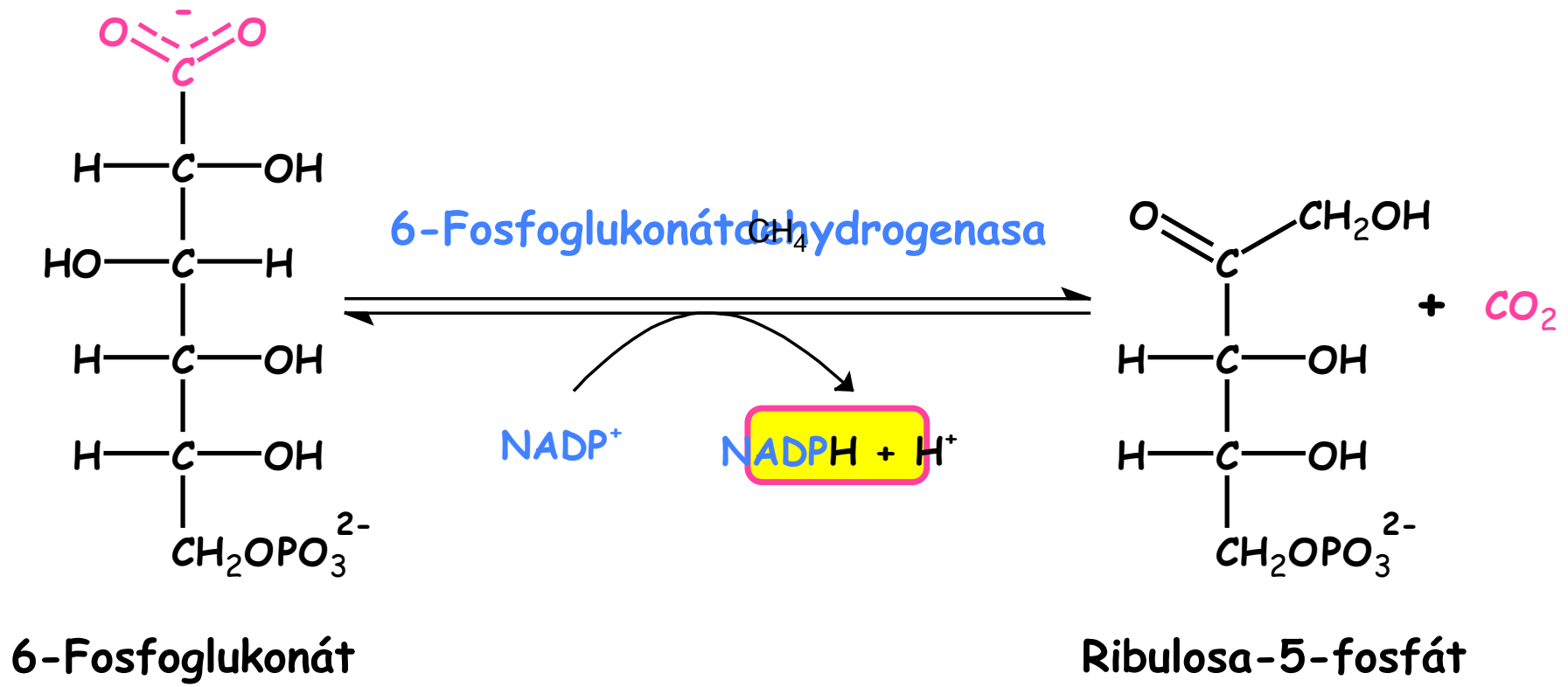
Reakce katalyzovaná laktonasou

6-Fosfoglukono- δ -lakton

6-Fosfoglukonát

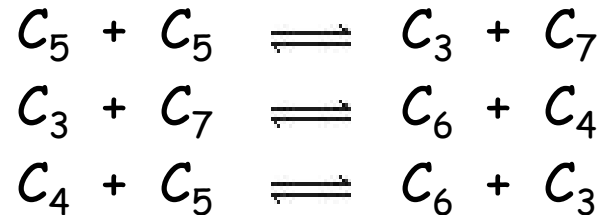
Druhá oxidace za katalýzy 6-fosfoglukonátdehydrogenasou

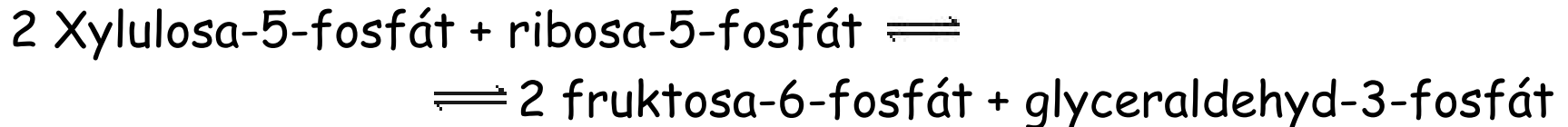
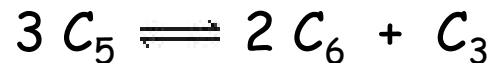

Propojení pentosafosfátové dráhy s glykolýzou.
 Nadbytek pentos je přeměněn na meziprodukty glykolýzy.

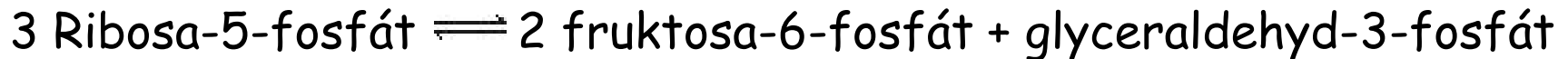
Schematicky:

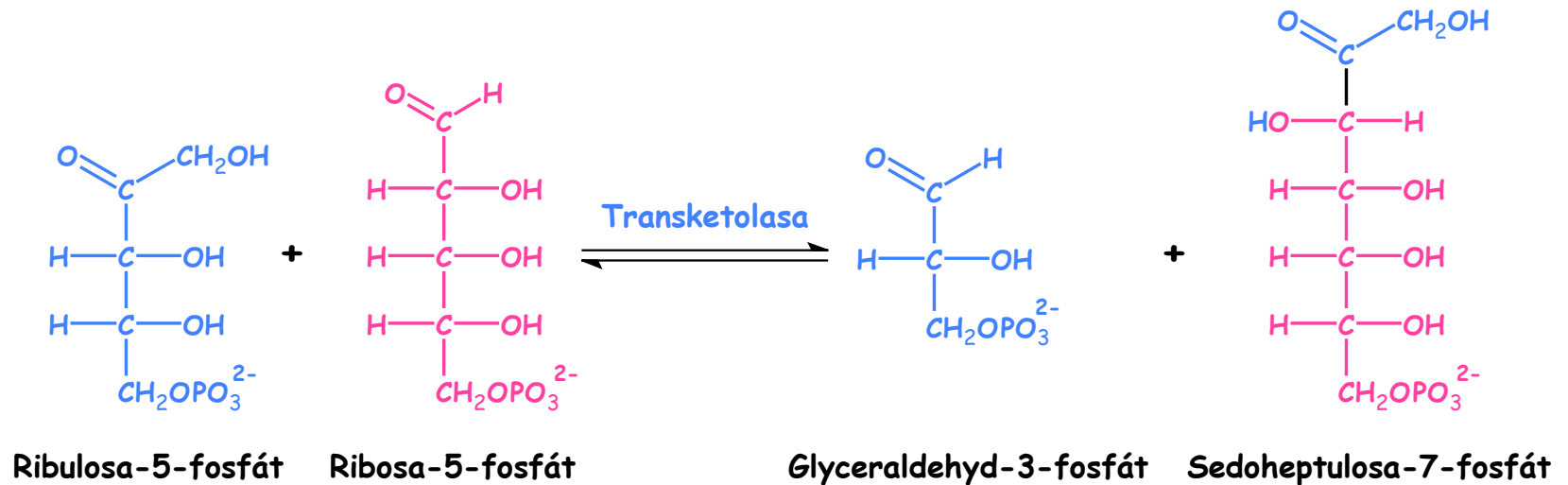
Výsledná suma reakcí:

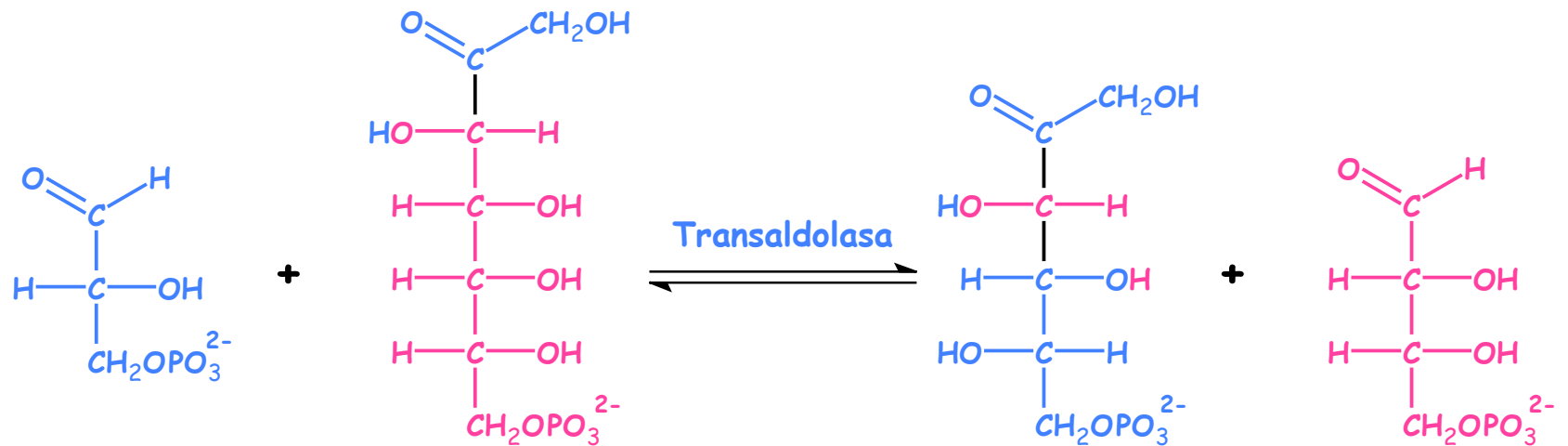
Analogicky:

Neoxidační fáze pentosafosfátové dráhy za účasti transketolasy

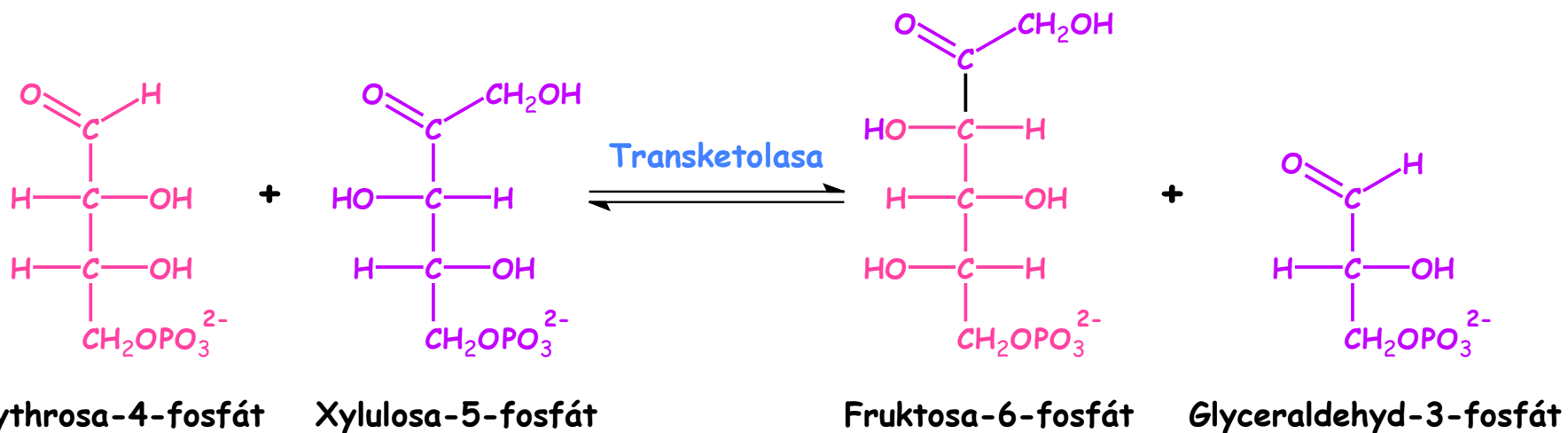
Neoxidační fáze pentosafosfátové dráhy za účasti transaldolasy

Glyceraldehyd-3-fosfát   Sedoheptulosa-7-fosfát

Fruktosa-6-fosfát   Erythrosa-4-fosfát

Neoxidační fáze pentosafosfátové dráhy - transketolasa.

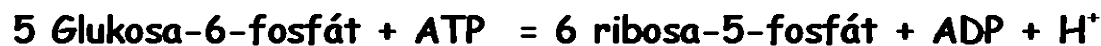
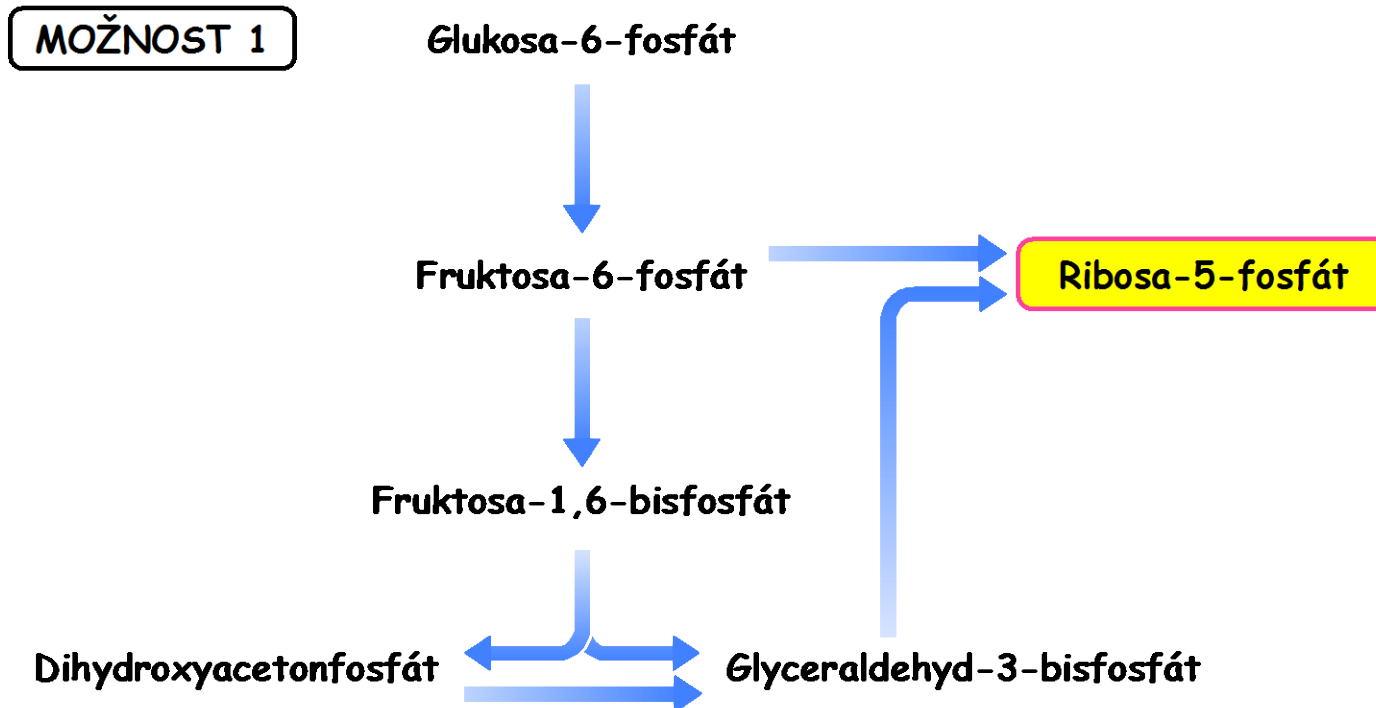

Glukosa-6-fosfát je spotřebována jak glykolýzou, tak pentosa-fosfátovou drahou. Klíčovou roli v regulaci obou procesů hraje hladina NADP^+ v cytoplasmě.

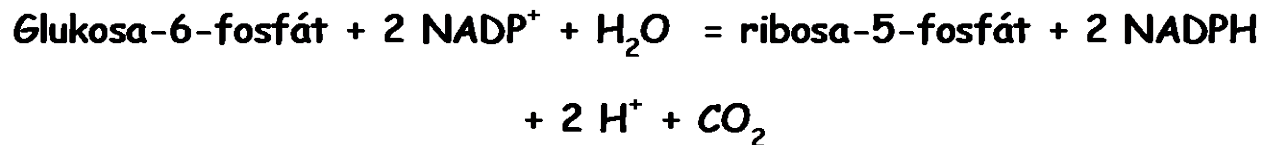
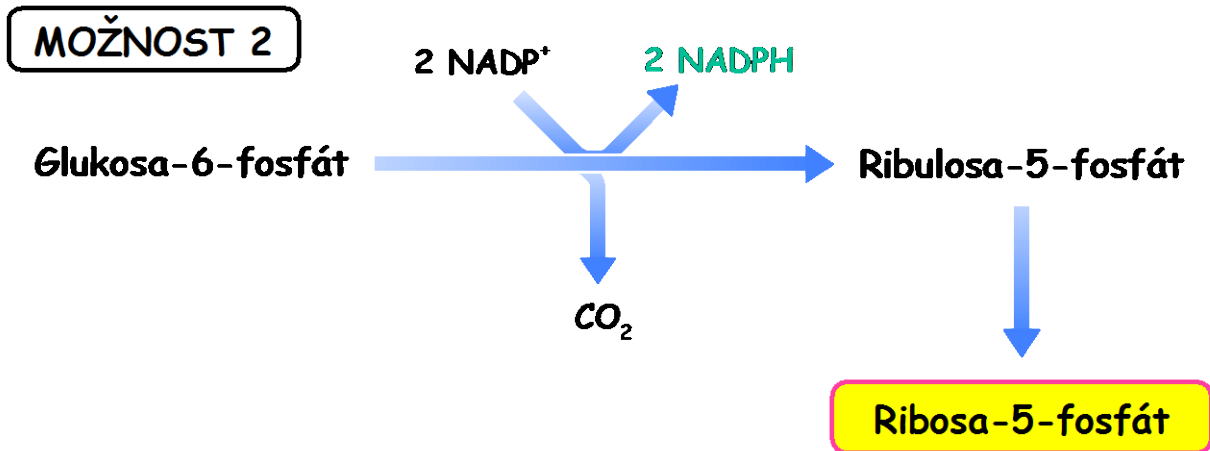
- Dehydrogenace glukosa-6-fosfátu je ireversibilní proces. Nutná přítomnost NADP^+ jako příjemce elektronů.
- Z toho důvodu vyvolávají **nízké hladiny NADP^+ inhibiční efekt** dehydrogenace. Efekt je prohlubován skutečností, že NADPH kompetuje s NADP^+ o aktivní místo enzymu.
- Poměr $\text{NADP}^+ / \text{NADPH}$ v jaterním cytosolu dobře živených krys je 0,014, několika řádů nižší než poměr $\text{NAD}^+ / \text{NADH}$ za stejných podmínek je 700.
- NADPH musí být bezprostředně spotřebován k syntézám.
- **Neoxidační fáze pentosafosfátové dráhy je regulována dostupností substrátů.**

Vstup glukosa-6-fosfátu do pentosafosfátové dráhy závisí na potřebě NADPH, ribosa-5-fosfátu a ATP.

Možnost 1 - je třeba mnohem více ribosa-5-fosfátu než NADPH.

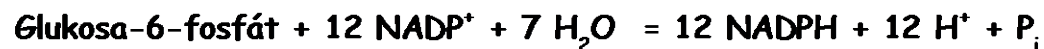
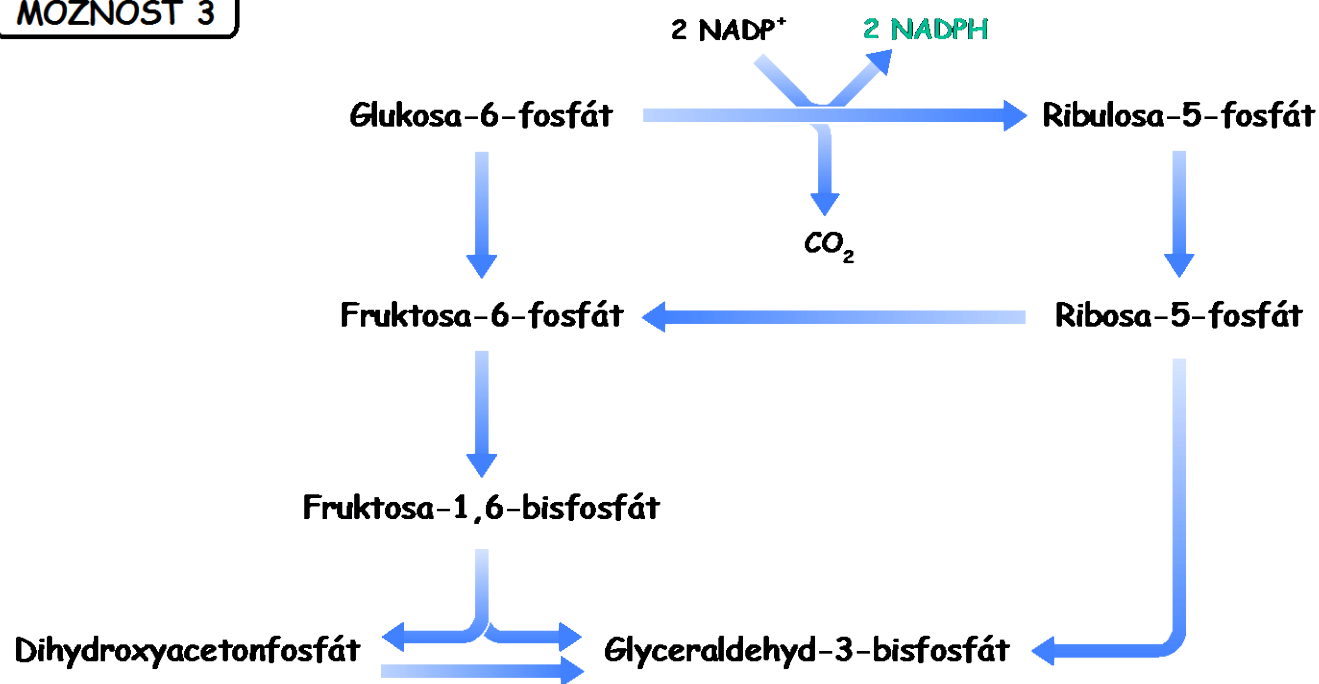

Potřeba NADPH a ribosa-5-fosfátu je vyvážená

Potřeba NADPH je mnohem vyšší než potřeba ribosa-5-fosfátu.

MOŽNOST 3

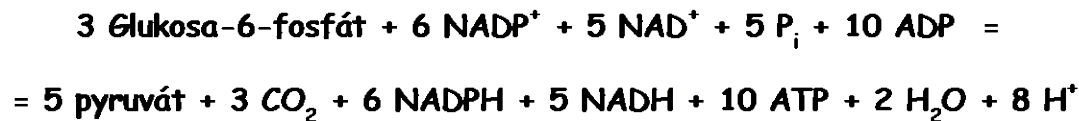
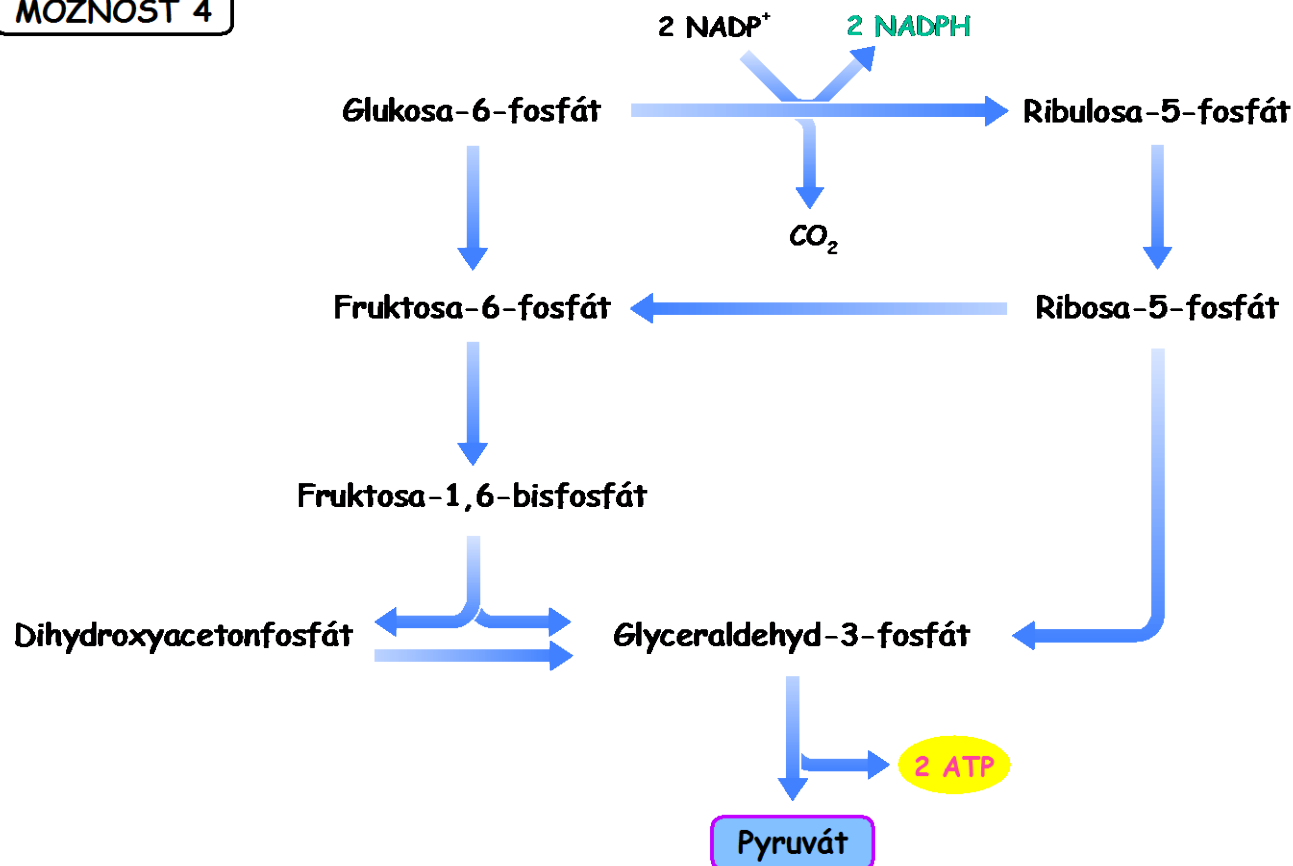

Možnost 3

- Glukosa-6-fosfát je kompletně oxidována na CO_2 .
- Aktivní jsou tři skupiny reakcí:
- **1.** Oxidativní fáze produkuje dvě molekuly NADPH a jednu molekulu ribosa-5-fosfátu.
- $6 \text{ Glukosa-6-fosfátů} + 12 \text{ NADP}^+ + 6 \text{ H}_2\text{O} = 6 \text{-ribosa-5-fosfátů} + 12 \text{ NADPH} + 12 \text{ H}^+ + 6 \text{ CO}_2$
- **2.** Ribosa-5-fosfát je převedena na fruktosa-6-fosfát a glycerinaldehyd-3-fosfát transketolasou a transaldolasou.
- $6 \text{ Ribosa-5-fosfátů} = 4 \text{ fruktosa-6-fosfáty} + 2 \text{ GAP}$
- **3.** Glukosa-6-fosfát je resyntetizována z fruktosa-6-fosfátu a glycerinaldehyd-3-fosfátu glukoneogenezí.
- $4 \text{ Fruktosa-6-fosfáty} + 2 \text{ GAP} + \text{H}_2\text{O} = 5 \text{ G-6-P} + \text{H}^+$

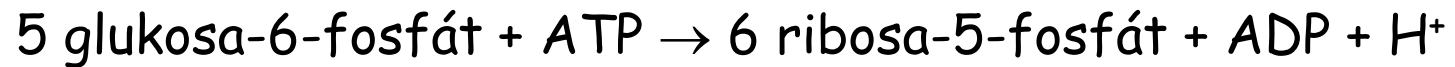
Potřeba NADPH a ATP je vyrovnaná

MOŽNOST 4

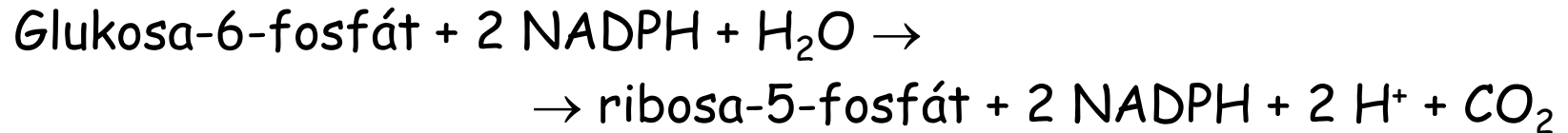

Stechiometrie možností 1 a 2

- **Možnost 1 :**

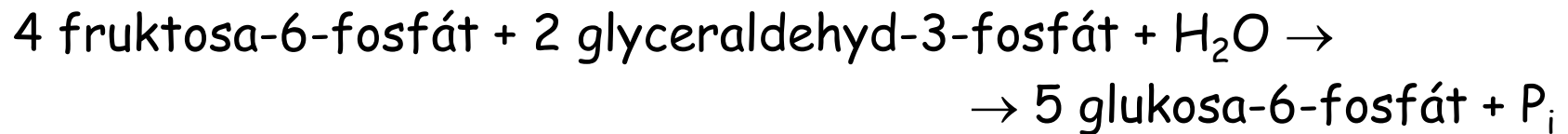
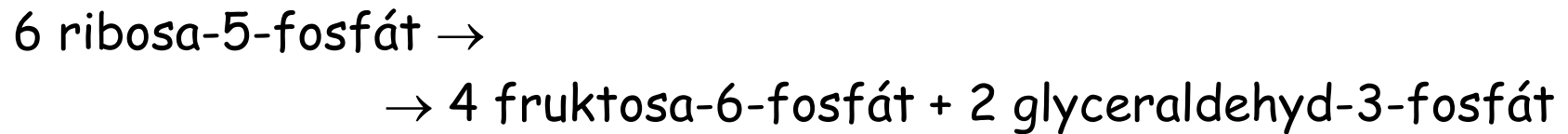
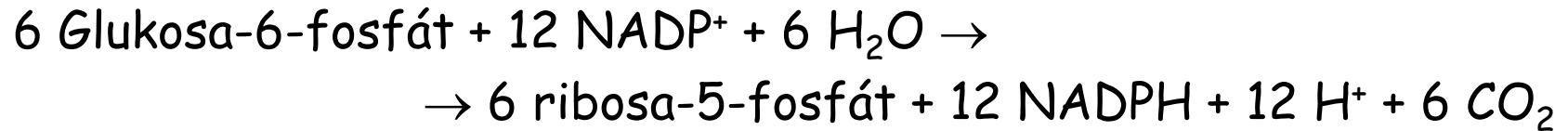

- **Možnost 2 :**

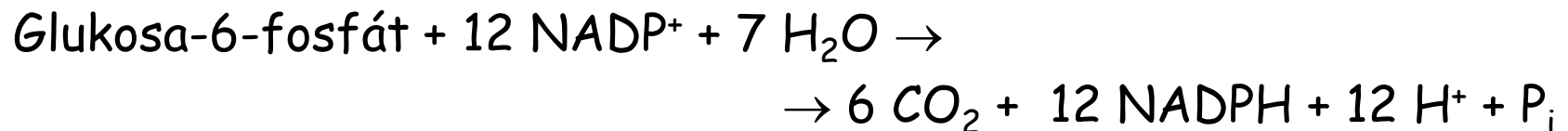

Rovnice možnosti 3.

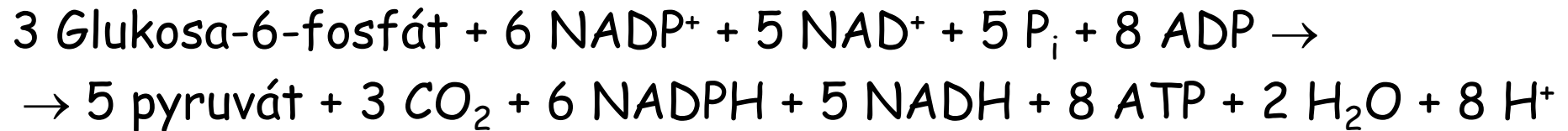
- **Možnost 3 :**

- **Suma tří reakcí:**

Rovnice možnosti 4.

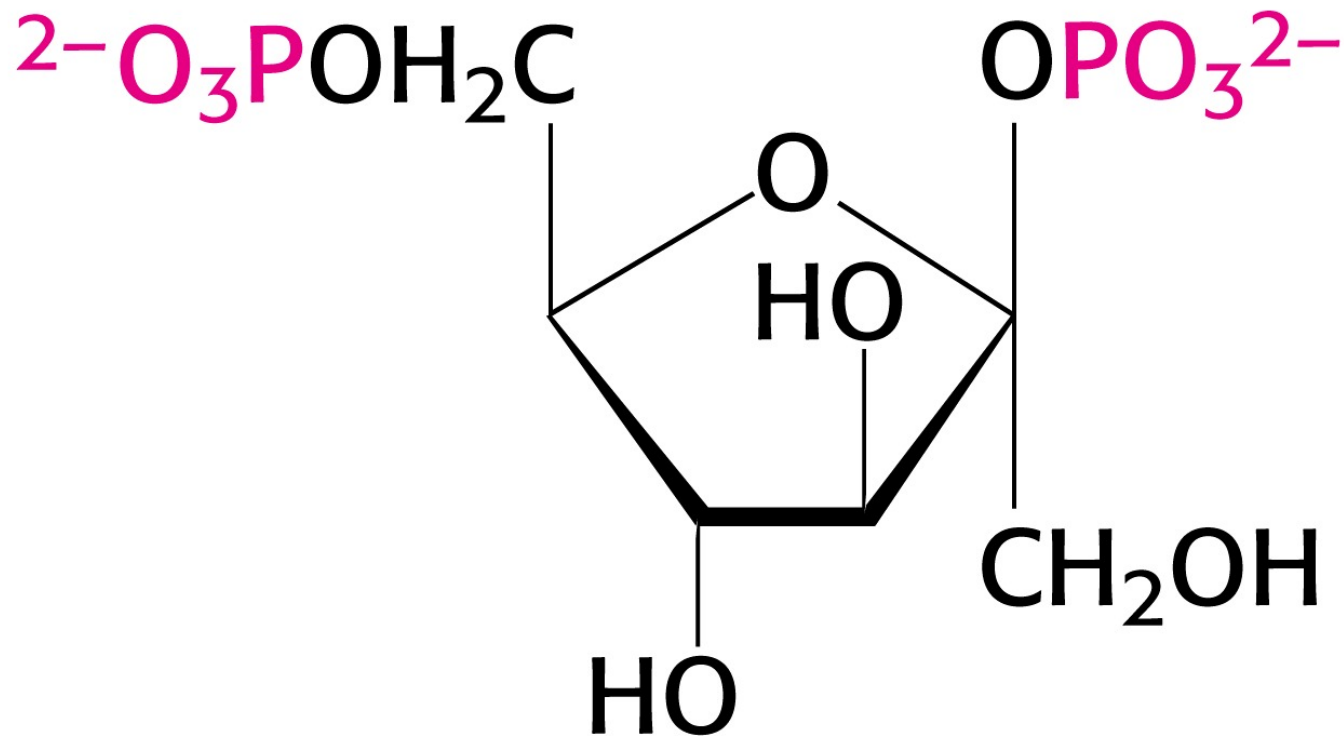
K mechanismu transketolasy a transaldolasy

- Při transketolasové reakci je dvojuhlíkatý štěp vázán na koenzym, kterým je thiaminpyrofosfát (TPP).
- Transketolasa je homologní s enzymem E_1 pyruvátdehydrogenasového komplexu. Na aldosu se přenáší aktivovaný glykolaldehyd.
- Transaldolasa přenáší tříuhlíkatý dihydroxyaceton a na rozdíl od transketolasy, nemá prosthetickou skupinu. Zde se vytváří Schiffova báze mezi karbonylem ketosy (substrát) a ϵ -aminoskupinou Lys v aktivním místě enzymu. Tříuhlíkatý štěp vázaný na Lys je přenesen na aldosu.
- Je to analogie mechanismu aldolasy, enzymy jsou homologní.

Rovnováha mezi glykolýzou a glukoneogenezí v játrech - vliv hladiny glukosy v krvi.

- Hlavním regulátorem glykolýzy a glukoneogeneze v játrech je fruktosa-2,6-bisfosfát.
- **Fruktosa-2,6-bisfosfát aktivuje fosfofruktokinasu a inhibuje fruktosa 2,6-bisfosfatasu !!!**
- Proč ??
- **Při nízké hladině glukosy v krvi se z fruktosa-2,6-bisfosfátu uvolňuje fosfát za tvorby fruktosa-6-fosfátu.**
- **Fruktosa-6-fosfát se neváže jako aktivátor fosfofruktokinasu fosfofruktokinasu (váže se jen do akt. místa).**
- Jakým způsobem je kontrolována koncentrace fruktosa-2,6-bisfosfátu ???
- Na kontrole hladiny fruktosa-2,6-bisfosfátu se podílejí dva enzymy.

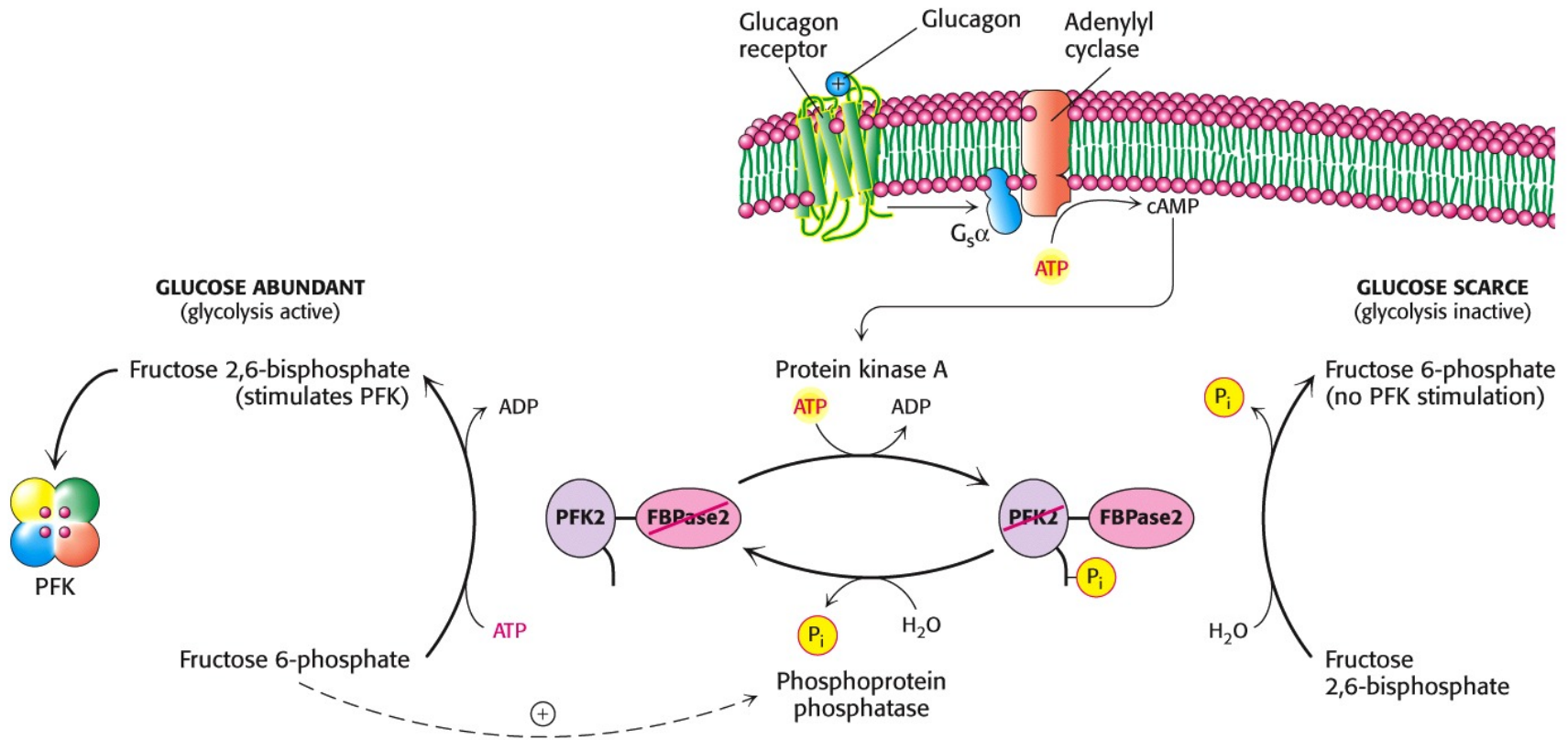
Fruktosa-2,6-bisfosfát.

**Fructose 2,6-bisphosphate
(F-2,6-BP)**

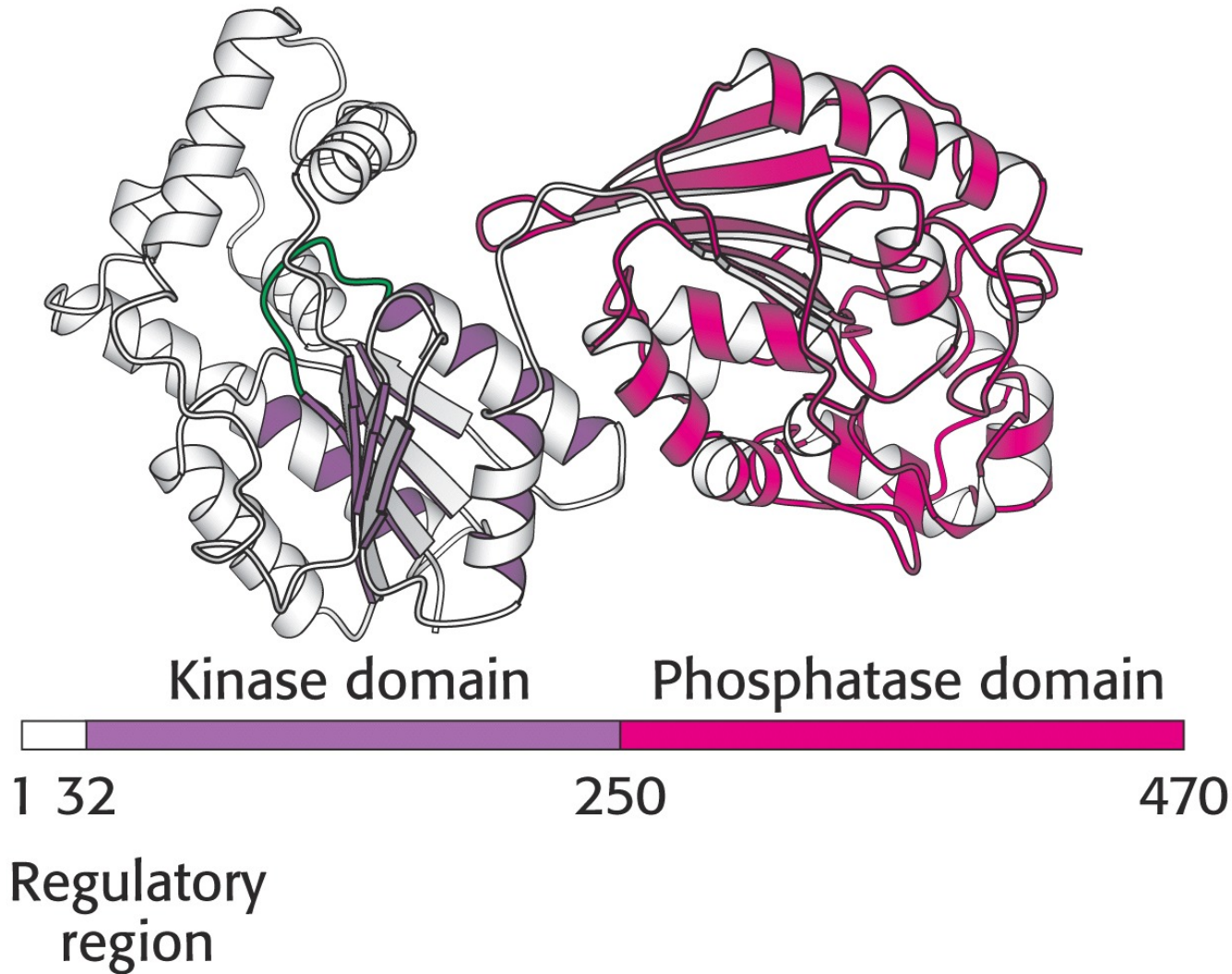
Kontrolní mechanismus syntézy a odbourání fruktosa-2,6-bisfosfátu.

Rovnováha mezi glykolýzou a glukoneogenezí v játrech - vliv hladiny glukosy v krvi.

- Fruktosa-2,6-bisfosfát je produktem reakce katalyzované **fosfofruktokinásou 2** (PFK2).
- Odštěpení fosfátu je katalyzované enzymem **fruktosabisfosfatasa2** (FBPasa2)
- Oba enzymy jsou součástí jednoho proteinového řetězce o délce 55 kD - **bifunkční enzym !!!**
- Co kontroluje zda bude aktivní PFK2 nebo FBPasa2 ?
- **Za situace hladovění:** Při nízké hladině glukosy je vylučován slinivkou hormon glukagon, který spouští uvnitř buněk cAMP kaskádu vedoucí k fosforylaci bifunkčního enzymu
- proteinkinásou A. Tato kovalentní modifikace aktivuje FBPasu2 a inhibuje PFK2.
- **Převládá glukoneogeneze.**
- Glukagon také aktivuje pyruvátkinasu v játrech.
- **V opačném případě,** při dostatku glukosy, je fosfát odštěpen, aktivuje se PFK2 a inhibuje FBAsa2. **Urychluje se glykolýza!!!**
-

Bifunkční enzym fosfofruktokinasa-fosfofruktobisfosfataza.

Pyruvátkinasa.

- Pyruvátkinasa je tetramer (57 kD podjednotka). Existuje řada izoenzymových forem kódovaných různými geny.
- L typ převažuje v játrech a M ve svalech a mozku.
- Jaterní enzym podléhá na rozdíl od svalového allosterické regulaci.
- **Katalytická aktivita L formy je kontrolována reversibilní fosforylací. Aktivita M formy ne.**
- Při nízké hladině glukosy funguje glukagon. Spouští se cAMP kaskáda - dochází k fosforylaci pyruvátkinasy a tím ke snížení její aktivity. Tato hormonální regulace zabraňuje spotřebě glukosy játry !!! Glukosa je nutně potřebná k činnosti mozku a svalstva.

Kontrolní systém katalytické aktivity pyruvátkinasy. Regulace allosterickou kontrolou aktivátory, inhibitory a kovalentní modifikací.

